

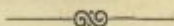
Slovenska vadnica

za

višje razrede osnovnih šol

in za

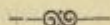
meščanske šole.

Vaje iz slovnice, pravopisa in spisja

za

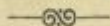
višjo stopnjo.

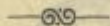
Spisal

Josip Brinar,

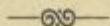
ravnatelj meščanke šole v Celju.

Drugo, neizpremenjeno izdanje.

• Odobrila pokrajinska uprava za Slovenijo, oddelek za prosveto in vero, z dne 14./10. 1922. štev. 3642, za višje razrede osnovnih šol in za meščanske šole.

Cena Din .....

Založila

Goričar & Leskovšek v Celju.

1923.

Cena Din 24.—
odobrena z razpisom Pokrajinske uprave za Slovenijo, odd. za prosveto in vero z dne 6. oktobra 1923, št. 3721.
GORIČAR & LESKOVŠEK v CELJU.

KAZALO.

Stran

I. Slovníške vaje.

A. Govorni razpoli.

1. Samostalnik :

a) Ponavljalne vaje	1
b) Vrste samostalnikov	4
c) Spol in število samostalnikov	5
č) Sklanjatev samostalnikov	6

2. Pridevnik :

a) Ponavljalne vaje	9
b) Določna in nedoločna oblika	11
c) Stopnjevanje pridevnikov	12

3. Zaimek :

a) Osebni zaimki	13
b) Svojilni zaimki	14
c) Kazalni zaimki	15
č) Vprašalni zaimki	16
d) Oziralni zaimki	16
e) Nedoločni zaimki	17

4. Števnik . . . . .

17

5. Glagol :

a) Ponavljalne vaje	19
b) Spregatev	23
c) Tvořna in trpna oblika	25
č) Deležniki	27
d) Glagolnik	29
*e) Glagolske vrste	30

6. Členice :

a) Prislov	33
b) Predlog	34
c) Veznik	35
č) Medmet	37

B. Besedotvorje.

1. Iz glasoslovja	39
* Glasovna izpreminjava	41

2. Izpeljava besed :	
a) Pripone pri samostalniki	43
Manjšalna obrazila	46
* Besede tujega izvora	47
b) Pripone pri pridevniki	50
* Pridevniki, izpeljani iz tujih besed	51
3 Sestava besed :	
a) Sestavljeni samostalniki	52
b) Sestavljeni pridevniki	52
c) Sestava s predlogi	53
C. O stavku.	
1. O stavku sploh	56
2. Prosti stavek :	
a) Osebek (osebkova beseda)	57
b) Povedek (povedkovo določilo)	58
* Vežanje povedka z osebkovimi besedami	59
c) Prilastek	60
č) Predmet	63
d) Prislovno določilo	67
Razčlemba prostega stavka	70
3. Zloženi stavek	71
a) Priredje	72
Vežalno priredje	72
Prolivno priredje	73
Sklepalno priredje	74
b) Podredje	75
Osebkovi stavki	76
Povedkovi stavki	77
Prilastkovi stavki	77
Predmetni stavki	78
Prislovni stavki (krajevni, časovni, načinovni, vzročni stavki)	80
*c) Stavkova določila v veljavi odvisnikov	85
4. Množno zloženi stavek	87
Stavkove slike	88
* 5 Besedni red v stavku	92

II. Pravopisne vaje.

A. Naglasna znamenja	97
B. Razzlogovanje	99
C. Pisava sestavljenih besed	100
Č. Raba velike začetnice	103
D. Ločila	108
E. Kratice	115
Pregledne vaje ob raznih prilikah	115

III. Spisje.

*A. O slogu in o pesniškem jeziku.

1. O slogu	117
Rečnice, tropi in figure	119
1. O pesništvu	126
Razdelitev pesništva	126
Pesniška oblika	128

B. Prosto spisje.

1. Razporedba	132
2. Pripovedni spisi	133
3. Opisi	134
*4. Orisi	135
*5. Primerjatve in razpravice	137
6. Lastna opazovanja in lastni doživljaji	138

C. Pisma.

1. Zasebna pisma	140
2. Poslovna (trgovska) pisma	144

Č. Poslovni sestavki.

1. Nakaznica, spremni in prejemni list	146
2. Dolžno pismo in pobotnica	147
*3. Zaveznica in hranilni list	148
*4. Službeno izpričevalo	149
*5. Pogodba	149
6. Vloge pri uradih	150
*7. Oporoka	151

I. Slovníške vaje.

A. Govorni razpoli.

1. Samostalnik.

a) Ponavljalne vaje.*)

Pozabljena beseda. Kmetiški sin je bil prišel iz mesta, kjer je hodil v šolo, domov k očetu na počitnice. Bila je baš košnja. Družina je spravljala seno in bi ga bila rada še tistega dne spravila v skedenj. Oče reče sinu, ki je, roke križem držeč, stal in gledal delavce: „Vzemi grablje in pomagaj nam grabiti!“

Toda sinku se ni hotelo delati. „Učil sem se znanosti,“ odvrne, „vse kmetiške besede sem pozabil. Kaj je to: grablje?“ Nato odide po senožeti in stopi slučajno grabljam na zobe. Grabljišče švigne kvišku in ga udari po glavi. Deček se prime za čelo in vzklikne: „Oj, vražje grablje! Kdo pa jih je vrgel tako nerodno semkaj?“ Oče se nasmehne in reče: „To mi je pa všeč, da se ti je tako hitro vrnil spomin.“ (Po L. N. Tolstem.)

1. vaja. Določite v sestavku „Pozabljena beseda“,

a) kakšni govorni razpoli so zapored posamezne besede,
b) katere izmed teh besed so pregibne, katere nepregibne!

2. vaja. Napišite zglede pregibnih govornih razpolov (besednih vrst), in sicer po 5 samostalnikov, pridevnikov, zamikov, števnikov in glagolov!

3. vaja. Poiščite po 4 zglede nepregibnih besednih vrst (členic), namreč prislovov, predlogov, veznikov in medmetov!

*) Prim. J. Brinar, Slovenska vadnica za osnovne šole, srednja stopnja!

4. vaja. Izvršite pregibanje 4 imen (samostalnik, pridevnik, zaimek, števnik) in pregibanje 3 glagolov! V čem se razlikuje pregibanje imen (**sklanjatev**) od pregibanja glagolov (**spregatev**)?

5. vaja. Vprašujte v sestavku „Pozabljena beseda“ po imenih (sam., prid., zaim., štev.) ter določite jim sklon! Pri tem pomnite izraze:

1. imenovalnik (nominativ)	kdo? ali kaj?
2. rodilnik (genitiv)	koga? ali česa?
3. dajalnik (dativ)	komu? ali čemu?
4. tožilnik (akuzativ)	koga? ali kaj?
5. mestnik (lokal)	pri kom? ali čem? (kje?)
6. orodnik (instrumental)	s kom? ali s čim?

6. vaja. Sklanjajte v stavkih po primernih vprašanih téle samostalnike s pridevniki v **ednini** (singular), **dvojnini** (dual) in **množini** (plural): kmeliški sin, zgodnja košnja, leseno grabljišče!

7. vaja. Postavite v stavkih *a)* 5 moških samostalnikov, zaznamujočih živa bitja, v rodilnik in tožilnik ednine, *b)* 5 moških samostalnikov, zaznamujočih nežive stvari, v imenovalnik in tožilnik ednine! Primerjajte nato sklonila (končnice samostalnikov)!

8. vaja. Uporabite [v stavkih *a)* v orodniku ednine in dvojnine, *b)* v rodilniku in dajalniku dvojnine in množine naslednje moške in srednje samostalnike: lice, bič, groš, polž, kraj, učitelj, konj!

Katere izpremembe nastopijo v končnicah -ov, -om, ako stojé za **mehkimi soglasniki** (c, č, š, ž, j; lj, nj, rj)?

9. vaja. **Rodilnik.** *a)* Postavite v stavkih téle enozložne samostalnike v rodilnik ednine (z naglaski vred): dar, glad, glas, god, lan, led, med, mah, pot (t. j. znoj), prah, rod, stan! — N. pr.: Prevzetnež ni vreden darú božjega.

b) Postavite namesto črtic primerne enozložne samostalnike (z naglaski) v rodilniku množine:

Hudomušnež vpraša: „Kakšno sličnost malih in starih — poznate?“ Dovtlipnežu odgovoré: „Otroci in stari možje nimajo na glavi — in v ustah —“. Na vojaškem taborišču smo videli brez števila —. Koliko — je bilo pač treba za priprago! Zima je bela ko golob, pa je volčjih —.

c) Izpopolnite téle stavke z ženskimi samostalniki v rodilniku množine (z naglašnim á): A duh visoko vrh — z duhovi rajskimi ti biva v objetju večnega Boga, tam blaženstvo brezmejno vživa, visoko vrh —! Mladega še pripeljajo konja, ki je uren ko vrh — postojna. Ne preziraj ubogih bratov in —! Imena — in — so zemljepisna lastna inena. Mogočno se dvigajo naše goré, ozirajo se na cvetoče poljé, pošiljajo toke mu bistrih —, navzdol se podvzajajo hčere —. Lovec zasleduje po skalah tropo divjih —.

č) Postavite ženske in srednje samostalnike (v oklepajih) v rodilnik množine in vrinite v končnice „e“ ali „i“: „Sít sem že predstav in (zaslišbe), teh (tožbe) in (prošnje) ves dan!“ car Makso vzdihuje v Augsburgu. Toliko je Turka na terišču kolikor (mravlje) na mravljišču. Pred hišo na selu sodnik sedi, na mizi usodnih (pisma) snopiči. Kdo ne pozna drobnih (živalce) kresnic, teh bajnih (lučce) kresnih noči! Kolikor (kaplje), toliko let, Bog nam daj na svet živet! Katerih (škarje) se otroci živih bojé, kuhanih veselé? Plazovi z visokih (pogorje) in strmih (pobočje) so divjadi pogubni. Pred Turki so se prebivalci iz neutrenjih (premetje) umikali za varno mestno obzidje.

10. vaja. Postavite naslednje ženske samostalnike v stavkih v rodilnik in dajalnik ednine ter v dajalnik in orodnik množine (z naglaski): gos, dlan, kost, klop, reč, peč, skrb, vasl — N. pr.: Lovcem je znana opreznost divje gosí. Zato pridejo gósi (gosém) težko do živega. Pavliha je zletel z gosmí pod oblake.

11. vaja. Odgovorite v ednini, dvojini in množini s pridevnikom in samostalnikom „izobražena gospa“! Čigava (koga) govorica je premišljena? Komu ne ugaja puhlo laskanje? Pri kom se ne zbirajo klepetulje? (Dodajte sklonilom potrebne naglaske! Prim. Slov. vadnica, sred. stop. 38. vaja!)

12. vaja. a) Sklanjajte samostalnika „mati“ in „hči“! b) Opišite v stavkih sorodstvo: oče, mati, roditelji ali starši (ne: stariši), brat, sestra, otroci, ded, babica, praded, prababica, vnuk, vnukinja, pravnuk, pravnukinja, stric (ujec), teta, nečak, nečakinja, bratranec, sestrična, tast, tašča, zet, snaha, očim, mačeha, pastorek, pastorkal

13. vaja. Sklanjajte naslednje srednje samostalnike a) s prirastkom -et: jbolno dete, nedolžno jagnje, čivkajoče pišče, popadljivo ščene; b) s prirastkom -es: tanko črevo, košato drevo, bistro oko, kosmato uho; c) s prirastkom -en; težko breme, krstno ime, kravje víme, kaljivo seme!

14. vaja. Poiščite v sestavku „Pozabljena beseda“ samostalnice in določite jim spol, število in sklon! — N. pr. sin (m. sp., ed., im.)

b) Vrste samostalnikov.

Beograd. Beograd, glavno mesto in prestolnica države Srbov, Hrvatov in Slovencev, se razprostira v krasni legi, ki mu daje sama po sebi veliko važnost. Že v starodavnih časih se je Beograd visoko cenil zaradi svoje lege, a imel je zaradi nje tudi mnogo pretrpeti. Stoji na precej visokem brdu, ki sega prav do kota, kjer se izteka Sava v Dunav. Ako se popneš na najvišji vrh sredi trdnjave, imaš prekrasen razgled na vse strani. Na zapadni strani se vidijo v veliki daljavi gore kolubarske in mačvanske, dvigajoče se nad Podrinjem. Na severozapadu prek Save vidiš v sinji daljavi Fruško goro, kjer je mnogo srbskih samostanov ter se zaradi tega imenuje [srbska Sveta gora. V neposredni bližini Beograda onkraj Save leži mesto Zemun. Na severovzhodu prek Dunava se razprostira ravnina, rodovitni Banat. Dalje proti vzhodu se vidi mesto Pančevo, a deleč za njim zadnje predgorje erdeljskih planin, zlasti visočine okoli mesta Veršca. A proti južni strani je polno posejanih ali z vinsko trto zasajenih brd, ki se vijejo v polkrogu od Dunava proti Savi.

(A. Bezenšek.)

15. vaja. Poiščite iz berila „Beograd“ vse samostalnice (substantive), ki zaznamujejo a) različne predmete (n. pr. Beograd, mesto, prestolnica itd.), b) razne pojme (n. pr. država, lega, važnost itd.)!

16. vaja. Napišite **10 stvarnih** (konkretnih) in **10 pojmovnih** (abstraktnih) samostalnikov!

17. vaja. Izpišite iz gorenjega berila vsa lastna imena!

Samostalniki so ali stvarni (konkretni), n. pr. kovač, kamen, ali pojmovni (abstraktni), n. pr. lega, pridnost.

Stvarne samostalnice delimo v 4 vrste:

1. Lastna imena, ki zaznamujejo samo poedine osebe ali predmete, n. pr. France Prešeren, Beograd, Banat, časopis Zvonček.

2. Občna imena, ki kažejo splošno vrsto oseb ali predmetov, ne pa poedinih stvari, n. pr. mesto, brdo, gora, kmet.

3. Skupna imena, ki zaznamujejo celoto posebnih predmetov, n. pr. gorovje, kamenje, listje, resje, grmovje, živad, deca, gospoda, truma.

4. Snovna imena, ki kažejo snov ali tvarino, n. pr. prst (zemlja), žveplo, železo, sol, apno, kruh, les.

18. vaja. Poiščite v . . . . bertlu a) občna, b) skupna, c) snovna imena!

* 19. vaja. Poiščite v naslednjih stavkih besede, ki povzročijo, da se izognemo dvojnini in množini snovnih imen, (ki se rabijo navadno le v ednini)! Pravljičica pripoveduje, da je dal modrijan speči tri hlebe kruha. Novorojenčku polože na jezik dve, tri zrnca soli. Kovač zvari dva kosa razbeljenega železa. Krčmar ima nastavljene tri vrste vina. Mlinar zmelje na beli kamen dve številki moke. Prvotno so si ljudje napravljali ogenj tako, da so vztrajno drgnili dva kosa lesa. — Torej ne: Modrijan je dal speči tri kruhe . . .

c) Spol in število samostalnikov.

20. vaja. Napišite po 5 samostalnikov, a) ki se končujejo na soglasnik in imajo v edn.rod. -a ali -u, b) ki zaznamenjujejo moške osebe in samce v živalstvu!

21. vaja. Napišite po 5 samostalnikov a) na -a, -ev ali na soglasnik (z -i v edn.rod.), b) ki so imena ženskih oseb in samic v živalstvu!

22. vaja. Napišite po 3 samostalnike, a) ki se končujejo na -o ali -e, b) ki imenujejo mlada bitja!

Spol samostalnikov določujemo po pomenu ali po končnici.

Moškega spola so imena moških oseb in samcev v živalstvu (sin, vojvoda, deček; oven, jelen) ter samostalniki na soglasnik, ki imajo v edn. rod. **-a** ali **-u** (zvezek, travnik; grad, med).

Ženskega spola so imena ženskih oseb in živalskih samic (hči, teta; psica, košuta, krava) ter samostalniki na **-a**, **-ev** ali na soglasnik, ki dobivaju **-í** v edn. rod. (miza, cerkev; peč).

Srednjega spola so imena mladih bitij (dete, jagnje, žrebe) ter samostalniki na **-o** in **-e** (okno, oko, seme, lice).

---

23. vaja. Določite v tehle stavkih dvojen spol samostalnikov (pot, lov, sled, laketi): Cesar je vprašal Krpana, kako je kobilico tako zlahka s poti prestavil. „Prej bo solnce zašlo s svoje drage, kakor Fabricij s pota poštenosti!“ je vzkliknil Pir. Razna pota peljejo v Rim. Vitez pa je lov lovil po temni hostli, nikdar mu ni bilo lova, nikdar ne krvi zadosti. Jurčič je poetično opisal poljšjo lov v jesenski noči. Na novo

*) Z zvezdico (*) označene vaje so namenjene višje organizovanim osnovnim šolam in meščanskim šolam.

zapadlem snegu kažejo sveže sledi, kod je prehajala divjad. Izginil je, da ni tírú, ne sledú za njim! Lakel-brada je imel en lakel dolge brke. Sedeč ob mizi se ne opiraj na laktí!

24. vaja. Tvorite stavke se temile samostalniki, ki jih rabimo samo v množini, a) moški sam.: starši, možgani, otrobi, rezanci, Železniki, Vinkovci; b) ženski sam.: hlače, bregeše, ikre, garje, koline, mekine (t. j. drobni otrobi), tropine, pomije, toplice, škarje, statve, vice, vislice, klešče, vile, villice, Benetke, Studence; cepi, duri, gosli, jasli, svislí, sani, obrvi, prsi; c) srednji sam.: usta, pljuča, jetra, nosila, vešala, tla, kola, vrata!

25. vaja. Rabite v stavkih v množini (namesto v dvojini) imena tistih delov teles, ki jih imamo po dvoje (roke, noge, oči, ušesa, lica, kolena): — N. pr. Draga mati je prosila, roke okol' vrata vila.

26. vaja. Vpletite v stavke tale skupna imena, ki jih rabimo le v ednini: grmovje, hrastovje, bukovje, jelovje, smrečje, gabrje, cvetje, brstje, trsje, grozdje, perje, skalovje, gospoda, divjad!

č) Sklanjatev samostalnikov.

Zajčev samogovor. Oj zajčje življenje, kako si ti žalostno! Tako nesrečne živali ni pod solncem kot smo zajci. Vse nas zalezuje, „kar leze ino grede“, kakor ne bi bilo drugih živali na svetu, kakor volkov, psov, mačkov, lisic, medvedov, jazbecov, kun, dehorjev, podlasic, orlov, kraguljev, sov — cele litanije! Zajcu ne privoščijo mirne ure ne podnevi ne ponoči. Nas se upa lotiti vsaka živalca, bodisi še tako drobna! In vendar nismo tako majhni; ali orožja ni pravega, orožja! Ta dolga ušesa, zakaj jih imamo? Da se nam smejejo pa da nas človek prijemlje zanje; otroče se ne boji zajca, ko ga že drži za ušesa! Zajec ti svoje žive dni ne bo junak. Nam junaštvo, pa — „zajcu boben“.

(Strilar.)

Nekateri samostalniki izpahujejo polglasni e v končnici (zajec — zajca), drugi celo v korenu (pes — psa), kadar jim priraste v sklonih kak glas na koncu.

---

27. vaja. Postavite v stavkih naslednje samostalnike v rodilnik ednine: sel, sen, starček, deček, sinek, kupec, mutec, glušec, semenj, ogenj, nohet, over; rabelj, škratelj, krempelj, brencelj, krhelj, črevelj, žrebelj! — N. pr. Nestrpno pričakujemo pošnega sla.

28. vaja. Postavite v primeren sklon samostalnice, ki ohranijo polglasni **e**: Lisica prepusti često svojemu (tekmeč jazbec) lisičino. Balada „Leonora“ pripoveduje o (jezdec mrtvec). Sokrata ne častimo le kot (mislec), ampak tudi kot (učitelj). V nesreči šele spoznamo pravega (prijatelj). Zlato je premamilo Izraelce, da niso slušali svojega (učitelj in voditelj) Mozesa. V (premislek) bodi podoben polžu, v dejanju plici!

29. vaja. Uporabite v stavkih naslednje samostalnice, ki jim vstavljamo **mehčalni j** pred sklonilom: goldinar, vinar, cesar, gospodar, pastir, doktor, dehor, sladkor, mehur, dež! N. pr. Brez vinarja ni goldinarja.

30. vaja. Sklanjajte téle samostalnice brez mehčalnega **j**: prostor (prostora), prizor, šator, prapor, labor, tovor, razor, javor, govor; biser, sever, večer, složer (= tečaj), ljudožer, prepir, okvir!

31. vaja. Sklanjajte moške samostalnice v oklepajih po zgledu ženskih samostalnikov na **-a**: Dve nedelji bodi zdrava, da jo s (paša) zaigra! Na Gosposvetskem polju je še ohranjen prestol korotanskih (vojvoda). Borba za srbsko samostojnost se je pričela 12. februarja 1804., ko je Črni Jurij zbežal v šumo k (harambaša) Glavašu. Vitezi so jemali s seboj na lov svoje (oproda). Zadržani so se morali pokoriti svojemu (starosta, starešina). Jugoslovanska akademija je bila utemeljena po (vladika) Strossmayerju. — Opomba: Izjemoma (v pesmih in narodni govorici) se tako sklanja tudi „oča“: Natoči oči starešini! Vida vsak dan je pri oknu stala, se po sinku, oči, mož' jokala. Joj, ti nesrečni otrok moj, še bolj nesrečen oča tvoj!

32. vaja. Sklanjajte po zgledu usta (2. ust, 3. ustom, 4. usta, 5. ustih, 6. z ust) samostalnice: jetra, čreva, rebra, vrata, kola (= voz)!

33. vaja. Postavite samostalnice v oklepajih v rodilnik množine: Zvitorepka je obrala petelinčka do belih (kosti). Domače platno je tkano iz hodnih (nit). Ne kvari v somraku z drobnim delom svojih (oko)! Lèt divjih (gos) ima obliko klina. Svet je vseh (ljudje) dom.

Pomni: Napačni so rodilniki: kostij, nitij, očij, gosij. ljudij, namesto: kosti itd. — Samostalniki „človek“ se v pomanjševalnem pomenu rabi tudi v množini, n. pr. Po strmem porebrju pri skokonogi drobnici trobišo pasirji na rogove, piskajo na piščalke, da leti majnik s holma do holma in dol v dolino — vsi brez najmanjše skrbi v srcu, najsrečnejši človečki na zemlji!

*34. vaja. Nadomestite z navadnimi oblikami stare (v narodni govoricí običajne) oblike samostalnikov: Na Kranjskem imam tri gradí, da bi moji, prosim, lastni b'li. Zvitorepka je prišla v kuropetalk nepovabljena v gostí. Skrb lasí beli. — Vse vzel mi je Tahi imetje, oropal me s krutoj rokoj. Orodja za tlako vsak nese s seboj: ta s cepcem, ta s kijem, tam oni s kosoj, ta z vilami je oborožen.

Sklanjatev lastnih imen.

Janezu Trdini se imamo zahvaliti za lepe bajke, Metelku in Slomšku pa za poučne basni. Nagrobni napis Franceta Prešerna je posnet iz njegove pesmi „V spomin Andreja Smoleta“. Koseskega so svojčas primerjali Schillerju in Goetheju. Leva Nikolajeviča Tolstega ne častimo le kot pisatelja, ampak tudi kot oznanjevalca ljubezni do bližnjega. Na krznarskem semnju se zbirajo lovci od vseh vetrov: iz Trnovega, iz Ubeljskega, iz Gorij, iz Adlešičev, iz Željeznikov, iz Laz, iz Sel, iz Škofje Loke, iz Velikih Lašč itd. Porečje Save sega od Hude luknje pri Slovenjgradcu preko Podkorena blizu do Predjame na Notranjskem pa do ustja pri Beogradu.

Lastna imena sklanjamo:

A. Osebna imena.

1. Moška osebna imena na **-a** po ženski sklanjatvi na **-a** (Trdina, Trdine).
2. Moška osebna imena na **-o** po zgledu „travnik“ (Metelko, Metelka).
3. Domača osebna imena na **-e** s prirastkom **-et** (Francé, Francéta; Smolé, Smoleta).
4. Tujim osebnim imenom na **-e** vtikamo **-j-** (Goethe, Goetheja).
5. Moška osebna imena s pridevniško obliko se sklanjajo kakor pridevniki (Koseski, Koseskega; Tolstoj (= Tolsti), Tolstega).

B. Krajinska imena.

1. Množinska krajinska imena a) moškega spola (Adlešiči, Adlešičev; Železniki, Železnikov);
b) ženskega spola (Laze, Laz; Gorje, Gorij);
c) srednjega spola (Sela, Sel).
2. Krajinska imena s pridevniško obliko a) kot pravi pridevniki (Trnovo, Trnovega; Ubeljsko, Ubeljskega);

b) samostalnik z ločenim pridevnikom (Škofja Loka, Škofje Loke; Velike Lašče, Velikih Lašč);

c) samostalnik, spojen s pridevnikom ali predlogom (Slovenjgradec, Slovenjgradca; Beograd, Beograda; Predjama, Predjame).

---

35. v a j a. Sklanjajte: Matija Valjavec, Jurij Kobila; kraljevič Marko, Simon Jenko; Andrejčkov Jože, pisatelj Staré; italijanski pesnik Dante; Rodoljub Ledinski, vojskovodja Radecki, zgodovinar Palacky. — Krakovo, Poljčane, Žiri, Vinkovci, Studence, Zabukovje, Novo meso, Carski brod, Ovčje polje, Mokronog, Podgorica, Nabrežina!

* 36. v a j a. **Zvalnik** (vokativ). Poiščite v naslednjih stavkih samostalnike a) v stari zvalnikovi obliki na **-e**, b) v obliki imenovalnika z zvalnikovim pomenom, c) v zvalnikovi obliki na **-e** namesto imenovalnika: O, kaj ti pravim, Krištofe! Kriste, usliši nas! Cesar se razhudi, rekoč: „Varuj se me, Krpane, moja roka je dolga!“ Pridi mi, brate, na pomoč! Kaj ti pravim, sine ti! Kam se dvigaš, oj škrjanče mali! — Naprej, fantje, za domovino! Tu ná, pobratim, roko mojo, ti mi podaj desnico svojo! Prijatelj, ne bodeš za zlo pač mi vzel resnobne besede na praznik vesel! — Mu odpisal je Adame, Síska vrli poglavare. Pravi Ravbarju Andreje: „Voda sega že čez bregé.“

2. Pridevnik.

a) Ponavljalne vaje.

Zvonček. Ko jeskopnel prvi sneg po prisolnčnih obronkih, zagledamo ondi na zelenem brežuljku nekaj belega — kakor zadnji sled še neskopnelega snega. To so zvončki, snežnobeli zvončki. Ti cvetki, ti snežnobeli, nežni zvončki, kako so res lepi! Človeku se kar srce širi, ko jih prvič vidi v zgodnji pomladi — dà, ginjena duša se mu taja v prsih, kakor se topi sneg o pogledu jasnega solca. Kako ljubeznivo, cvetka draga, je tvoje dvojno krilo, vsako iz treh listov: notranje krilce je iz srčastih in ljubo zelenkasto obrobljenih lističev, vnanji listi pa so daljši in snežnobeli — čisto krilo nedolžnosti! Na vrhu je zelen bucek — zelena barva, znamenje sladkega upanja; okoli travnatozelenega bucka pa je suhokožnat krovni list, lepo obrobljena pečica. Ta kimasti cvet je obešen na sočni betvi, obviti od dveh sabljastih, sinjezelenih listov. — Pa zakaj ste nam še

tako posebno ljubi, zgodnji beli zvončki? Vi nam oznanjate izmed vesoljnega rastlinstva prvi veselo pomlad. Saj bi skoraj mislil, da je v tebi, cvetka draga, skrito neko nadnaravno bitje — vitka, bela vila, ali sama čarokrasna boginja pomladi.

(Iz Zvona.)

37. vaja. a) Določite v gornjem berilu pridevnike (adjektive) in pripadajoče samostalnike po spolu, številu in sklonu! N. pr. prisolnčnih obronkih = m. šp., mn., mest.

b) Poiščite iz berila „Zvonček“ pridevnike (deležnike), ki so narejeni iz glagolov!

c) Vprašujte po pridevniki v tem berilu in določite, ali so **kakovostni** ali **čigavostni**!

38. vaja. a) Postavite v **primerjalno stopnjo** (komparativ) in **presežno stopnjo** (superlativ) tiste pridevnike iz zgornjega berila, ki jih stopnjujemo z obrazili (-ejši, -ši, -ji; -a, -e)!

b) Stopnjujte tiste pridevnike (označba barv, deležniki) iz zgornjega berila, ki jim delamo primerjalnik in presežnik s pomočjo prislova **bolj** (najbolj)!

39. vaja. Izrazite visoko stopnjo lastnosti s tem, a) da pridenete: močno, jako, silno, zelo, kaj, prav, neznano — temle nestopnjevanim pridevnikom: bolan, vesel, bogat, priden, nesпамeten, predrzen, radoveden;

b) da zvežete nestopnjevane pridevnike (drag, slaven, cenjen, učen, mogočen, star) s predponami: pre-, vele-, vse-, pra-;

c) da postavite pridevnike (širen, velik, globok, temen, silen) dvakrat zaporedoma! N. pr. širno, širno morje.

40. vaja. Izrazite višjo stopnjo lastnosti s primerami: priden — mravlja; počasen — polž; zvit — ovnov rog; temno — meh; čemeran — slabo vreme; nagel — blisk; jezikav — sraka; grdogled — zaboden vol; prost — plca pod nebom; nedolžen — angel! N. pr. Skrbna gospodinja je pridna kakor mravlja.

41. vaja. Uporabite v stavkih naslednje pridevnike v tožilniku ednine v zvezi z moškim samostalnikom, ki pomeni a) živo bitje (poosebljeno stvar), b) neživ predmet: novkonj (nož), velik učenjak (hrast), glasen pevec (klopotec), rdeč Turek (mek), grozen velikan (prepad), gromonosni Perun (oblek)! — N. pr. Gospodar je kupil na semnju novega konja, sinku pa je prinesel nov nož.

Kadar stoji pridevnik sam in se nanaša na samostalnik v prednjem stavku, ne delamo razlike med živimi in neživimi stvarmi, n. pr. Mladina novi svet preveč čisla, starega pa zanemarja. Kdor malega ne ceni, velikega vreden ni.

b) Določna in nedoločna oblika pridevnikov.

Črni Jurij, slavni začetnik vladarske rodbine Karadjordjevičev, je bil kmetskega rodú. Ko je belí kruh pošel, je prišel ovsenjak na vrsto. Lep je božji svet, gora mu je cvet. Slovenski svet, ti si krasan! Daj nam naš vsakdanji kruh! Oj naš veliki petek sam — kdaj vzkresne stara pravda nam? Mali David je premagal orjaka Goljata. Hudobni se boji svoje sence.

Prazen sod ima močen glas. Medved je čokat in tršat, a vendar okreten in uren. Večerja naša je valpetov bič. Materin jezik nam bodi svet zaklad!

V edninskem imenovalniku in tožilniku moškega spola razločujemo določne in nedoločne oblike pridevnikove.

Samo **določno** obliko imajo :

1. pridevniki, ki kažejo lastnost znane (določene) stvari, ali ako označujemo vse stvari ene vrste, n. pr. Brdavs visoko vzdigne ostrí meč. Mladina starí svet zanemarja.

2. svojilni pridevniki na **-ji**, **-ski** in vsi pridevniki na **-nji**, n. pr. božji, vražji, levji; slovenski, bratovski, kmetiški; vsakdanji, zadnji, sprednji, brezdanji, nocojšnji;

3. pridevniki v sestavljenih imenih, n. pr. veliki petek, pustni torek, tržni dan, povodni mož, divji petelin, Veliki Otok;

4. pridevniki, ki imajo sploh samo določno obliko (mali — nedol.: majhen — pravi, obči);

5. pridevniki s samostalniškim pomenom, n. pr. hudobni, bližnji.

Samo **nedoločno** obliko imajo :

1. pridevniki, ki kažejo lastnost neznane (nedoločene) stvari, n. pr. Priden gospodar zgodaj vstaja;

2. pridevniki kot povedna določila v stavku, n. pr. Medved je uren;

3. vsi svojilni pridevniki na **-ov** (-ev), **-in**, n. pr. valpetov bič, Marijin praznik.

42. v a j a. Uporabite v stavkih a) določne oblike: slavni vojskovodja, novi vek, kravji zvonec, savinjski hmelj, nocojšnji večer, mašni plašč, deseti brat, obči potop, mali traven, duhovni (= duhovnik);

b) nedoločne oblike: prazen klas, bel kruh, Prešernov spomenik, materin blagoslov, vilin dar!

c) Stopnjevanje pridevnikov.

43. vaja. Tvorite primernik in presežnik a) z obrazilom **-ši** (-ša, -še) naslednjim enozložnim pridevnikom: lep, ljub, slab, grd, hud, mlad, trd;

b) z obrazilom **-ji** (-ja, -je), izpreminjajoč **k, g, h** v osnovi (deblu) v **č, ž, š**: jak, drag, gluhi; mehek, lahek, nizek, ozek, visok;

c) z obrazilom **-ejši** (-ejša, -ejše) večzložnim pridevnikom: priden, ljubezniv, droben, bister, krepak, šibek!

44. vaja. Vpletite v stavke primernike tehle pridevnikov s posebnim stopnjevanjem: dober, velik, majhen (nedol.)! — N. pr. Boljša je kratka sprava ko dolga pravda.

45. vaja. Tvorite primernik in presežnik s prislovom **bolj** (najbolj): a) pri pridevnikih, ki pomenjajo barve: bel, črn, rumen;

b) pri pridevnikih na **-č** (prid. deležnik sed. časa): cvetoč pekoč, vriskajoč;

c) pri pridevnikih, na **-el** (tvor. deležnik pret. časa) in na **-en** (trpni deležnik): vrel, gnil, ozebel; učen, izpremenjen, znan;

č) pri pridevnikih na **-ji** in **-ski**: divji, slovenski, kmetiški, gorski!

* 46. vaja. Uporabite te posebne pridevnike v stavkih:

a) žal, peš, nápak, res, všeč (ki se ne sklanjajo, n. pr. Žal besede v ustih ni.);

b) rad — rajši (ki ima samo imenovalnik, n. pr. Mačka hodi najrajši ponoči na lov.);

c) rajni (poleg samostalnika rajnik, n. pr. Ne pozabite besed rajnih staršev!);

č) cen, cenjen (bolje príslov: poceni, cenó, n. pr. To blago je poceni.);

d) prednji, zadnji, prvi, poslednji, dolnji, gornji, skrajni, (ki nimajo primernika)!

3. Zaimek.

Ponavljanje.

Jejtejeva prisega. Kleči glavar na travi rosni,
da zmago bi mu Večni dal
v usodni vojski, smrtonosni:
„O čuj me, bojnih trum Gospod,
usliši mojo Ti molitev,
otmi, otmi Svoj sveti rod!
Ti vodi ga v zmagalno bitev,
dodeli srečno mu vrnitev,
in — to prisezam — prvo stvar,
ki po dobljeni slavni zmagi
me sreča na domačem pragi,
zakoljem Tebi v žgalni dar,
usode vojskne Gospodar!“

(Gregorčič.)

Določite po pomenu zaimke iz zgornjega sestavka!

Zaimek (pronomen) se rabi namesto samostalnika (jaz, ti, on itd.) ali pridevnika (moj, tvoj, ta itd.).

Po pomenu so:

1. osebni: jaz, ti, on; povratno-osebni: sebe;
2. svojilni (posestni): moj, tvoj, njegov; svoj;
3. kazalni: ta, tisti, oni, tak, tolik, tolikšen; sam;
5. vprašalni: kdo? kaj? čigav? kateri? kakšen? kolik?
5. oziralni: kdor, kar, ki, kateri, koji, kakršen, kolikršen;
6. nedoločni: nekdo, nihče, marsikdo, nekaj, nič; neki, nekateri, marsikateri, sleherni, vsak, ves.

---

a) Osebni zaimki.

47. v. v. a. Izpustite v naslednjih napačnih stavkih imenovalnike nepoudarjenih osebnih zaimkov: Kaj ti zijaš v oblake, dečko? Jaz pliče opazujem; oni se zbirajo za selitev. Viteza cenjena, kam sta vidva namenjena? Midva greva v boj na sovraga, Kdo pa ste vi, otroci? Mi smo vojaki, korenjaki. (Pesniška svoboda.) Jaz pa pojdem na Gorenjsko. (Pesn. svob.) Jaz sem pa zvedel nekaj novega. Kaj pa je počenjal Krjavelj? On je bral smolo po hosti in jo prodajal kmetom, da so si oni mazali kola.

Pomnite: Pravilno pa je, da zaimek postavimo, ako ga poudarjamo: Mi smo sejali, vi boste pa želi.

48. vaja. Postavite namesto edninskega orodnika z menojo (teboj, seboj) krajšo obliko z máno (tábo, sábo); Nad menojo, pod menojo, krog mene je Bog. S teboj, prijatelj, ni dobro črešenj zobati. Ti ga nimaš pod seboj, da bi skusil se z menojo. Pozdravi Bog te, belo mesto, nad teboj sivi, stari grad!

49. vaja. Vstavite kratke oblike (naslonice: me, te, se, ga itd.), kjer zaimek nima poudarka, in daljše oblike (mene, tebe, sebe itd.), ako ima zaimek stavčni poudarek: Ako (ti) nisem storil nič žalega, zakaj (jaz) biješ? Kdor (vi) poslušá, (jaz) poslušá, in kdor (vi) zaničuje, (jaz) zaničuje; kdor pa (jaz) zaničuje, zaničuje (on), ki (jaz) je poslal. Bog sprimi, svetlo (ti) jezero, iz srca ključem (ti) vesel! Kdor (ti) s kamenom, ti (on) s kruhom! Pozdravlja (ti), proslavlja (ti) Triglava siva glava in hči (on) bistra Sava. Valjhun zastonj tam išče mlado lice (on), ki kriv moritve je velike. Kakor (- povr.- oseb.) postelješ, tako boš spal. Kdor sam (- povr.- oseb.) povišuje, prazno glavo oznanjuje.

50. vaja. Spojite zaimke s predlogi in dodajte naglaske: Jabolko je padlo v travo; Francé, stopi po njega (pónj)! Ljub'ca moja čast in slava, hajd'mo za nje v boj! Bog je naša tolažba in pomoč; zaupajmo v njega! Krpan odgovori Brdavsú: „Jaz nisem vedel za tebe, ne za tvoje velikanstvo.“ Kar ni dobro za mene, tudi za tebe ne bo koristno. Brigam se za njega, ko za lanski sneg. Bojan ustrelj na njega, in Zlatorog se zakadi v njega. Iz kapelj krvi, ki so kanile pred njega, vzrastejo triglavske rože. Globoko vdihavaj v sebe sveži zrak!

*51. vaja. Poiščite kratke oblike zaimkov, ki spremeljajo samostalniki, da ga krepijo: Bodi ga Bog zahvaljen! Ni ga lasu na glavi več. Daj mu sitnežu kruha! Kdo je ne pozna zvitorepke, te drzne tatice! Nobeden si je ni upal ne črne ne bele črhiniti. Ni ga prostora, kamor bi Sin človekov glavo naslonil.

b) Svojični zaimki.

52. vaja. Postavite namesto črtic ženske svojične zaimke v dvojini (njun, -a, -o): Taščica in penica sta ptici pevki; — glas je droban in nežen kakor — kljunček, iz katerega prihaja. — pelje najlaže uživamo zjutraj zarana. A tudi pozno na večer se še razlegajo — pesemce. Najljubše — bivališče je gosto grmovje. Tu najdemo tudi — okroglo gnezdece.

Pomnite: njun glas, njihov prijatelj, njegov brat (nikoli: njuni, njihovi, njegovi itd.); zakaj zaimki nimajo določne oblike kakor pridevniki!

53. vaja. Vstavite namesto črtic posestne zaimke (moj, -a, -e itd.), ki kažejo, čigav je predmet, ali pa svoj (-a, -e), ki se nanaša na osebek istega stavka: Smrt vse omaja, — kosa kosi od kraja. Ljubim — domovino. Vsak naj pometa pred — pragom! Bruno v — očesu vidiš, pezdirja v — pa ne. Staro geslo veli: „Svoji k —!“ Tu ná, pobratim, roko —, ti mi podaj desnico —! Oj mati —, domovina, ljubezen — ti edina, ti — skrb in bolečina! Vsak berač — malho hváli.

c) Kazalni zaimki.

54. vaja. Vstavite zaimke **ta** (ta, to), ki kaže bližnje, in **oni** (ona, ono), ki kaže na oddaljene predmete: — ni tvoj prijatelj, ki se ti laska v sreči, marveč —, ki te ne zapusti v nesreči. Moje kraljestvo ni od — svetá. Brodnik se domisli, da je poprej nekaj trkalo na okno; torej je bil gotovo kdo na — bregu; kako, da ga zdaj kličejo na — stran Kolpe? To je velik greh in pravijo, da zanj ni odpuščanja ni na — ni na — svetu.

55. vaja. Postavite v edninski dajalnik ali mestnik ženskega spola: a) zaimke **ta** (tež, pri tež): Kdo ve ime (ta bolezen)? Na (ta stvar) ni trohe resnice. Srbi so l. 1914. premagali Avstrijce na Rudniku in Ceru: o (ta zmaga) se bo v zgodovini še mnogo razpravljalo. Hm, pravijo, da ni baš varno iti tod obsorej, popolnike da včasih rado straši ob (cesta ta).

b) pridevnik² in svojilni zaimke (svoji skrbni materi; napačno: svojeji skrbnej materi): Živi po (božja beseda)! Kdo še ni čital pravljice o (bela kača)? Darujmo življenje in imenje (svoja ljuba domovina)! Zgodovina nam pripoveduje o (izredna velika požrtvovalnost) srbskega junaka Tita Dugovića.

56. vaja. Vpletite v stavke kazalne zaimke **tale** (tegale, temule i. t. d.), **le-ta** (le-tega, le-temu...), **onile**, **le-oni**, **take** (takale, takole), **le-tak**! (Pišite vezaj, če stoji „le“ pred zaimkom!)

* 57. vaja. Uporabite v stavkih téle besede, v katerih je ohranjen zaimke **s-**, **si**, **se** (= ta, ta, to): dosihdob, posihdob, dosihmal, posihmal, danes (= ta dan), letos (= to leto), sinoči, osorej (= o si ori)!

* 58. vaja. Določite po pomenu in sklonu zaimek **oní, oná, onó** (= nekdo, ki ga ne moremo ali nečemo imenovati):

Neki oné se pred njim je razprezal. V jami ugleda nenadoma onegá — no tistega z rogovi in parklji. Pri oném — kako so mu že dejali? — so se zbirali vaščani na prejo. Veš, bil je oné, tisti dolgi Janez!

(Odtod tudi pridevnik onegáv in glagol onegaviti.) Bilo je tistega leta, ko je lan pozebel; onegáv hlapec je oral po lanišču. Moram iti gledat, kaj káj onegávijo družina moja in tlačani. Kaj bi onegávil!

* 59. vaja. Uporabite v 5 stavkih zaimek **sam**, da pokažete z večjo določnostjo na kako stvar! — N. pr. Lenuh sam sebi čas krade.

č) Vprašalni zaimki.

60. vaja. Vpletite v vprašalne stavke naslednje zaimke: kdo? (komu?, pri kom?), kaj? (pri čem? s čim?), kateri? čigav? kakšen? kolik? kolikér?

61. vaja. Sklanjajte: čigav polni list? katera Krka? kakšno vreme? kóliki sklon? kólikšna soba? kolikéro vino?

d) Oziralni zaimki.

Gorjé, kdor nima dóma, kdor ni nikjer sam svoj gospod! Ne veruj vsega, kar slišiš; ne stori vsega, kar moreš; ne pravi vsega, kar veš; ne želi vsega, kar vidiš; ne porabi vsega, kar imaš; ne pokaži vsega, kar znaš! Življenje človeško je podobno vodi, ki vsaka po svoji strugi hodi.

Zaimki, ki se nanašajo (ozirajo) na kako stvar v drugem stavku, so oziralni zaimki; ti so: kdor, kar; kateri (-a, -o), koji (-a, -e), kakršen (ne: kakoršen), kolikršen (ne: kolikoršen), kí.

Kdor se nanaša na osebe, kar pa na reči; sklanjata se takole: 1. kdor, 2. kogar (čigar), 3. komur, 4. kogar, 5. pri komer. 6. s komer; — 1. kar, 2. česar, 3. čemur, 4. kar, 5. pri čemer, 6. s čimer.

---

62. vaja. Tvorite stavke s pomočjo oziralnih zaimkov kdor in kar v rodilniku, mestniku in orodniku! — N. pr. Čigar kruh ješ, tega zapovedi moraš poslušati!

* 63. vaja. Uporabite a) zaimek kateri v več (3. 4...) stavkih, kjer se nanaša na eno izmed mnogih stvari, in b) zaimek ki v stavkih, kjer se govori o stvari sami zase, ne gledé na druge! — N. pr. Kateri bo poklican, naj se oglasi! Ne iščite zakladov, ki jih molji snedó!

e) Nedoločni zaimki.

64. vaja. Tvorite (poiščite v ... berilu) stavke z nedoločnimi zaimki: kdo (nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo), nekaj, nič; nekateri (marsikateri, malokateri), kak (marsikak), sleherni, vsak (vsakteri), neki, ves!

Neki, nekateri, sleherni imajo samo določno obliko!

Pravilno: ves čas, vso zimo, vse leto (ne: cel čas, celo zimo, celo leto)!

Zaimek nič včasih ne sklanjamo, n. pr. Iz nič ni nič. Sklanjamo ga pa takole: 1. nič, 2. ničesar, 3. ničemur, 4. nič, 5. pri ničemer, 6, z ničimer.

---

65. vaja. Prepišite naslednje stavke, a popravite napake v zaimkih: V deželo je prišel nek velikan, ki mu ni bil nikedo kos. Minilo je leto in nekater dan. Resnično vam povem, sleheren izmed vas bo stopil pred sodni stol. Celó zimo so ptički stradali, zato pa jim je poletí cel dan miza obložena. V ničimer se toliko ljudi ne vtopi ko v vinski kaplji. Ovaduhom so Rimljani vžigali sramotilno znamenje, ki se ni dalo z ničemer odpraviti. Nekater kmet je gibčen pri plesu, pa okoren pri drevesu.

4. Števnik.

Ponavljanje.

Nebesna telesa. Ozri se na plameneče nebo! Tjakaj gre najina pot. Dovoli, tovariš, koliko hitrost želiš? „Sto kilometrov na uro!“ — Ha, to bi bilo prepočasi! S to hitrostjo bi dospela do solnca šele v 61.957 dnevih, t. j. v 169 letih. — „Torej pa 100 kilometrov v sekundi!“ — Prepočasi, prijatelj! Rabila bi za pot nad 17 dni. — „Torej pa letiva s hitrostjo svetlobe, t. j. 300.000 km na sekundo!“ — Izvrstno, v 8 minutah in 15 sekundah bova na solncu!... Onale živordeča zvezda na desni je premičnica Marí, majhen svet, ki ga obkrožata 2 luni; naša zemlja ga v velikosti presega sedemkrat. Na levici nama sveti žarkobeli

Jupiter; to ti je mogočna premičnica; nič manj nego 1414 zemelj bi moral staliti, da bi zvaril njeno mogočno kroglo; osmerb lun se vrtil okoli nje. Ravno vzhaja izza horizonta Saturn, najzanimivejši podložnik našega solnca. Osmero lun teka okrog njegovega velikanskega obla, ki je sedem sto dva in sedemdesetkrat večje od naše zemlje, vrhu tega pa ga še obkolja več obročev. (Grošelj.)

66. vaja. Napišite z besedami glavne števnike v tem stavku, n. pr. v ena in šestdeset tisoč devet sto sedem in tridesetih dnevih!

Pomnite: od dvajset dalje štejemo tudi: dvajset (in) eden, dvajset dva, itd.!

Števniki so:

1. glavni (na vpr. koliko?) eden (en), dva, trije;
2. vrstilni (na vpr. koliki? — a, — o): prvi (1.), drugi (2.), tretji (3.);
3. ločilni (na vpr. kolikér?) dvoj (oboj), troj, četver;
4. delilni (na vpr. po koliko?): po en, po dva, po trije;
5. ponavljalni (na vpr. kolikokrat? kolikič?) enkrat (prvič), mnogokrat.

Nedoločeno število stvari izražamo z nedoločnimi zaimki (nekaj, nekoliko, nič, nekateri, vsak, sleherni, ves); z nedoločnimi števnikmi (malo, manj, premalo; dosti več, preveč; mnogo, veliko, obilo, precéj, nekoliko); s samostalnikmi (obilica, trop, množina, temà, sila).

---

67. vaja. Vstavite števnik **en** (noben) pred samostalnikom, toda **eden** (nobeden), kadar stoji sam zase: — krivičen vinar deset pravičnih sne. Na — zamah ne pade — hrast. — Beograda se lottli upal ni. Celó brez skrbi ni — človek. Z — roko daje, z dvema jemlje. — se pred smrtjo ne more srečnega imenovati.

Izjemal Kadar je zaimek **eden** posebno poudarjen, ga pišemo tudi pred samostalnikom, n. pr. Pred Bogom je tisoč let kakor **eden** dan.

68. vaja. a) Vstavite namesto števnik (nedol. člena) „**en**“ primeren zaimek **neki**, **kak**, **kateri**, **kdo**, (nekdo) v naslednjih napačnih stavkih! Tezej je ubil eno grozovito pošast. V deveti deželi je žival **en** moder kralj. Ali ne bi hotel **en** večer priti k nam v vas? Stric, pa vi povejte eno pametno! Hlapec je šel k sosedu, da mu **ene** tri kraje preorje in poseje. Pa naj **eden** reče, da ga nisem presekal, na dva kosa presekali **Eden** je pri hiši, ki ga nihče rad ne sliši.

b) Namesto števnik **enkrat** se rabi (v časovnem pomenu) kdaj (nekdaj), некоč. Popravite torej napake v tehle stavkih: Bil je enkrat en kovač, ki je imel tri sinove. Bodi človek, bodi lonec, vsakega bo enkrat konec. Zdaj se vije „železna kača“ križem svet, a enkrat ni bilo tako. Da bi že vendar enkrat učakali srečnih dni, o katerih sanja Matjaževa vojska.

69. vaja. Napišite z besedami vrstilne števnik:

Rodopis Karadjordjevičev. Naš kralj Aleksander I. je bil rojen dne 17. decembra 1889. leta. Oče njegov, kralj Peter I. Osvoboditelj, pa se je porodil dne 12. julija l. 1844. v Beogradu ter se poročil dne 12. avgusta 1883. na Cetinju z Zorko Ljubico, ki je umrla 17. marca 1890. Veliki kralj Osvoboditelj je dne 16. avgusta leta 1921. legel k večnemu počitku. Sestra kralja Aleksandra I., princeza Jelena, je bila rojena na Reki 6. novembra 1884., njegov brat Djordje pa dne 9. septembra 1887. na Cetinju. Kralj Aleksander se je poročil dne 8. junija 1922.

70. vaja. Določite ločilne, delilne in ponavljalne števnik v tehle stavkih: Kristus je razlagal na gori osmero blagrov. Mavrica je sedmer trak. Mali mož na prste stopi: petkrat šest je trideset. Kačji kralj Babilon je predril troja vrata. Se drugič Pegam zaleti, se Krištofu pokaže kri. Po dvoje in tudi po več vitezov se je poizkušalo na turnirjih. Slovenom je rabilo dvoje pismo, glagolsko in cirilsko. Drvarji ostajajo po tri tedne v gozdu.

* 71. vaja. Razlikujte nedoločne zaimke od nedoločnih števnikov: Med dosti kmeti je malo kmetovalcev. Čič ne dá nič. Špartanci so znali z malo besedami mnogo povedati. Vsak je svoje sreče kovač. Kdor veliko govori, dosti vé ali pa mnogo laže. Dosti psov, zajcu smrt!

72. vaja. Poiščite v . . . . berilu imena (samostalnike, pridevnike, zaimke, števnik) in določite jih po spolu, številu in sklonu!

5. Glagol.

a) Ponavljalne vaje.

Vile. Mož je šel po stelje in je našel, da so vile na solncu spale. Tiho gre in jim pripravi senco. A ko se je hotel vrniti, se vile prebudé in ga vprašajo, kaj hoče imeti za plačilo, ker jim je hlad napravil, ali novcev ali platna ali preje; karkoli hoče, to

mu dadó za plačilo. Mož jim odgovori: „Ne vem, kaj bi!“ A vile mu rekó, naj vendar pove, kaj hoče najrajši. „No, pa mi dajte klobkò preje! Vile so mu ga dale in rekle, da bo lahko zmeraj z njega motal in tkal, da bo lahko dosti denarja imel, samo da ne zakolne nad klobkom. In res je motal in tkal in tkal, a nit ni nikoli potekla. Nekoč se mu je že čudno zdelo, pa je rekel: „O križemte, klobko! Pa res dolgo tečeš!“ In tedaj je naenkrat izteklo. (Nar. Šašelj.)

73. vaja. Poiščite v sestavku „Vile“ vse glagole in določite jih po trajnosti dejanja (dovršni, nedovršni), po osebi, številu in času! — N. pr. je šel = nedov., 3. os., edn., prel. č.

74. vaja. Spregajte gornje glagole v kratkih stavkih ter jih postavite (kjer možno) tudi v pogojnik, velednik in želednik! — N. pr. Grem po stelje. Greš po stelje .... Šel sem po stelje .... Pojdem (= bom šel) po stelje .... Pojdi po stelje! Itd.

Nedovršni glagoli.

a) **trajni**, ki izražajo trajajoče dejanje (stanje):
nesem, berem, cvetem;
←—————→, ←—————→, ←—————→
goreti, deževati;
←—————→, ←—————→

b) **ponavljalni**, ki izražajo večkratno ponavljanje istega dejanja:
nositi (= večkrat nesti),
←—————→
prebirati (= večkrat brati),
←—————→
laziti (= večkrat lesti),
←—————→

Ponavljalniki višje vrste pomenijo, da se dejanje v večji meri (redno) ponavlja:

noševati (= večkrat, redno nositi), ←——||—||—||—||——→
hojévati (= večkrat hoditi), ←——||—||—||—||——→
velévati (= večkrat veleli). ←——||—||—||—||——→

75. vaja. Označite v naslednjih stavkih nedovršne glagole, ali so trajni (←—————→), ponavljalni (←—————→) ali ponavljalniki višje vrste (←——||—||—||—||——→)!

a) Pozimi vrbacu gostije minévajo in tedaj upokojéva svoj gladni želodec s čimerkoli. V smeteh in na gnojišču pobira drobtine in luščine, obskakuje konjske obroke, lovi pajke in druge žižce in, posebno spomladi, dokler še žito ni šlo v klasje in dokler pita svoje mlade, pobira gosence po drevju, s čimer vsaj nekoličkaj povračuje škodo, ki jo sicer dela na polju. Kako koristna ptica bi mogel biti, ako bi hotel

dobro storiti in biti vsaj poleti zadovoljen s samimi žičci! Toda žitno zrnje mu gre čez vse. Za ratarjem poskakuje na polju, priskakljuje k mlatiču na gumno, za hlapcem prifrroléva v slajo, celó v čumnato priletáva, vse prebrskáva in prevrtáva, kjerkoli se mu obeta kaj za v kljun.

b) Pesem je človeku potrebna: nebo mu odpira, ker je iz nebes, daje mu srce, tolaži mu dušo in preganja skrbi iz glave. Poj mi, pliček, poj! Ko pličica sem popevala! Ko stari govoré, otroci naj molčé! Poleti košévam planine, dolí, in srpe brusévam, ko žito zori. Prst mu molím, roke želi. Ko ti kola cvilijo, maži; ko se dva prepíráta, tolažil Kdor dolgo pokašljuje, bo dolgo živel.

N. pr. Pozimi vrabcu gostlje minévajo (←—||—||—→) itd.

c) Napišite po 10 glagolov, ki izražajo trajnost ali ponavljanje dejanja, ter 5 ponavljalnikov višje vrste!

Dovršni glagoli:

a) v trenutku dovršeno dejanje (= začetek in konec v istem trenutku):

ustrelim, skočim, kriknem.

|—|, |—|, |—|

b) začetek dejanja, ki se potem lahko nadaljuje: zbolim, vzcvetem, zavladam

—————→

c) konec dejanja (= trenutek, v katerem se trajanje dejanja konča):

premagan, ujamem, priženem

←—————|

76. vaja. a) Označite v naslednjih stavkih dovršne glagole, ki pomenijo: a) v trenutku dovršeno dejanje (|—|), b) začetek dejanja (|—→), c) konec dejanja (←—|): Solnce je že umrlo za gorami, ko sva s prijateljem izpehana prisopihala do vrha Kuma. Zvonjenje sva že zdavnaj začula, ali cerkve le nisva ugledala. Zdajci se je gozd razsvetlil in obstala sva sredi romarjev. Ravnokar je minila pridiga in vse je zadrvelo v cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvici, ali bila je nattačena, da ni bilo moči predreti, torej sva se ozrla okrog, kjer so se utaborili ljudje, ki so poskrbeli za telesne potrebe romarjev. (Erjavec.)

N. pr. Solnce je že umrlo (←—|) za gorami, ko sva s prijateljem izpehana prisopihala (←—|) . . .

b) Uporabite v stavkih naslednje dovršne glagole, ki značijo: 1. v trenutku dovršeno dejanje: sestri, planiti, pasti, krik-

niti, počiti; začetek dejanja: zaspati, zblazneti, zahreščati, vzkipeti, zablisniti se; 3. konec dejanja: dovršili, spisati, napolniti, uiti!, zmrznili!

c) Napišite (izpišite iz ... berila) po 10 dovršnih glagolov, ki pomenijo: 1. v trenutku izvršeno dejanje, 2. začetek, 3. konec dejanja!

77. vaja. Uporabite naslednje glagole v stavkih, in sicer a) **prehodne**, ki morejo imeti kako dopolnilo (predmet) v tožilniku: pisati, sekati, delati, nesti, orati; b) **neprehodne**, ki ne morejo imeti dopolnila v tožilniku: cveteti, stati, umreti, zaupati, goreti; c) **povratne**, ki se rabijo samo s povratnim zaimkom **se**: bati se, smejati se, bliskati se, izprehajati se, nadejati se!

Glagol (verbum) znači kako dejanje (pišem) ali stanje (gorim).

Glagoli so:

1. **prehodni** (transitivni), katerim lahko dejanje prehaja na predmet v tožilniku (pišem nalogo);

2. **neprehodni** (intransitivni), ki ne morejo imeti dopolnila (predmeta) v tožilniku (cvelem, potrebujem dobre hrane);

3. **povratni** (refleksivni) s povr. zaimkom (čudim se).

Po trajnosti dejanja (stanja) so glagoli:

1. **dovršni** (perfektivni): skočiti;

2. **nedovršni** (imperfektivni); skakati.

---

78. vaja. Tvorite stavke z dovršniki, ki jih dobite po sestavi nedovršnikov s predponami:

a) **pre**: bosti, čuti (noči), govoriti, delati (obleko), gristi, biti, iskati, kovati (konja), staviti, trpeti, živeti;

b) **u**: brati (strune), bežati, čakati, česniti (mladiko), delati (krzno), gasiti, iti, liti (zvon, dež), kuhati (bravečino), nesti, meriti, sahniti, sekati (vejo), tešiti, trgati, tolažiti, žaliti;

c) **s (z)**: klatiti, klicati, plesti, pustiti, tolči, tresti; biti, (zaboj, klobuk z glave), brati, brisati, ganiti, nositi, rojiti;

č) **vz**: dihati, gojiti, klikati, kličti, kloniti, kipeti, plamteti, trajati! — N. pr. Žalost prebode materi srce.

79. vaja. Vpletite v stavke naslednje glagole a) v neprehodnem, b) v prehodnem pomenu: sedéti — posadíti; oslepéti — oslépiti; slovéti — slaviti; učiti se — učiti; viséti — véstti: ozdravéti — ozdráviti; živeti — živiti! — N. pr. Kdor česa nestrpno pričakuje, mu pravimo, da móra na britvah sedéti, Romul in Rem sta posadila Numitorja na prestol.

b) Spregatev.

80. vaja. Vstavite osebna obrazila a) za ženski in srednji spol (-ve, -le); b) nadomestite jih z obrazili za moški spol (-va, -ta): Na jesen išče — veverici pod orehom hrane. Ko pade oreh z drevesa, brž skoči — obe, da ga pobere —. Tekmovalki se ne sporazume —, ampak se skrega — in stepe —. Naposled pozove — opico za sodnico. Ali medtem, ko obe prepirljivki čaka — rzsodbe in cedi — sline, pozoblje opica jedrce.

Sosedovi iskri žrebeti se pase — na senožeti. Ko se nasiti —, jame — hudomušno poskakovati. Veselo hrže — in bije — s kopiti. Ko pa zaide — prešerni živali na deteljišče, ju zapodi pastir v stajo.

81. vaja. Postavite stavke iz prejšnje vaje v pretekli čas!

82. vaja. Uporabite v stavkih glagole v 3. množinski osebi a) s krajšo, b) z daljšo obliko: bežati, bučati, bati se, častiti, dolžiti, govoriti, kositi, molčati, moleti, moriti, peti, posvariti, rojiti, smejali se, spat, sedeti, streti, žvrgoleti! — N. pr. Sovražniki beže (bežijo).

83. vaja. Postavite tebe stavke iz sedanjika v pretekli predpretekli in prihodnji čas: Lepa beseda lepo mesto najde. Prisleparjen dobiček gre rakom žvižgat. En krivičen dinar deset pravičnih sne.

84. vaja. Poiščite (podčrtajte) v naslednjih stavkih **pripovedni sedanjik** (praesens historicum), ki v živahnem pripovedovanju slika preteklo dejanje tako, kakor bi se pred našimi očmi godilo:

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno na svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico pa odjezdi iz mesta na travnik, kjer se je bojeval Brdavs... Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, se zagrohota in reče: „Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali name tako daleč, tam z Vrha od Svete Trojice? . . .“ Krpan mu odgovori: „Če nisi še spravljen z Bogom, urno skleni, kar imaš; moja misel ni, dolgo čakati; mudi se mi domov za peč...“ Velikan se nekoliko začudi, ko to zasliši. Naglo prijezdi ter mu poda debelo roko. Krpan pa mu jo tako stisne, da precej kri izza nohtov udari. Brdavs malo zareži, pa vendar nič ne pravi, ampak si misli: „Ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet. Saj se ne

zna bojevati, kakor gre junakom.“ Urno zasukata vsak svojega konja in si zdirjata od daleč naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi že s prvim mahom odsekal sovražniku glavo. Ali Krpan mu urno podstavi svoj klj, da se meč globoko zadere v mehko lipovino. Preden ga velikan more izdreti, razjaha Krpan kobilico, potegne Brdavs na fla pa ga položi, kakor bi otroka v zibel deval, ter mu stopi za vrat in reče: „No, zdaj pa le zmoli en očenašek ali dva in pa svojih grehov se malo poke-saj!...“ To izreče, vzame počasi mesarico, mu odseka glavo in se vrne proti mestu.

85. vaja. Poiščite glagole v dovršenem sedanjiku s **prihodnjim** pomenom: Kadar se porodi tak junak, da pride v goro in potegne veliko sabljo iz nožnic, tačas se kralj Matjaž zbudi, plane z vso vojsko na svet in premaga vse naše sovražnike. Kadar lesene ribice več ne bo, vsa tvoja sreča pojde za njo. Življenje ti vzamem, ako me izdaš. Tega ne izveš, če se na glavo postaviš. Ne uideš mi; saj še prideš v mojo cerkev k maši!

* 86. vaja. Napišite (povejte) pravilno naslednje stavke, v katerih se nedovršni sedanjik napačno rabi s prihodnjim pomenom: Ob koncu šolskega leta se vrši velika veselica. Drevi pa grem k sosedu v vas. Jutri zarana se peljemo z vlakom. V prihodnjem pismu ti poročam o veseli novici. Pojutrišnjem pišemo šolsko nalogo. Samo še uro hodá, in smo na vrhuncu ter se veselimo lepega razgleda. — N. pr. Pravilno: Ob koncu leta se bo vršila . . . .

* 87. vaja. a) Izpremenite naslednje stavke v **nikalne velelnike**, ki jih tvorimo pravilno le od nedovršnikov: Stori sovražniku to sramoto! (delati) — Pojdi se drsat! (hoditi) — Prizezi pred živim Bogom! (prisegati) — Andrejc, drv privlec'! (vlačiti) — Hlapec, pelji seno domov! (voziti) — Odpušti nam naše dolge! (odpuščati) — Ko greš v gozd, vzemi psa s seboj! (jemati) — N. pr. Ne delaj sovražniku te sramote!

b) Postavite velelnik namesto nepravilnega nedoločnika: Ne se na okno naslanjati! Ne kaditi! Ne po tleh pljuvati! Ne psov s seboj jemati! Ne se po cestah poditi! Ne z bičem pokati! — Pravilno: Ne naslanjaj se! itd.

Izjemoma se rabi nedoločnik v velelnem pomenu v zvezi s prislovom nikar (nikarte): Nikar lagati! Nikarte se smejati! Nikar jokati!

c) Izrazite velelnik z vprašalnim prihodnjikom: Ne hvali se! Ne pehaj se za to malenkost! Nikar se ne cmeri! Ne kvasi takih neumnosti! Ne veži praznih otrobov! — N. pr. Kaj se boš hvalil!...

c) Tvorina in trpna oblika.

88 vaja. Tvorite trpno obliko a) s trpnopreteklimi deležniki: Moja glav'ca je (zaspati), moja postelj'ca (postlati). Men' je srce žalostno, s trnjičem (ograditi), s pelincem (nasaditi). (Dopolniti) je, kar je bilo (prerokovati) po prerokih (ne: od prerokov). Sovražnik je (pobiti in streti). S čistim orožjem bodele (pokončati), s katerim zdaj druge pokončujete. Slaba sekira še nikoli ni bila s tnala (ukrasti). — N. pr. Moja glav'ca je zaspana...

b) s povratnim zaimkom **se** pri prehodnih glagolih: Kar ne (storiti), ne (zvedeti). Oven na ražnju (peči). Kar (roditi), smrti zori. Kjer (delati) vse nedelje, tam se sreča mimo pelje. S časom vse (pozabiti). Kakor (posojevati), tako (povračevati). — N. pr. Kar se ne stori, se ne zve.

* c) da pridenete prehodnim glagolom povratni zaimek „se“ ter da predmet v tož. izpremenite v osebkovo besedo (v imenov.): Žanjice žanjejo dozorelo pšenico na polju. Požeto klasje povežejo v snope in ga zložijo na vozove; nato ga odpeljejo v kozelce. Ko je suho, na podu žito omlatijo. Odtod slišimo cepce od davi do drevi. Mlatiči spravljajo zrnje v kol na vrščaj, omlačeno slamo pa mečejo z vilami v parno. Lačne želodce si okrepčajo s smetanovimi štruklji, a prašna grla si izplakujejo s sadjevcem. Naj le pogoste pridne mlatiče; saj tudi nam pripravljajo ljubi kruhek! — N. pr. Dozorela pšenica na polju se žanje. Itd.

Trpno obliko tvorimo:

1. s trpnim deležnikom, n. pr. Od sreče togotne bil nisem tepen, od tvojih sem rok le bil glajen.

2. če prehodnemu glagolu dodamo povratni zaimek „se“, n. pr. Koder solnce teče, povsod kruh se peče.

Pomnite: Pravi povratni glagoli ne morejo imeti trpne oblike, n. pr. Kjer se prepirajo, ni božjega blagoslova (ne: kjer se prepira...).

Ako stoji v tvorini obliki predmet v tožilniku, moramo v trpni obliki postaviti imenovalnik (oseb. bes.), n. pr. Škodo (tož.) moramo popraviti. Toda: Škoda (imen.) se mora popraviti. (ne: Škodo se mora popraviti.).

---

* 89. vaja. Izpremenite v nastopnih stavkih predmetne tožilnike, ki stojé nepravilno poleg trpne oblike, v pravilne imenovalnike (osebkeve besede)! Šolo naj bi se okrasilo z državno zastavo. Na Nizozemskem se črpa vodo z mlina na veter. Nobeno juho se ne posreblje tako gorko, kakor se je skuhala. Kmete se vidi na polju. Sovo se sliši in skovirja, ki pojeta mrtvaško pesem. Išče se pridno dekle in krepkega hlapca. Proda se (kupi se) trgovsko hišo in kmetijo. Janeza Kremena se vabi k seji. Potrebno bi bilo, da bi se njivo oplelo. V gozdu se sliši kose, detlje, kobilarje in druge ptiče. Črešnji je ugodno, če se jo večkrat presadi.

N. pr. Šola naj bi se okrasila z državno zastavo.

* 90. vaja. Pretvorite naslednje dvoumne (ali napačno iz povratnih glagolov narejene) trpne oblike v pravilne tvorne oblike: Ti ljudje se povsod hvalijo. Kjer se prepira in pravde, tam gine ljubezen. V šoli naj se lepo vede. Volkovi pritisnejo v vasi, gnani od lakote. Od sreče sovražne bil nisem tepen, od njenih rok bil sem le glajen (pesn. svoboda). Z ognjem naj se ne igra. — N. pr. Te ljudi povsod hvalijo.

Pregibanje glagola imenujemo **spregatev** (konjugacija), pri kateri razločujemo:

1. osebo (prvo, drugo in tretjo osebo);
2. število (edn., dvoj., množ.);
3. čas (sedanji, prihodnji, pretekli in predpretekli č.);
4. naklone (določni, velelni, želelni in pogojni nakl.);
5. obliko (tvorna in trpna obl.).

Nekaterih nedoločenih glagolskih oblik ne moremo spregati; te so:

1. nedoločnik (pisati, stati...);
2. namenilnik (grem pisat...);
3. deležniki: a) pridevni sed. časa (pišoč...),
b) prislovni sed. časa (pisaje...),
c) I. tvornopretekli (napisavši...),
č) II. tvornopretekli (pisal...),
d) trpnopretekli (spisan, razbit...).
4. glagolnik (pisanje).

---

* 91. vaja. Uporabite v več (3, 4...) stavkih **nedoločnike** v zvezi a) s pomožnim glagolom biti (sem, si, je); n. pr. Dajati je slajše nego jemati.

b) v zvezi z glagoli hoteti, moči, želeti, dati (= pustiti), smeti, nehati, ukazati, utegniti, učiti, braniti, znati, pretiti; n. pr. Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.

c) za pridevniki dolžen, vreden, zmožen, željen; n. pr. Dober pastir je dolžen dati življenje za svojo čredo.

č) za samostalniki oblast, pravica, dolžnost, potreba, navada, namen, prilika; n. pr. Sin človekov ima oblast odpuščati grehe na zemlji.

92. vaja. Popravite téle napačne stavke, v katerih se nedoločnik veže s predlogom **za**: Bog je ustvaril dan za delati, noč za počivati. Nekaj važnega vam imam za povedati. Dajte siromaku za jesti in za piti. Nekateri menijo, da je samo v tujini dosti za zaslužiti. Take smešne je pravil, da je bilo za počiti. Solnce pripeka, da je za stopiti se. Saj še ni za obupati; za zmeniti se je. — N. pr. Bog je ustvaril dan za delo, noč za počitek. — Imam vam povedati...

93. vaja. Poiščite glagole premikanja (izražajoče namen), ki povzročajo rabo **namenilnika** v naslednjih stavkih: Ide si odpirat gornje line, ide gledat doli na ravnine. V coklah ne hodi zajcev lovit! Kupivši klobuk, so mi šli ded gradú razkazovat. Roditelji so dali (= poslali) sin^a študirat. Pojdi rakom žvižgat in ribam gost! Pojdi se solit! Ptica prileti na okence tolažit in kratkočasit jetnika; v narodni pesmi pride klicat kralja Matjaža, naj se odpravi na vojsko, in pozneje mu prileti na boljše oznanjat, da so mu Turki uplenili kraljico Alenčico.

* 94. vaja. Tvorite namenilnike iz nedovršnih glagolov (namesto nepravilno iz dovršnikov) v tehle stavkih: Prišel sem te izpovedat (prav: izpovedovat), na smrtni poti ti oznanit (prav: oznanjat) mir. Teci kravo vrnit! Pojdiva konja izbrat! Puta in petelinček gresta v leščevje lešnikov nabrat. Oba mravljinca gresta naznanit lepo vreme.

Pomnite: Dovršnika leči, sestⁱ imata izjemoma tudi namenilnik: n. pr. Truden si prijatelj, pojdi leč! Kadar si jezen, pojdi v koprive sestⁱ! Krjavelj je hodil sosedovim za peč sestⁱ.

č) Deležniki.

95. vaja. Tvorite iz naslednjih nedoločnikov **prislovne deležnike** (sed. č.) ter uporabite jih v stavkih: iti, klečati, sedeti, stati, ležati, gledati, hoteti, molčati; izpraševati, kupovati, skakati! — N. pr. Gredé mimo bezga, se mu odkrij!

Določite glagole, iz katerih smo tvorili deležnike, po trajanju dejanja!

96. v a j a. Vstavite namesto nedoločnikov prislovne deležnike: Škrjanec se dviga (pevati) v jasne višine. (Molčati) orožje vsak si vzame. Mladenec cveten zbor, slavnino pesem (prepevati), srebrne strune (prebirati), privre čez prag na beli dvor. (Iti) v zaton, še solnce svet pozdravi. In zapre se grad (škripati). Kletka se je (ropotati) precolebnila. Otroci (mižati) lové slepo miš. Holmcu ob vznožju se vije (šumljati) bister potoček z rumenimi bekami in tožnimi vrbami.

97. v a j a. a) Namesto prislovnega deležnika uporabite **pridevni deležnik** na -č (s prislovnim pomenom): Megle temnosive se valé čez vrle, trale, njive, (grmeti) groznó, (pretiti) strašnó. Po obrazu (soditi), je to njegov brat. (Bivali) na deželi in (občevati) s preprostim našim narodom ter povrh se še (učiti) raznih slovanskih jezikov, je dobil Levstik slovenščino tako v oblast, da mu ni bilo v tem vrstnika med Slovenci.

b) Popravite nepravilne deležnike (iz povratnih glagolov): Grohotaje zaloputne sirovež vrata. Mamica mu smeja je seže v besedo. Ob potoku izprehajaje, si je nabral mačič. Z mačko igra je, glej ji na kremplje! — Pravilno: Grohotaje se zaloputne sirovež vrata.

98. v a j a. Vstavite namesto nedoločnikov **pridevne deležnike** (sed. časa) na -č: Mila, blažena trata, posuta s tisoč in tisoč živobojnimi, (dišati) cveticami, mično (kaliti) iz zelenega krila, je privabila (koprnati) deklico spletat prvo kitico pomladnjega cvetja. Deklici se zdi, da se z njo radujejo tudi vse neštevilne živalce po (dehteti) loki okoli nje: (šumeti) čebelice, (nabirati) si medene rose po (cveteti) bilju; (bučati), pasasti čmrlji, (iztikati) po mahovitih tleh; črni murni, (cvrketati) pred oglaženimi luknjicami na toplem solncu; (brenčati) žužki, (skakati) kobilice in pisani metulji, (kriljati) hitro od cveta do cveta — kakor zlate sanje mladostne!

99. v a j a. Sklanjajte v vseh številih: zeleneč travnik, dišeča cvetica, kaleče seme!

100. v a j a. a) Vstavite namesto nedoločnikov **tvorno-pretekli deležnik** na -ši (vši): In vas (poraziti) so divjali Turčini naprej na krvavo pot. To (reči), vzame klobuk in odide. In (sprejeti) to prisego sveto, kralj moravski trudno glavo nagne, njega silni duh k očakom ide. Svojo pesem (dokončati), zleti

kos v mirno gnezdo. Čaplja, domanje močvirje (zapustiti), na viš leti v oblake visoke. (Spoznati) svoje grehe, se človek izpokori. — N. pr. Vas porazivši (= ko so vas porazili), so divjali Turčini naprej...

Pomnite: Deležnike na -ši (-vši) tvorimo le od dovršnih glagolov. Nepravilne deležnike je že Prešeren očital Ravnikarju:
Gorjancev naših jezik potujčavši,
si kriv, da kolne kmet, molitve bravši.

101. vaja. Določite, katere čase in naklone **opisuje tvornopretekli deležnik na -l** (-la, -lo) v tehle stavkih: Ko ne bi bil zajec nazaj zijal, ne bi ga pes pobral. Praznega skednja se bo miš hitro naveličala. Krjavelj ni počel nič posebnega: smolo je bral, kislega mleka hodil prosit gospodinje v vas, smolno olje prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem nastavljal, veverice streljal, pekel in jedel, poginile prašiče po okrožju pobiral in doma za predpustno slanino in slaščico sušil, zvečer k sosedovim za peč hodil sest, pravil tam vselej in vsak večer, kako je morski strah, hudirja na barki, videl, ko je bil vojak, kako je kozo ozdravil, da ni več v pšenico hodila, kako je „štatljivemu“ konju navado odpravil itd. — nič drugega ni revež počel.

* 102. vaja. Uporabite v stavkih namesto neobičajnih **trpnopreteklih** deležnikov na **-en** ali **-t** (n. pr. pretečen, nagnit, uvenjen, usahnjen, dozoren, ozebljen, premražen, zamrznjen, otečen, otrpnjen, zavret...) pravilne **tvornopretekle** deležnike, (ki so nekateri že postali pridevniki): preteklo leto, gnilo jabolko, uvelo listje, usehel studenec, dozorelo grozdje, ozebli prsti, premrzle noge, zamrzel potok, otekla rana, otrpli udje, vrela voda, trhel les, osamela sirota! — N. pr. Preteklo (ne: pretečeno) leto smo se marsičesa iz slovnice naučili.

d) Glagolnik.]

103. vaja. Tvorite iz nedoločnikov glagolnike (s končnico -je), ki izražajo dejanje v samostalniški obliki: (Piti) in (kaditi) ti krati (živeti). Ne škoduje toliko večerno (sedeti), kakor jutranje (ležati). Zvitorepka je volku zaklicala: „Na (se videti)“ Ti lajšaj in slajšaj človeško (trpeti)! V delavnico sem tvojo zrl in videl vedno sem (vrteti), prelivajoče se (živeti), (prerojevali), (prenavljati), iz bitja v (biti) (presnavljati). N. pr. Pitje in kajenje ti krati življenje.

Pomnite: hrepenenje (ne: hrepenjenje), poželenje (ne: poželjenje), koprnenje (ne: koprnenje), žvrgolenje (ne: žvrgoljenje); — toda zvonjenje, valjenje itd.:

* e) **Glagolske vrste.*)**

Učenci pišejo slovniške vaje. Pišite razločno! Vsak ne zna lepó pisati. Grem v sobo nalogo pisat. Pisma pišoč, je Cezar obenem poslušal in narekoval. Nalogo napisavši, sem se oddahnil. Ta vaja še ni prepisana. Kdor peresnik krčevito drži, ga od pisanja roka boli.

Glagoli se raznovrstno izpreminjajo, kakor da je neko življenje v njih, kot n. pr. v drevesu. V naravi je sicer drevo nerazdružljiva celota, a človek ga je v svojem premišljevanju razčlenil v koren (korenine), deblo in veje. Prav tako opredeljujemo glagol po njegovih sestavnih delih, n. pr. glagol

pisati — pišem:

nedoločnik	sedanjik
<p>u — obrazilo (veja)</p> <p>a — spona</p> <p>pis — koren</p>	<p>E — obrazilo (veja)</p> <p>e — osnovni samoglasnik</p> <p>pis — koren</p>
<p>} nedoločniška osnova (deblo)</p>	<p>} sedanjiška osnova (deblo)</p>

Iz osnov se tvorijo naslednje oblike:

pisa — (nedoločniška osnova)

1. pisati (nedoločnik)   2. pisat (namenilnik)   3. napisavši (tvornopret. deležnika) — pisal   4. spisan (trpnopret. del.)   5. pisanje (glagolnik)

piše (sedanjiška osnova)

1. pišem (sedanjik)   2. piši (velečnik)   3. pišoč — pisaje (tvornosedanja deležnika)

104. vaja. Razstavite naslednje nedoločnike a) na koren, spono in obrazilo (končnico); b) na nedoločniško osnovo in obrazilo: govoriti, risati, delati, gasniti, darovati, misliti, učiti, goreti, sedeti, žalovati! — N. pr. govor-i-ti; govori-ti.

105. vaja. Razstavite téle sedanjike a) na koren, osnovni samoglasnik in obrazilo (osebilo); b) na sedanjiško osnovo in osebilo: računim, sekam, mignem, kupujem, žarim, veselim se, kopam, pravim, molčim, diham! — N. pr. račun-i-m; račun-i-m.

*) Z zvezdico (*) označena poglavja so namenjena višje organizovanim osnovnim šolam in meščanskim šolam.

106. vaja. Poiščite, kateri člen manjka v naslednjih razstavljenih a) nedoločnikih: nesti, gristi, pasti, cvesti, dolbsti, tepsti, pleti, leči, peči, meli, mreži, vreti; b) sedanjkih: sem, jem, vem, dam! — N. pr. nes (koren) + ti (obrazilo).

Na podlagi nedoločniške osnove (koren + spona) delimo glagole v šest vrst:

- I. brez vrstne spona (korenska vrsta): nes-ti ple-ti;
- II. vrstna spona -ni- : dvig-ni-ti;
- III. „ „ -e- : gor-e-ti (za šumniki spona -a- : bež-a-ti);
- IV. „ „ -i- : hval-i-ti;
- V. „ „ -a- : del-a-ti;
- VI. „ „ -ova- : kup-ova-ti, kralj-eva-ti.

Po korenskem končniku delimo I. (korensko) vrsto v sedem razredov:

- 1. zobniški razred na -d, -t: sestiti (iz sed-ti), plestiti (iz plet-ti);
- 2. sičniški „ „ -s, -z: nestiti, gristiti (iz griz-ti);
- 3. ustniški „ „ -b, -p, -v: dolbsti (iz dolb-ti), hropsti (iz hrop-ti), pleti (iz plev-ti);
- 4. goltniški „ „ -g, -k: leči (iz leg-ti), peči (iz pek-ti);
- 5. nosniški „ „ -m, -n: ožeti (iz ožm-ti), razpeti (iz razp̣n-ti);
- 6. jezikovski „ „ -l, -r: mleti (iz mel-ti), mreži (iz mr-ti);
- 7. samoglasniški razred na samoglasnik: znati, briti.

Glagolom sem, jem, vem, dam se pritikajo osebna obrazila neposredno na koren; ker torej nimajo sedanjiške osnove (debla), jih imenujemo brezosnovne glagole.

107. vaja. **Korenska vrsta.** a) Tvorite nedoločnike iz korenov: bred-, krad-, pad-, pred-; met-, cvet-, gnet-;

b) iz korenov: rek-, sek-, tek, tolk-; mog-, vpreg-, seg-, streg-, strig-, vrg-!

c) Spregajte: gristi (grizem), tresti, lesti (lezem); skubsti (skubem), grebsti, speti (spem); meti (manem), žeti, sneti, najeti (najmem), otefi (otmem); dreti (derem), tretti, odpreti, cvretti, zavreti; viti, kiliti (kljsem), ubiti; pluti (plujem ali plovem), rjuti, snuti, veti (vejem), deti (dejem, dem)!

č) Uporabite téle pravilne deležnike v stavkih: idoč, našel (ne: najdel), zarasel (ne: zaraščena steza), popašen, prenešen, pomolzen, zgrizen, zavržen, vrgši, umrši, strši!

d) Povejte (napišite) v stavkih velelnike in namenilnike tehle glagolov (goltniškega razreda): teči, peči, reči, točli.

seči (sečem); seči (sežem), streči, vreči, vpreči, leči, po-močī (morem, toda: morati — moram)! — N. pr. Tecl, tecl, srca vir krvavi! Pastirji gredó krompir peč.

108. vaja. Izpremenite naslednje dovršne glagole II. vrste v nedovršnike V. vrste: ogniti (iz ogib-ni-ti), kaniti (iz kap-ni-ti), tresniti (iz tresk-ni-ti), migniti, zehnuti, pihnuti, poginiti (iz pogib-ni-ti), ugasniti! — N. pr. ogni-ti, ogib-a-ti.

109. vaja. Spregajte glagole III. vrste (s spono **-e-**, za šumniki **-a-**) in določite trajnost dejanja: doneti, grmeti, goreti, kipeti, sloveti, želeti; bežati, bučati, kričati, tičati!

110. vaja. Tvorite iz tehle glagolov IV. vrste trpno-pretekle deležnike, spajajoč spono **i** s spredaj stoječimi soglasniki:

a) **l, n, r + j = lj, nj, rj**: hvaliti (hvaljen, iz: hvali-en) braniti, udariti, misliti.

Pomnite: Ako je pred **r** kak soglasnik, se **j** izpušča: n. pr. odobren, ohrabren, poostren, posreben:

b) **b, p, v, m + j = blj, plj, vlj, mlj**: pogubiti, pokropiti, ozdraveti, zlomiti;

c) **s + j = š; z + j = ž**: nositi, voziti;

č) **d + j = j; t + j = č**: soditi, vaditi, urediti, gladiti, rediti, izpriditi; ukroliti, osramotiti, nasiliti, zmoliti (zmočen in zmožen), pustiti, častiti (člaščen, v molitvi: češčen), oprostiti, zapečatiti (zapečačen in zapečaten)!

Pomnite deležnike, v katerih spona **i** izpade: učiti — učen; posušiti — posušen; obljuditi — obljuden; nagrmaditi — nagrmaden; tožiti — tožen; začuditi — začuden!

111. vaja. Tvorite sedanjike iz naslednjih nedoločnikov V. vrste, izpreminjajoč soglasnike pred pripono **-je-**:

a) **c, s, z + je = č, š, ž**: klicati (n. pr. kličem, iz klic-je-m), vezati, rezati, pisati, risati;

b) **k, h, g, sk + je = č, š, ž, šč**: plakati, skakati, dihati, pihati; lagati, strgati, iskati, obiskati;

c) **d, t + je = j, č**: glodati, metati, ropotati;

č) **b, p, v, m + je = blj, plj, vlj, mlj**: gibati, zobati, kopati, sipati, devati, dremati!

112. vaja. a) Napišite 10 glagolov VI. vrste, katerim se za mehkiimi soglasniki (c; č, š, ž; j) izpreminja spona **-ova-** v **-eva-**! — N. pr. zanič-eva-ti.

b) Tvorite iz naslednjih dovršnih glagolov IV. vrste nedovršnike VI. vrste: krstiti, rešiti, platiti, izpolniti, namestiti, posoditi, zadostiti, nasititi, posvetiti, premisliiti, zatrđiti, zahvaliti! — N. pr. krščevati.

113. vaja. Tvorite v stavkih naslednje oblike brezosnovnih (dam, vem, jem, sem) glagolov: a) tretjo [množinsko osebo; b) velelnik in pogojnik! — N. pr. Kadar vesta dva, tedaj se še zariglja; kadar vejo (ali vedó) trije, vejo vsi ljudje.

Pomnite: V nar. pesmih se še rabi oblika [z osnovnim samoglasnikom; n. pr. Kar po zemlji leze ino, grede, o hudobi tvoji pravi' vede.

114. vaja. Določite glagole iz sestavka „Vile“ (str. 19.) a) pismeno (n. pr. je šel — nepreh. nedov. gl., 3. os., ed., pret. č., tv. obl., dol. nakl., I. vr.); b) ustno (n. pr. je šel je neprehoden, nedovršen glagol v tretji osebi ednine, preteklega časa, tvorne oblike, določnega naklona in spada v prvo vrsto)! — Več takih vaj po raznih berilih!

6. Členice. *)

a) Prislov.

115. vaja. Določite v naslednjih stavkih (s pravilnimi vprašanji) krajevne, časovne, načinovne in vzročne prislove: Vsaka pot ne drži domov. Kar se domá skvasi, ne razglesi! Davi je pa slan'ca pala na zelene travnike. Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja. Kjer se botrina krega, zemlja križem poka. Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi! Kanja se največ živi z mišmi; zategadelj ji tudi mišur pravimo. Kdor je len, je ščasoma tudi lesen. Skoraj še ni nikoli zajca vjel. Zvita struga počasi teče, ali hudo dere. Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot?

116. vaja. Uporabite v stavkih a) krajevne prislove: sem in tja, tod, odtod, ondod, gor in dol, semkaj;

b) časovne pr.: vsekdar, sinoči, daví, drevi, dosihdob, pozimi, ponoči, spomladi, včasih, še, šele, že;

c) načinovne pr.: nagloma, dà (seveda), res, ne, le, vsaj, količkaj, dosti;

č) vzročne pr.: zato, torej, tedaj, zaradi tega, zategadelj!

*) Ponovite nakratko nauke o členicah iz J. Brinarjeve Slovenske vadnice, srednja stopnja!

117. vaja. Poiščite v . . . berilih stavke, v katerih se nahajajo **zaimenski** prislovi (izhajajoči iz kakega zaimka), in sicer vprašalni (kje? kam? kdo? doklej . . .), oziralni (kjer, kamor, odkoder, dokler, kolikor . . .), kazalni (tu, tja, odtod, tedaj, dotlej, toliko . . .), nedoločni (nekje, nekam, nekaj, nekako . . .)!

118. vaja. Tvorite stavke, v katerih se bodo naslednje besede **rabile**: a) kot pridevniki srednjega spola, b) kot načinovni prislovi: lepo, glasno, rdeče, vroče, milo, urno, pobožno, hitro, pohlevno, visoko! — N. pr. Cvetloče drevo je lépo. Petelinček lepó poje.

*119. vaja. Postavite naslednje kakovostne prislove v primerjalno (ali presežno) stopnjo in vpletite jih v stavke: lahko, dobro (bolje, najbolje znati . . .), bolj (najbolj učen . . .), blizu, često, daleč, malo, mnogo! — N. pr. Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade kot nemu.

b) Predlog.

120. vaja. a) Vpletite predloge, ki se vežejo z **rodilnikom** (brez, do, iz, od) v stavke! — N. pr. Brez potú ni medú.

b) Postavite imena za sestavljenimi predlogi (izmed, iznad, izpod, izpred, izza) in za nepristnimi predlogi (blizu, dno . . .) v primeren sklon: Eden izmed (vi) me bo izdal. Ob turških napadih so iznad (visoke gore) zaplapolali kresovi. Izpod (skala), iz poka male virček hladni vije se. Izpred (oko, množ.), iz misli. Še preden pripluje solnce izza (gora, množ.), pozlati zarja planine.

Stare vrane ne pobirajo črvov blizu (brane). Tudi dno (morje) rasto rastline. Gledé (ne: z ozirom na . . .) (milota glasu) ni slavčku vrstnika. Cankar lepo opisuje veselico koncem (šolsko leto). Kraj (suho drevo) tudi sirovo gori. Nič ni lepšega mimo (čista duša). Okoli (zlato tele) svet na sapo raja. Okrog (vogel) zavija strupena burja. Bog živi tudi vas poleg (mi)! Le na noge, le vstanite, nas prek (Sava) predrožite! Razen (dobra dela) nimamo nikogar, ki bi nas spremljal pred Vsesodnika. Tabor stal je sred' (goščava). Takraj (Sava) je Zemun, onstran (reka) pa Beograd. Tik (sreča) nesreča preži. Lisico spričo (prekanjenost) tudi zvitorepko imenujemo. Cerkvica vrh (gora), cerkvica bela! Vštric (Narodni dom) je Trubarjev spomenik. Krpan pravi: „Tudi zavoljo (mošnjček) se ne bom krčil.“

121. vaja. Uporabite v stavkih *a)* predloge, ki se vežejo z **dajalnikom** (k, h, proti, (na)vzlic; (v)kljub | — N. pr. Marsikatera bukev **k** svojemu koncu toporišče dá.

b) predloge, ki se vežejo s **tožilnikom** (črez, raz, skoz(i), zoper) | — N. pr. Gre skoz les, a ne vidi dreves.

Pomnite : raz drevo, raz polico (ne : raz drevesa, police) |

122. vaja. Postavite v primeren sklon imena za predlogi, ki se vežejo z **mestnikom** (o, pri), in za predlogi, ki se vežejo z **orodnikom** (s, z) : O (kres) se dan obesl. Zgodovina nam pripoveduje o (slavni junaki). Krava pri (gobec) molze. Baš tako je bilo, pri (moja vera) | (Bolje : na mojo vero |) Kdor se z (volk) druží, mora z (on) tudi tuliti. Bolezen gre z (voz) v človeka, iz človeka po niti. Pridna gospodinja je s (prvi svit) na nogah.

Pomnite : Napačno je : Učili smo se **od** junakov.

123. vaja. Zvežite **predlog s (z)** s samostalniki z vsemi (a-ž) začetnimi črkami | — N. pr. z apnom, z bratom, s cepinom itd. — Na katero vprašanje vežemo s (z) z roditeljskim in kdaj z orodnikom ?

124. vaja. Uporabite predloge **na, ob, po, v** v stavkih, in sicer v zvezi s tožilnikom (kam?) in z mestnikom (kje?) | — N. pr. Drevo se na drevo naslanja, človek na človeka. Vrana gnezdi na drevesu.

125. vaja. Zvežite istotako predloge **med, nad, pod, pred** z imeni v tožilniku (kam?) in orodniku (kje?) | — N. pr. Gorjé golobu, ki med orle zajde. Kondor je med orli največji.

126. vaja. Uporabite predlog **za** pred imeni v roditeljskim (kdaj?), v tožilniku (kam?) in v orodniku (kje?) | — N. pr. Za kralja Petra I. Osvoboditelja je Jugoslovanom napočila doba svobode. Trdovratnežu takrat v uho počí, ko mu smrt za tilnik skoči. Krivica se za mizo smeje, pravica pa za vrati joče.

*127. vaja. Nadomestite s pristno slovenskimi predlogi naslednje iz tujih jezikov posnete predloge : glasom, potom (= po, z), povodom (= ob, ob priliki) v očigled (= spričo), z ozirom (= gledé), s pomočjo (= s, z) : Glasom vladne odredbe je prepovedano razdirati pličja gnezda. Glasom meteoroloških poročil je pričakovali, da se bo vreme izpremenilo. Povodom svojega bivanja v Bukarešti se je kralj Aleksander zaročil s kraljično Marijo. Ne pljuvajte na tla; zakaj razni kužni bacili se tem potom prenašajo na človeka. Potom brzojava moremo

pošiljati novice v daljni svet. Z ozirom na prirodno bogastvo se more malokatera država kosati z našo očetnjavo. Ribe imajo v drobovju mehur, s pomočjo katerega se lahko v vodi dvigajo in potaplajo. — N. pr. pravilno: Po vladni odredbi je prepo-vedano . . .

* 128. vaja. Določite, kateri prislovi so v tehle stavkih odveč, ker že predlog sam izraža dotično dejanje: Kaj čutar'co črez pleča iz mesta ven hitš? (Isto dejanje kakor „ven“ izraža že predlog iz.) Človek bi kar ven iz kože skočil! Planšar prižene v jeseni živino dol s planine (s = dol). Mašnik je naredil sveti križ in je velel: „Mataj, gori vstani, grehi so ti odpuščen!“ (vstati = vz-stati; vz = premikanje navzgor.) Sovražnik se umakne nazaj v zakope. (umakniti se = nazaj iti.) Prijatelji, skupaj zbrani, si lepo pešem zapojó. (zbrati = skupaj biti.) Iz krtove dežele se nihče nazaj ne vrne. (se vrniti = nazaj priti.)

c) Veznik.

Mera in vaga v nebesa pomaga. Stare vere in starih prijateljev se drž! Po ravnem polju cesta gre ter s ceste vidi se okrog snežnik in brdo, gozd in log.

Niti bodi med, niti bodi jed. Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč ona obstoji v zalih domačih podobah. Počakaj, saj nisi voda!

Med se liže, ker je sladek! Ako te mika jedro, zgrizi lupino! Kadar je vojska, tedaj so nebesa odprta. Človek ni zato na svetu, da bi lenobo pasel.

Vezniki vežejo stavkove člene ali cele stavke v skupine; po njih rabi jih ločimo v priredne, ki vežejo stavkove člene in prirejene stavke, in v podredne, ki vežejo nadrejene stavke z odvisniki.

1. Priredni vezniki:

a) vezalni: in (pa), ter, tudi, dalje, potém, nató, napósled, vrh tega; ne le — ampak tudi (ne samo — temveč tudi), niti — niti (ne — ne, ni — ni), tako — kakor, včasi — včasi; zdaj — zdaj;

b) protivni: a (ali, pa, toda), le, samo (samo da), vendar (vendarle); ne — ampak (temveč, marveč), ali — ali;

c) sklepalni (vzročni): zakaj, kajli, saj, sicer; zato, zatorej (torej, tedaj), zalegadelj.

2. Podredni vezniki:

a) krajevni: kjer, koder, kamor; odkoder, dokoder;

b) časovni: kadar (ko), dokler, kar (odkar), preden, prej ko;

c) načinovni: kakor (ko, nego); čim — tem, kakor — tako, kolikor — toliko; ne da, s tem da; da, tako da; dasi, čeprav, četudi, akoravno;

č) vzročni: ker (ki, ko); da; če, ako, ko; da, samo da.

129. vaja. Vstavite na primernih mestih a) priredne, b) podredne veznike:

a) Bodí sam priden, — ne bo ti treba biti zaviden. Slovenščino váruje Kras, burja — Čič. Majhna je ptica prepelica, — upeha konja — junaka. Žetev je velika, — delavcev je malo. Konja ne hvali radi dlake, — radi brzote! Molči, molči, mlada Breda, že nama stolp naproti gleda! Delajte pokoro, — ne veste ne ure ne dneva! Bolezen slo imamo, — zdravje eno samo.

b) — stari govoré, otroci naj molče! — solnce teče, povsod se kruh peče. Najhujša staršem bolečina, — mora biti sram jih sina. — mati prede, — hči tké. — koza laže, rog ne laže. — greš volku naproti, pokličí psa s seboj. Ena se tebi je želja spolnila, v zemlji domači — truplo leži. — človek, — lonec, vsakega je enkrat konec.

č) Medmet.

130. vaja. Določite pri naslednjih medmetih: a) kateri naznanjajo dušne občutke (radost, žalost, začudenje itd.), b) kateri posnemajo naravne glasove (pazite tudi na ločila): Juhejsa, bodimo veseli! Joj, kam bi del? I, kjer si vzel! Oh to teži, tišči! Glas doní iz mlak: reg, reg, reg, kvak, kvak! Urno cepec izpod rok, pika, poka, pika, pok! Sinica vrže lisici koprivo na smrček; brrr, kako je to ščegefalo in peklo! Trk, trk, trk, potrka Zvitorepka kmetiču na vrata. O joj, o joj, kaj bo, sneg zapadel je goró!... Kar pride nekaj sèm po morju in pravi z nogami: comp, comp, comp! No, potlej je plezala tista pošast ob barki prav naglas: škreb, škreb, škreb! Pa sem zavzdignil bridko sabljo in loputnil: lop! — pa sem ga presekal, samega hudobca sem presekal, na dva kosa. Dvakrat je padlo v morje; prvič je reklo: štrbunk! drugič pa se je slišalo: štr—bunk! — Čiv-čiv, čiv-čiv, še dolgo bom živ, živ-žav, živ-žav, še dolgo bom zdrav: na sredi poljá tri vreče prosá!

* 131. vaja. Uporabíte v stavkih kot medmete naslednje vzklike (brez zveze z ostalim stavkom): Bog ne zadení, za Boga, hvala Bogu, na mojo vero, bes te lopi, bes te plentaj, raca na vodi, sapramiš, hencaj te, primaruha, buzarona (buza-

kljuna), jemnasta, gromska strela, da te strela, ti šentana para, turška motika, za božje delo, za pet krvavih ran, anti, ovbe (ojme), šember (šembraj), oblast te udaril — N. pr. Nu, vrabec, dober dan, kosmata kapa, zdaj si vgnan!

Zgled določevanja govornih razpolov.

Na	predl. z mest.	} m. sp., mest. edn.
domačem	prid. 1. sl.	
pragu	sam., obč. im.	}
se	povr. os. zaím.	
petelin	sam., obč. im., m. sp., im. edn.	
lahko	prisl. nač.	
repenči.	povr. nedov. gl., 3. os. edn., sed. č., tvor. obl., dol., IV. vr.	

B. Besedotvorje.

1. Iz glasoslovja.

132. vaja. Razdelite naslednji stavek v besede, zloge in glasove: Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane!

Govor delimo v enote; v stavke, besede, zloge in glasove. Glasove označujemo z glasniki, pišemo pa jih s pismenkami.

Slovenščini rabi latinska*) abeceda. Glasove delimo na samoglasnike (vokale a, e, i, o, u) in na soglasnike (konsonante). Soglasniki so po govorilih, ki pri izgovoru sodelujejo:

jezikovci: l, n, r, (lj, nj);

zobnika: d, t;

ustniki: b, p, v, m, f;

goltniki: g, k, h;

sičniki: c, s, z;

šumniki in nebnik: č, š, ž; j.

---

133. vaja. Napišite po 5 besed, ki se začenjajo z jezikovci, zobniki, ustniki, goltniki, sičniki in šumniki!

Samoglasniki.

* 134. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede:

a) v katerih se polglasni i izpušča: Olj(i)ska gora, rajn(i)ci star(i)ši, majh(i)no dele, lažniva mar(i)nja, vsak(i) človek;

b) v katerih se i mora pisati: očetova dediščina, težko kladivo, zvita lisica, okusna malica, strogi očim, pisana paličica, žvrgoleča sinica (senica = shramba za seno); materin jezik, trije modri, vesoljni potop, neki (sleherni) človek!

* 135. vaja. Tvorite stavke z naslednjimi besedami:

a) v katerih se izgovarja e ozko (med = mied, lep = leip): led, pet, leča, jetra, deset, začeti, vežem; delo, ljed, mesto, stena, treba, jesti;

---

*) Prvi je uvedel latinski črkopis Primož Trubar. V slovnici je prvi učil ta črkopis Adam Bohorč (1584); zato se je imenoval **bohoričica** (f=s, fh=š, zh=č). Ljudevit Gaj je pomnožil latinico z nekaterimi češkimi znamenji (č, š, ž, ki jih je izumel Jan Hus). Okoli l. 1840. so se tudi Slovenci oprijeli gajice.

b) v katerih se izgovarja **e** široko (pêta = pâta): jêdro, rêklo, mêsti, mélla, sésstra, mêč, lèvl!

Razlikujte: Sv. Krištof je velik svetník. Sodnik je imenovan za svètnika. Otrok rad jé, ker je zdrav. Pèti razred je bil v nedeljo pri péti maši.

*136. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede, ki imajo **polglasni e** (=e):

a) v korenih: betica, bezeg, čeber, dehor, deska, kesati se, meгла, mencati, menih, mezeg, nečkè, peček, pes, semenj, skedenj, sel, sen, steber, šev, tema, ženjica;

b) v končnicah: hlapec, torek, gladek, kotel, topel, oven, pesem, ljubezen, bister, hrbel, posel, krepelj, pisemce, okence, gnezdece, mestece, britevca, vlakence! — N. pr. Z betico ne predreš zidú.

137. vaja. Uporabite v stavkih téle besede, v katerih je **r** samoglasnik (zlogotvoren): rja, rž, rdeč, rjav, rjuha, rtič; vrl, čmrlj, umrl, strl, žrl, grm, vrt, strm, drn, strn, črn, zoprn, srebrn, veitrn, kvatrn; ministrski, liirski, metrski, šentpeterski, novembrski!

Toda: cerkovník, merjasec, verjeti, žerjav, žerjavica, pergament; ničemu rev, sleherni, biseren!

Soglasnik „l“.

Lipa. Sredi vasi je velika, lepa lipa, pod njo je bela kamenita miza. Dekleta so s cveticami okrasila razpelo na deblu. Ob nedeljah se zbira pod lipo mladina, ki ne mara z drhaljo v gostilne.

V lipovi sencí nam je ded pripovedoval (u): kako je bil (u) srečal (u) vol (u) ka v gozdu, kako se je bojeval (u) na Italijanskem, kako je čol (u) nar prepeljal (u) pol (u) he čez vodo — vse táko je razlagal (u) in marnjal (u).

Soglasnik **l** se čisto izgovarja:

1. pred samoglasniki: velika, lepa, lipa;

2. za soglasniki: dekleta, deblo;

3. pred **j** v orodniku ženskih samostalnikov: z drhaljo.

Pred soglasniki in v končnici **-el** (**-al**, **-il**) se **l** izgovarja kakor **u** (v): volk (vouk), bil srečal (biu srečau).

---

138. vaja. Utemeljite po navedenih pravilih, zakaj v berilu „Lipa“ izgovarjamo v nekaterih slučajih **l = l**, v drugih **l = u**!

139. vaja. Postavite naslednje besede v ženski spol ali pa v množino, da se s tem prepričate, ali je izgovorjeni **u (v)** na koncu besede pisati **l** ali **v**: bev, zdrav, govoriv, prav, (pastirska) piščav, piškav, dav, rjav, računiv, kozav (obraz), kazav, sekav, cev (puške), cev (lonec), kriv (krovec), kriv (dren)! — N. pr. bela ruta, beli zidovi, zdrava pijača, zdravi ljudje.

140. vaja. Pomnite besede, ki jih pišemo z **lj**, in vpletite jih v stavke: bršljan, brisaljška, češplja, godlja, halja, koklja, kodelja, ljuljška (ne: ljuljška), mandelj, sabljša, škiljšav, zajkliša (iz: zajklišja), volkuljša, nagelj, tempelj!

Toda: angel (angelski), berglja, kopel, krogla, orgle, škatlja, zavozlati, zelnik (zelnat)!

141. vaja. Če si v dvomu, piši **lj**, ako izgovarjamo čisti **l**; toda piši **l**, ako izgovarjamo **u**! Določite to v besedah (izgovorjenih): pouh, konopla, zemla, doug, pouon, mravla, žemla, prišu, učitel, rivec, žouna, pisatel!

142. vaja. Uporabite v stavkih téle besede, v katerih je ohranjen prvotni **v**: brivec, delavec (delavka), bohavec, klavec, kimavec, kralivec, pevec, sevec, zajedavec. — **Z v** pišemo tudi: bravec, igravec, poslušavec, šivavec (šiviljša), volivec, delivec, ponavljavec.

*143. vaja. Uporabite v stavkih besede, v katerih izgovarjamo čisti **l**:

a) v besedah, ki smo jih prevzeli od drugih Slovanov: bólnica, bivól (bivólski), bogomilski, glagól, kolek (kolkovati), pomól, polk (polkovnik), stolp, razkolnik, talec, velblódl, obál, ohól, prestól;

b) v tujkah in manj znanih besedah: general (generalen), kanal, kamelski, Dalmacija, Daniel: glavoból, mislec, stalen, polotok, polmesec! — N. pr. Ko je bólnica okrevala, se je vrnila iz bólnice domov.

Opómba. Učiteljš narekuje primerne sestavke (osobito veliko besed z „l“) v domačem narečjšu dotičnih otrok, in učenci pišejo v pravilni pismeni slovenščini. (Mnogo takih vaj!)

* Glasovna izpreminjšava.

a) Izpreminjšava samoglasnikov.

144. vaja. **Mehčanje**. Poiščite po 5 zgledov, kjer se za mehkiimi samoglasniki (c, č, š, ž, j) izpreminjša **o** v mehek **e**:

a) v samostalniških sklonih **-om** (-oma), **-ov**, n. pr. z **Matjažem**;

b) v edninskem imenovalniku srednjih samostelnikov (in pridevnikov), n. pr. cvetoč**e** lice ;

c) v glagolski sponi **-ova**, n. pr. kraljevati ;

č) pri tvoritvi pridevnikov in sestavi besed, n. pr. Janeži-čeva Slovnica, poljedelec.

145. v a j a. Odpravite **zev** s tem, a) da zataknete j : Maria, Italia, kavaleria, harmonia, komedia, idea (toda v zloženkah in deblih ostane zev : priimek, nauk ; januar, februar, biblioteka, ocean, poezija, realka, Gabriel, Mihael) ;

b) da izpremenite **u** v **v** : Europe, Australija, August, Zeus, Patzanija, Eugenija !

b) Izpreminjava soglasnikov.

146. v a j a. **Mehčajte** goltnike (**k, h, g**) pred **e** in **i** v šumnike (**č, š, ž**) : uk-, rek-, plak-, pek-, mok-, sek-, skak-, oko, smreka ; suh-, dih-, plah-, greh-, uho ; blag-, strg-, streg-, drag-, teg-, igo ! — N. pr. učiti (učen), sušiti (posušen), blažiti (blažen).

147. v a j a. Uporabite v stavkih velednike, v katerih se **k** in **g** mehčata v **c** in **z** : rek-, pek-, sek- ; vrg-, strig-, streg-, seg- ! — Reci jim, da ti ne porečejo !

Pomnite : V imenovalniku in mestniku moških samostelnikov se je ohranilo to mehčanje pri samostalniku **otrok** (otroci, pri otrocih ; toda : z otroki) ter v narodnih pesmih tudi pri drugih samostalnikih, n. pr. Paša stopa ob **potoci**, velik boben nosi v **roci**.

148. v a j a. **Prilичite** (prienačite) sprednji soglasnik naslednjemu, in sicer $n + b = mb$; $s + lj (nj) = šlj (šnj)$; $z + lj (nj) = žlj (žnj)$: premen-iti, bran-iti, hlin-iti ; kos-iti, mis-liti, pros-iti, pos-lati, letos ; voz-iti, griz-ti, groz-iti. N. pr. V vremenu je izprememba nastopila.

Pomnite izjeme : pazljiv, izpraznjevali (izpraznjen), kaznjevali, pojasnjevali (pojasnjevan) !

149. v a j a. Izvršite **prilikovanje** zvenečih (b, d, g, j ; l, m, n, r ; v, z, ž) in nemih soglasnikov : s-bor (= zbor), s-goditi, s-ložiti, s-dražba, s-nesli, s-rasli, s-družiti ; s-hod (= shod), s-klad, s-pev, s-tiskati, s-celiti, s-plašiti, s-pehniti !

Izjeme (uporabite v stavkih) : svada (prepir), svaljek, svitek, slog, slogs, smoter !

150. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede, ki jih pišemo po izvoru, (ne pa po pravilu prilikovanja): gladka (iz: gladek), šibka (šibek), ozka (ozek), zvezki (zvezek); kdo, kdaj, nikdar, klobko (klobčič), glasba, risba, opazka, svatba, ljudstvo, brezskrben, vzhajati, navzkriž! — N. pr. Pred smrtjo ne obvar'je koža gladka (izg.: glaška)!

151. vaja. Izpahnite iz označenih besed: a) soglasnik **r**: Z velikimi gospodi ni dobro črešenj zobali. Vsak sam vé, kje ga črevelj žuli. Črez goré in črez planine. Žrebec je izgubil žrebelj s podkve.

Pomnite: Obe obliki, z **r** in brez **r** (črešenj — češenj, črez — čez), sta pravilni!

b) Izpahnite soglasnik **v**: Drvar je zabil v hvojo debelo zagvozdo. Ko dozori proseno vlatje, imajo vrabci svoj praznik, četudi jim strašilo obvesiš. Tvrđ bodi, neizprosen, mož jeklen, kadar braniti je časti in pravde narodu in jeziku svojemu! Škorec je vzletel na visoko vzrastlo črešnjo. Ko se Tonček zjutraj vzbudi in vzdrami, se brž vz(s)kobaca z vzglavja, poklekne ob vznožje postelje in njegove misli in prošnje vzleté k Vzveličarju.

2. Izpeljava besed.

a) Pripone pri samostalnikih.

152. vaja. Tvorite samostalnike s tem, da priklopite glagolski (ali tudi samostalniški itd.) osnovi pripone (obrazila):

1. **-ač** (za ženske osebe -ica), ki pomenja opravilo (rod itd.): kovati, kopati, brati, jahati, bahati se, orati, postopati, pretepati, vezati; kljun, brada, noga, gost, uho; n. pr. kovač, kovačica;

2. **-aj**, ki pomenja: a) delujoče osebe: čuvati, ščuvati, kričati, točiti, streči; b) slovniška ločila: klicati, oklepiti, pomisljati, vezati, vprašati; c) razdaljo: lučati, stezati, streljati, teči;

3. **-ak** (-jak), ki pomenja: a) osebe po stanu: divji, pošten, mož, prost, rod, siromašen;

b) prostor (shrambo): čebel-en, ulj, golob, konj, sadov-en, vod-en, žlič-en, pes; (razlikujte: golobinjak, pesnjak (hlev) — golobjak, pesjak (blato));

c) samce v živalstvu: gos, lisica, srna;

č) papirnat denar: pet, deset, sto, tisoč;

4. **-an** (-jan; ženske—ka), ki pomenja osebe: a) po domovanju: Celje, Celovec, Egipet, Gorica, Praga, Rim; mesto, trg, vas; (toda: Ljubljčan, Mariborčan itd., ki je nastalo iz Ljubljanec, Mariborec itd.);

b) po opraviu (lastnosti): tlač-iti, žup-a, moder, pes, velik;

5. **-ar**, ki pomenja osebe po njih opraviu (rokodelstvu): drva, gosli, kamen, knjiga, meso, mlin, ovca, pisa-ti, rešeto, slep, tes-ati, tisk-ati, vrata, vrt-en, zid-ati, zlato, zvon, žlica;

6. **-ec**, ki pomenja: a) osebe po domovanju, rodu (opraviu): Sloven, nem, gorjan, poljan, samotar;

b) osebe po lastnostih: bel, črn, gluha, golobrad, grbav, kriv, kruljav, lažniv, peš, slep, svoj, zapravljiv;

c) delujoče osebe: god-em, jezd-im, kos-im, kup-im, bri(v)-jem, pi(v)-jem, ple(v)-jem; bra(v)-, igra(v)-, mori(v)-, pisa(v)-, plesa(v)-, svetova(v)-, tka(v)-; priš(e)l, prebival, pral, tkal;

č) trpeče osebe: dojen, poslan, rejen, učen, utopljen, znan; pogorel, umrl;

d) pijače: bezgov, brinov, hrušev, sadjev, pelinov, slivov, tepkov, tropinov;

7. **-ik** (ženske — ica) pomenja: a) osebe po dejanju (stanju): bolen, dolžen, govoren, pomočen, reden, tožen, vozen, grešen, duhoven, glasen, namesten, popoten, puščaven, deseten;

b) trpeče osebe: jeten, mučen, poslan (toda tvoren pomen: učenik, odrešenik);

c) orodje: budilen, rezalen, svetilen, držalen, umivalen, pihalen, ključ(aven).

153. vaja. Tvorite samostalnike, ki imajo zaničljiv pomen, s pripono:

-ež: grab-iti, gul-iti, klat-iti; hudoben, lakomen, prevzetan, siten, sned-en;

-in: bogat, grd, fant, cap-a, potep-ati se, širkol-iti;

-uh: len, potep-ati se, skop, oder-em, smrd-eti, požr-eti;

-on (-u n): hlač-e, mečk-ati; grd, liz-ati;

-avs: kmet, grd, brd, glod-ati!

154. vaja. Izpeljite ženske samostalnice iz naslednjih besed in uporabite jih v stavkih! Poslužujte se pri tem pripon:

1. **-ača**: bris-ati, igr-ati (se), kop-ati, pokriv-ati, tre-ti (iz: der-ti); zapenj-ati, pi-ti, ugriz-ti, koz-a;

2. **-ad** (-jad): črv, živ-al, prhelj, divj-i, srn-a, suh, zelen;

3. **-ava** (-java) : a) pis-atl, sklanj-atl, stopnj-evati, izpreminj-atl, velj-atl ; b) dalj-nl, gost, niz-ek, plan-o, pust, šir-ok, vis-ok ; c) gren-ek, lajš-i, tež-ek, zmeš(a)n, zmot(e)n ; diš-atl, kres-ati, kur-iti, mle-ti (iz: mel-ti), svet-iti ;

4. **-ba** : a) draž-iti, služ-iti, sod-iti, tolaž-iti, tož-iti, tvor-iti, vad-iti ; b) nared-iti, obran-iti, opom-niti, pogod-iti, ponud-iti, izpremen-iti, ured-iti ;

5. **-tev** (-tva) : a) kle-ti, kosi-ti, moli-ti, ple-ti, sklanja-ti, trga-ti, voli-ti, že-ti ; b) bri-ti, obu-ti, ode-ti ;

6. **-ica** : a) per-em, plej(v)-em, pred-em, ter-em, žanj-em (koren : žen) ; b) hiš-a, dev-a, gor-a, kobil-a, koz-a, lestev, mati, pastir, rok-a ; c) bister, desen, kriv, lev, mlad, mnog, prav, sam, sladek, tanek, turšk-i ; č) čitalen, drvaren, bolan, piven, spalen, sušilen, žiten ; d) goreč, mrzel, padav(e)n, pljučen, vroč, zlat ; e) deževen, kapen, potočen, šnežen, studenčen, zélen ; f) nog-a, peroten, pleten, seven, slamen, izpoveden, vetren ; g) dvoj, troj, četver ; pet, deset ; stoleten ;

7. **-ija** (iz romanskega **-ia**, zato se tega obrazila kolikor mogoče ogiblremo) : a) podrt, prevzet, razprt ; b) namesten, oblasten, soden, škof, kmet ;

8. **-ina** : a) banov, knežev, kraljev, domov(en), pajčev(en), trgov(en) ; b) lesen, prten, železen, peruten, druž(en) ; c) brav-ec, glav-a, goved, svinj-a, krav-a ; č) broden, cesten, deset, mosten, vozen ; d) slovensk-o, srbsko, rusko, češko, nemško, francosko, latinsko ; e) bukov, hrastov, črešnjev, javorov ; kisel, meden, srebrn, zlat ;

9. **-ost** : hvaležen, liter, mlad, moder, pobožen, prevzeten, samogolten, učen, veren ;

10. **-ota** : čist, gluha, gorek, mehka, nag, sladek, slep, topel

*155. vaja. Ugotovite pomen, ki ga dajejo razna obrazila izpeljanim samostalnikom v prejšnji (154.) vaji ! — N. pr. Obrazilo -ača (brisača, ugrizača) daje pomen orodja ali snovi.

156. vaja. Izpeljite srednje samostalnike iz naslednjih besed z obrazili :

1. **-je** : a) iz trpnopreteklega deležnika (glagolniki) : pisan, darovan, povzdigovan, premišljevan, risan, učen ; odkrit, (za)pit, (pre)vret, (pre)štet ; b) skupna imena : cvet, drev-o, grozd, kamen, kol, koren, list, per-o, prot, sad, snop, šib-a, trs, zel ; bor(ov), cvel(ov), dež(ev), dob(ov), grm(ov), skal(ov), val(ov) ; c) kraji (lega) : med-(pod, po, pred, za) gor-o ; med-(na, raz)

pot; pred mest-om, pri mor-ju, vz glav-o (noge), nad strop-om, pod streh-o; č) pojmovna imena: obil-o, vesel, zdrav, zelen, (o)življen.

2. **-išče**: a) kraj: boj, dvor, gnoj, strn; gledal, igral, pokopal, pribežal; b) deli orodja: grablj-e, kos-a, plat, postelj, topor.

3. **-ivo**: snov in priprave za delo, kar je izraženo v korenu: grad-(iti), gnoj-, mlat-, net-, pec-(k)-, plet-, pred-, rez-, strel-.

4. **-lo**: orodje ali sredstvo: drža-ti, kaza-ti, gleda-ti, ora-ti, pisa-ti, zrcaliti, ome-sti; črni-ti, gladiti, gnoji-ti, krmi-ti, obrazi-ti, rdeči-ti, ši-ti, uči-ti, živi-ti, sed-eti, tes-atli, ves-lati.

5. **-stvo**: a) stan (občestvo): cesar, gospod, kristijan (krščan), ljud (ljudje), pogan, poljedel(ec), sosed, učitelj, vojvod-a, vohun; b) urad ali umetnost: glavar, mornar, mizar, mlinar, tiskar, vrtnar; c) lastnost (stanje): boga(t), lakom(en), pijan, pregnan, svoj, ubož(en), (po)veličan.

Manjšalna obrazila.

157. vaja. a) Izpeljite samostalnike, ki pomenjajo majhne ali mile stvari, z naslednjimi obrazili! — b) Uporabite izpeljane besede v stavkih!

1. moška imena:

-ec: brat, grad, hleb, kos, vrt, zvon;

-ič: črv, kol, nož, prt, snop, vrh;

-ek: klobuk, kruh, nož, polok, sin, stric, vol, žep;

2. ženska imena:

-ica: glav-a, hiša, izba, kaplja, megla, muha, noga, roka, zvezda, žena; (pomnite: ženska i-debla dobivajo navadno obrazilo -ca: luč-ca, krvca, brvca, stvarca, živalca; toda: vasica, povestica; klopca in klopica, pesemca in pesmica);

-ka: miš, nil, piščal; mama, hči (hčer), žena;

3. srednja imena:

-ce: drev-o, jedro, krilo, kolo, pero, vino; (pomnite: zaradi blagoglasja se vrine e: gnezdo: gnezdece, jajčece, mestece, pisemce, solncece, stebelce itd.);

-iče: grozdj-e, kolje, perje, snopje;

4. v otroškem govoru:

-ek: hlebec, kosec (koščekl), nožič, sinek, volič;

-ica: glavic-a (glavičica), jelka, stvarca, kostka.

* Besede tujega izvora.

158. vaja. Dajte naslednjim grškim in latinskim imenom slovensko lice in uporabite jih v stavkih!

1. Moška imena na soglasnik se sklanjajo po moški, ženska na **-e** in **-a** po ženski sklanjatvi: Caesar = Cezar (Cezarja, Cezarju . . .), Christus = Kristus (Krist), Zeus = Zevs, Jupiter, Ares; Penelope = Penelopa, Athene = Atena, Aurora = Avrora, Agrippa = Agripa, Creta = Kreta.

2. Pri imenih na **-as** (-es, -is, -os, -us), **-um** odpahnemo končnice: Eurothas = Evrota, Demosthenes = Demosten, Neapolis = Neapol, Probus = Prob, Saguntum = Sagunt.

Včasih vlikamo gibljivi **e**: Alexandros = Aleksander, Patroklos = Patrokel, Cipros = Ciper — ali pristavljamo **j**: Andreas = Andrej, Menelaus = Menelaj, Aloisius = Alojzij, Byzantium = Bizancij.

Pristno slovensko lice dobé: Ambrosius = Ambrož, Blasius = Blaž, Lucas = Lukež (Luka), Matthäus = Matevž, Thomas = Tomaž.

3. Nekatere samostalnike izpeljemo iz roditeljskega imena: Cicero = Ciceron, Xenophon = Ksenofont, Nero = Neron, Plato = Platon; Ceres = Cerera, Pallas = Palada, Hellas = Helada, Karthago = Kartagina, Salamis = Salamina, Tigris = Tigrida.

159. vaja. Uporabite v stavkih naslednje množinske oblike (pluralia tantum) krajevnih imen, ki se tudi v slovenščini sklanjajo v množini: Athenae = Atene (2. Aten, 3. Atenam . . .), Delphi = Delfi, Cyclades = Ciklade, Syracusae = Sirakuze, Pompei = Pompeji, Thermopylae = Termopile! — N. pr. V Atenah se je dvigala ponosna Akropola.

160. vaja. Tvorite kratke stavke s tujimi besedami, 1. kjer v končnicah **-ia** (-ie, -ea) zapira „**j**“ zev: Cornelia = Kornelija, Italia = Italija, kavaleria = kavalerija, komedia = komedija, kolonia = kolonija, idea ^{ne} ideja;

2. kjer ostane v debli zlog odprt: amoniak (ne: amonijak), biblioteka, dialog, eventualno, februar, genialen, ideal, januar, kolonialen, licealen, mozaik, ocean, oficial, oleander, patriarh, perioda, poet (poezija), realka (realen), socialen!

Pomnite: V deblo vlikamo „**j**“ v naslednjih udomačenih besedah: komedijant, gimnazijalec, gvardijan, milijon, milijarda, misijon, škorpijon!

161. vaja. Nadomestite v naslednjih stavkih pri izposojenih glagolih: a) tujo končnico na „-irati“ z domačo „-ovati“; b) rabite namesto tujih glagolov domačinke, (navedene v opombi)!

Na shodu. V nedeljo so v sosednjem trgu aranžirali velik shod. Ob otvoritvi je predsednik shoda konstatiral, da se je zbor pravilno sklical, ter je apeliral na občinstvo, naj mirno posluša ter stvarno debatira. Nato so razni govorniki začeli politizirati: nekateri so kritizirali, ker se v inozemstvo preveč eksportira, drugi so konštatirali, da premalo eksploatiramo naše prirodne zaklade, ter so protestirali, ker se v časopisju kolportirajo neresnične vesti o narodnem gospodarstvu ter se ljudstvo tako napačno informira. Nekdo je atakiral predsednika, naj se ne kompromitira s tem, da premalo kontrolira, ali se dovolj dostojno debatira. Predsednik replicira, da garantira za svobodo govora, a povzročitelji nemira bodo aretirani. Ko so naposled navzočemu poslancu votirali zaupnico, se je začel zabavni del prireditve. Mladina je zapela in deklamirala nekatere pesmi, nato pa je začela koncertirati godba, ki so jo za ta shod angažirali iz bližnjega mesta.

Opomba: Aranževati = prirediti; konstantovati = ugotoviti; apelovati = pozivati, sklicevati se; debatovati = razpravljati; politikovati = o javnih zadevah razpravljati; kritikovati = ocenjevati, grajati; eksportovati = izvažati; eksploatovati = izrabljati; protestovati = ugovarjati; kolportovati = raznašati; informovati = poučiti, obvestiti; atakovati = napasti, zgrabiti; kompromitovati = osramotiti; kontrolovati = pregledovati, nadzorovati; replikovati = odgovoriti; garantovati = jamčiti; aretovati = prijeti; votovati = glasovati; deklamovati = prednašati (po nem.); koncertovati = gosti, skladbe proizvajati; angaževati = najeti, v službo vzeti.

162. vaja. Nadomestite v naslednjih stavkih s slovenskimi izrazi tujke na „-irati“, ki jim ne moremo prilitikati domače končnice „-ovati“!

Vojaki marširajo po cesti na vežbališče, kjer potem eksercirajo. Pridni dijak je absolviral šolo, lenuh pa je ostal faliran študent. Na kliniki profesorji docirajo, kako se bolniki operirajo in mrtveci secirajo. Arondirano posestvo je laže obdelovati nego razkosano. Vlada je demantirala poročilo časnikov, da namerava ministrstvo demisionirati. S klišejem (ploskanico) moremo reproducirati poljubno število slik.

Opomba. Marširati = korakati; eksercirati = vežbati (se); absolvirati = zvršiti; falirati = ponesrečiti; docirati = učiti; operirati = zdravniško rezati; secirati = raztelesiti; arondirati = zaokrožiti; demontirati = preklicati; demisionirati = za odpust prositi; reproducirati = obnoviti.

163. v a j a. Uporabite v stavkih naslednje udomačene besede, ki so: a) germanskega izvora; barva, bukva, cerkev, čeber, čep, dila, dreta, fižol, hip, hiša, izba, lina, lopa, luknja, mrha, opica, penez, post, škoda, vitez, voščiti, žida;

b) romanskega izvora: bajta, barka, barigla, burja (bora), burkle, cekin, čavelj, čelada, dacar, denar, dota, facanetel, forint, fužina, goljuf, jagnje, kočija, kuhinja, lavor, majolika, marjetica, mustače, očali, omara, omrela (marela), peza, pladenj, račun, škrlat, lisa, tropa, vino, žara;

c) iz madžarščine; baršun, beteg (bolezen), gazda (iz slov. gospoda), gumb, hasek, jezero (tisoč), kinč, lopov, oproda, orjak, pajdaš, šajka, šator, tolovaj;

č) turškega izvora: boja (barva), čížem, čorba, čutara, jarek, klobuk (kalpak), kragulj, tabor, tolmač, top, tovor, žep.

164. v a j a. Nadomestite v naslednjih stavkih besede in rečenice, ki so po tujih izrazih posnete, z domačinkami, (ki so navedene v opombi)!

a) Ne skrbimo le zase, ampak tudi za splošni dobrobit. Obtoženec je doprinesel dokaz resnice. Ker se je zagovorniku dopadla resnicoljubnost, je za osumljenca dober stal. Lisica ima fin nos in sluh. Na materin imendan smo igrali na glasovir. Gotovim ljudem ne moreš nikoli ustreči. Pijanec ne jenja zapravljati, četudi znabiti ne more izhajati s pičlim zaslužkom. Velblod je konju predbacival sedlo, a je sam s svojo grbo še smešneje izgledal. Sovražnik podvzame vse korake in predpriprave, kakor predstraže itd., da bi nasprotniku ne nasedel. Naši predniki so morali ob turških navalih veliko gorjá prestati. Pravičen sodnik uvažuje tudi protirazloge. V slučaju, da se otrok zoperstavlja in ne uboga, se morajo roditelji, žalibog, poslužiti tudi šibe.

b) Ko dijak položi izpit, se mu nudijo razne prilike za izbiro stanú. Preden se je maša brala, je duhovnik držal govor, kako bi prišli v okom človeškim strastem in razvadam. Uslužbenec je dobil nos, ker njegovo delo ne odgovarja

vsem zahtevam. Slepec ni vstanu brljavcu pomagati. Ko se je umetnik podal v tujino, je igral tamkaj veliko vlogo ter žel mnogo slave.

O pomba: Dobrobit (napačno) = blaginja (prav); dopri-
nesti = opraviiti; dopasti = ugajati; dober stati = jamčiti, porok
biti; fin = tenak, dober; imendan = god; glasovir = klavir; gotovi
ljudje (stvari) = neki, nekateri; jenjati = nehati; znabiti = morebiti;
izhajati = prebiti, strpeti; predbacivati = očitati; izgledati = je videti;
podvzeti = podjeti, podjamem; predpriprava = (poprednja) priprava;
predstraža = prednja straža; nasesti = ujeti se (v zanko, past), na led
speljati; prestati = prebiti; protirazlog = nasprotni razlog; v slučaju
zoperstavljanja = če bi se upiral (po robu postavil); ubogati, ubogljiv
slušati, poslušen; poslužiti se (česa) = rabiti, uporabiti (kaj); žali-
bog = žal.

Izpit položiti = napraviti (delati); prilika se nudi = p. nanese;
p. imeti (dobiti); mašo brati = m. opraviti, maševati; govor držati =
g. imeti; v okom priti = preprečiti; nos dobiti = pod nos d.; odgo-
varjati zahtevam = ustrezati; v stanu biti = moči (utegniti, utrpeti);
podati se (kam) = odpraviti se (napotiti se); vlogo igrati = velik
pomen imeti; slavo žeti = sl. doseči (si steči).

Priloga b) Pripone pri pridevnikih.

165. v a ja. Tvorite **svojiine** pridevnike iz naslednjih samo-
stalnikov s priponami:

1. **-ov** (za mehkiimi sogl. **-ev**): brat (god), Gospod (dan),
krt (dežela), križ (pol), lavor (venec), sosed (sin), učitelj (opomin),
zlatar (zlato), jazbec (mast), medved (koža), slon (kost), črešnja
(cvet), lipa (čaj), leska (mast), ogljenec (kislina), Zvon (urednik).

Pomnite: jagode na molku (ne: molkove jagode), roka
kípa (ne: kipova roka), pod podobo kruha (ne: kruhovo po-
dobo), uho pri škafu (ne: škafovo uho)!

2. **-in**: Ana (god), Marija (vnebovzetje), mati (blagoslov),
gospa (pajčolan), mačka (solze), matica (celica), kraljica (po-
roka), rejenka (očim), Micka (greda).

Pomnite: vojvodov (ne: vojvodin) grb, starešinova
(ne: starešinina), daritev, Trdinov (ne: Trdinin) življenjepis!

3. **-ski** (-ški) (včasih z vrinkom -ov, -ev): brat (pozdrav), fant
(pesem), osel (glas), protestant (pisatelj), Egiptet (mumije), dele
(leta), nebesa (veselje), vitez (igre), Pariz (mir), gospod (suknja),
Bled (jezero), Carigrad (mošeje).

Pomnite: moška beseda, praški velesejem, kmetiški (in
kmečki) dom, hrvaški (in hrvaški) bratje!

4. Razlikujte in uporabite v stavkih: pastirjeva in pastirska palica, lončarjeva in lončarska glina, bratova in bratovska obljuba, žabin in žabji krak, lisičin in lisičji rep, knezov in knežji grad; materina in materinska ljubezen, vragov in vražji stric, turkov in turški mečl — N. pr. V kolu sloni pastirjeva, ne pa hlapčeva palica. Pastirska (splošno) palica je navadno zakrivljena.

166. vaja. Tvorite **kakovostne** pridevnike iz naslednjih besed z obrazili:

1. **-av** (-ava, -avo): grča (les), grba (starec), krv (bitka), kozé (obraz), luska (oklep), žila (meso); bahati se (domišljavec), dremati (mačka), gizdati se (dekle), kujali se (otrok);

2. **-en**: apno (kamen), meso (klobasa), lan (olje), kamen (spomenik), kost (gnojilo), led (burja), les (križ), med (potica), proso (kaša), sneg (zamet), kruh (peč), mleko (kaša), svinec (ruda), kuga (bolezen), gnoj (uljé), pšenica (moka); kazati, svojiti (zaimek), piti (voda), začeti (črka), obseči (zemljišče);

3. **-iv**: črv (jabolko), snet (klas), plesen (kruh), lažen (govorica), zabavljati (sosed), zapravljati (pijanec), krastl (sraka), plašiti²(zajec), postreči (deček), pozabiti (starec), umreti (človek);

4. **-ast**: igla (drevo), grba (nos), dim (koza), lisa (vol), cevka (steblo), bel (apnenec), rdeč (zarja), dleto (zobje);

5. **-at**: brada (kralj Matjaž), kosem (kožuh), krilo (pevec), mož (beseda), štiri noge (žival), pleče (Brdavs), rog (bognasvaruj), uho (zajec); močen (jed), skalen (vrhunec).

* Pridevniki izpeljani iz tujih besed.

167. vaja. Tvorite pridevnike:

a) z domačo priporočljivo končnico „-en“ (-na, -no): moral-a (= nrvnost), anarhist (prevratnik), dinast-ija (vlad. rodbina), fantast (sanjač), gimnast (učitelj telovadbe), beletrist (leposloven pisatelj), central-a (središče), sarkast (zasmehovavec), real-ije (resnični predmeti);

b) s končnico „-ičen“: etik-a (nauk o nrvnosti), logik-a (umoslovje), praktik-a (izvršitev, vaja), poetik-a (nauk o pesništvu), simpat-ija (nagnjenje, sočut), skeptik (dvomljivec).

168. vaja. Obrazujte pridevnike s končnico „-ski“ iz samostalnikov v oklepajih!

Na (filozof) oddelku vseučilišča se dijaki pečajo s (kemija, geometrija, historija, geografija, astronomija) nauki. Grki so uprizarjali vsako četrto leto (Olimpija) igre. Za kmetovalca je

(organ) kemija posebno zanimiva. Zgodovina nas uči o (aristokrat) in (demokrat) ljudovladah. Iz latinščine so se razvili (Roma-n) jeziki. Špartanci so se odlikovali z (Lakon-ija) odgovori.

Pomnite! Obrazila „-ški“ se navadno ogiblremo; udomačilo se je pa v sestavljenih besedah z „-loški“, n. pr. filološki (jezikosloven), psihološki (dušesloven), zoološki (živaloznanski).

3. Sestava besed.

a) Sestavljeni samostalniki.

Ko opraviljo kmetlje meseca vinotoka delo v vinogradu, ko odide medved spat v svoj brlog, ko zamrznejo vodotoki po dolinah; tedaj zabrnijo kolovrati v kmetiških domovih.

V sestavljenih besedah (n. pr. vinotok) se spajajo med seboj posamezni govorni razpoli.

Prva beseda v sestavljenki je **določilna** (vino-), druga pa **osnovna** (-tok) beseda.

---

169. v a j a. Razložite naslednje sestavljene samostalnike na sestavne dele in določite govorne razpole: rokopis, blagovestnik, črkostavec, jugozapad, čarodej, vodotoč, konjederec, vodovod, krvotok, medved (iz medu-jed-ec), vinotržec, piskrovez, beloglav, krivokljun, tresorepka, zvitorepka, veseloigra, dvoboj, stoklas, šestoper, samouk, stoletje, izprevod, prelaz, samoglasnik, zapeček, nesreča, križempol, nejevera, bognasvaruj, Prekmurje, Zagorje, Trpimir, Zvonimir, Vladislav! — N. pr. roka (sam.) + pis-atl (gl.)

170. v a j a. Tvorite sestavljene samostalnike:

a) iz določilne besede „voda“ in osnovnih besed: nos-iti, met-atl, mer-iti, pasti (pad-ti), pivec, shramba, toč-iti, vod-iti; — n. pr. vodonos;

b) iz osnovne besede „pis“ (pisje) in določilnih besed: črka, lepo, leto, pravo, priroda, roka, tesno, zemlja, žival! — N. pr. črkopis.

b) Sestavljeni pridevniki.

171. v a j a. Razstavite naslednje pridevnike na sestavne dele in določite govorne razpole: brzonog, čudotvoren, krvoločen, kodrolas, sadonos, nadobuden, gologlav, sladkosneden, rado-daren, bistroumen, širokopleč, vitorog, samorašč, svojeglaven, razoglav, enook, nedolžen, nejeveren, nejevoljen, triglasen, enokrak, dvoglav, trmoglav, duhomoren. — N. pr. brz (prid.) + noga (sam.).

172. vaja. Poiščite v sestavku „Zvonček“ (str. 9.) sestavljene pridevnike in določite, kakšni govorni razpoli so določilne in osnovne besede!

173. vaja. Sestavite a) določilno besedo „eden“ (eno) z naslednjimi osnovnimi besedami: bojen (barven), ceven, cveten, časen, dneven, doben, glav(a), kaličen, nožen, leten, ličen, list, mesečen, ok(o), rog, rok(a), staven, stranski, številčen, zložen, zob, zvočen;

b) določilno besedo „samo“ z osnov. besedami: čist, delaven, držen, edin, giben, glaven, goltan, hlepen, hoten, hvalen, kolen, kresen, lasten, ljuben, moder, oblasten, paš(a), priden, prodajen, rad, rasel, (rašč, raščen), roden, rogast (rogat), seven, srajčen, stojen, svoj, težen, tržen, uk, vladarski, voljen, zveličalen!

c) Uporabite te sestavljene pridevnike v stavkih!

c) Sestava s predlogi.

174. vaja. Sestavite nepopolne besede (označene s —). s primernimi predlogi: Meč z oklepom v dno — dná brenkoče. Kdor rad pleše, kmalu — pleše. Nesreča človeka hitro — ide. Volk že vé, s čim si zobe — trebi. Lisica se dlake — levi, zvijač se ne iznebi. Nekemu kralju se je sin — rodil. Kovač ima klešče, da si rok ne — peče. Kdor na moči slovi, večkrat — tepen na dragi — leži. Kakor se — zdravlja, tako se — zdravlja. Smrt stare — kosi, mlade — strelji. Starost vsem lasé — beli. Čas vse — orje. — siljena reč ni dobra. Povsod je vrag zavist — nesel. Kakor se — nosi, tako se — trosi. Ti — treffi me moreš, — treffi nikdar, usode — vražne besneči vihar! — raja z njo, jo — vrti, da glavica jo — boli. Blago se po niti — bira, pa po vrvi — pravlja. Kreposti — makni srce na stežaj, a skrbno ga strasti — kleni!

* 175. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede, ki so sestavljene z **neločljivimi** predlogi:

pa- (znači nekaj poznejšega, slabejšega): paberek (paberkovati), paglavec (paglav = pritiklast), panoga (stranska noga), pavrsta (stranska vr.), parobek, pastorek; — n. pr. Kdor dolgo izbira, paberke (izbirke) dobi.

pra- (kaže prvotni početek): prababica, praded, pradoba, pravnuk; prastar, pradaven;

pre- (znači: a) poviševanje, b) premikanje, c) preseganje čez mero): a) prelepotá, premlad, premraz, premalo,

prešeren; *b*) prenesti, preplavati, prehoditi (prehod), preteči, preselili se, preobrniti, prestaviti; *c*) preplačati, preobjesti se, presoliti;

pro- (sličen pomen kot *pr e-*): prodati (naprodaj), prodirati (v sovražnikovo ozemlje), proizvajati, prostor, progon, produh (odprtina), propoved (pridiga); toda **prepoved** (prepovedati), **predreti** (steno itd.), **prebuditi se**, **preklet**, prerok;

so- (pomeni: *a*) družbo, *b*) nedostatek): *a*) sodelovati, sosed, sošolec, součenec, sotrpin; *b*) somrak (napol mrak), sožlica (rž in pšenica), sopraznik, sokrvica, sovnanje (nepravi, notranji podplati);

vz- (znači: *a*) premikanje navzgor, *b*) začetek dejanja): *a*) vzdigniti, vziti (vzhajati, vzhod), vzkipeti, vzkliti, vzgoja, vznožje, vzbokel; *b*) vzdirati, vznemirili se, vzbuditi (zbuditi), vzdivjali (zdivjali),

* 176. vaja. Vstavite namesto črtic predlog **v-**, (ki pomeni pomikanje v notranjost), ali predpono **u-**, (ki pomeni odstranitev ali pa dovršitev dejanja): Se —bada, se —pira, za smrt le skrbi. Kdo bo na Martinji dan —badal in krpucal! Lenuhu je težko kaj v glavo —biti. Po svetu se —bljam kakor voda od kamena do kamena. Zlatar —dela biser v prstan. Krompirju ugaja celina prav tako kakor —delan svet. Solze se mu —deró po licu, ko začuje, da je sovrag —drl v deželo. Na večer —žene planšar živino v stajo. Nesreča ni nikoli —gnana. Včasih je treba v kisló jabolko —grizniti. Kdor zelo zine, malo —grizne. Bolniku prija —kuhano sadje. Bravetina se močno —kuha. Kadar kozarec žganja spiješ, olja na ogenj —liješ. Dež se —lije kakor iz vedrice. Tatovi —lomijo zapah in nato —lomijo v hram. Ko je reka —padla, jo je sovražnik prebrečel in —padel v deželo. Meh —pihava sveži zrak v ogenj. Zvitorepka je že marsikomu kašo pihala. Na Prešernovem spomeniku so —rezane njegove lastne besede. Čuvaj si —reže gorjačo in jo —lije za tatom. Krjavljevi suknji se že ni več poznalo, katera zaplata je prvotna in katera je —stavljena šele pollej. Narodna skupščina je na Vidov dan sprejela novo —stavo. Mlinar prinese vrečo žita in ga —suje v tečaj. Ledeno zrnje se na žito —suje. — N. pr. Se ubada, se **upira**, za smrt le skrbi.

* 177. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede, sestavljene s predlogom **iz-** (ki pomeni *a*) pomikanje iz znotraj v un, *b*) izvršitev dejanja), in s predpono **s-** ali **z-**, (ki znači

a) združitev predmetov, b) premikanje navzdol): izbrati (izbira) — zbrati (zbor); izbiti (iz glave)—zbiti (zaboj); izbrisati (eno črko) — zbrisati (tablo); izdelati (se) — zdelati; izgnati — zgnati; izgristi — zgristi (na drobno); izhod (izhoditi) — shod; izjokati se (končati) — zjokati se (začeti); izključiti — sključiti; izkopati (zaklad) — skopati (celino); izkrčiti (gozd) — skrčiti; izleteti (izlet) — zleteti (zlet = zbiranje); izliti — zliti (zlitino iz več kovin); izmekniti (vzeti) — zmekniti (zblížati); izmesti — zmesti; izmetati — zmetati; izmotati — zmotati; iznoreti (končano dejanje) — znoreti (začeti n.); izpehniti — spehniti; izpeljati — speljati; izpisati (izpis) — spisati (spis); izpoditi — spoditi; izponesli se (uspeli, obroditi) — sponesli (očitali); izpustili — spustili (zastor); izrezati (rano) — zrezati (zrezek, meso); izsuti — sesuti; izteči (iztek) — steči (stojče dveh rek); iztepsti — stepsti; iztisniti (iztisk) — stisniti; iztočiti (iztok) — stočiti (dvojno tekočino združiti); iztresti — stresti (za lase); iztrgati — strgati; izvaliti (jajce) — zvaliti (kamen); izvesti (delo) — zvesti (prodati). — N. pr. Kdor dolgo izbira, izbirek dobi. Na boj na divje Amonite je Jefe hrabro četo zbral.

C. O stavku.

1. O stavku sploh.

Vstanem. Sinko, vstani! Ali si že vstal? Ne vstajaj nikoli prepozno! Dobro jutro!

Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja.

a) Poičšite glagole, ki so določeni po osebi, številu itd.!

b) Ponovite o stavku iz Slov. vadnice, srednja stopnja (str. 59—75)!

S pomočjo določenega glagola izražena misel je **stavek**.

Vsak določeni glagol v stavku nam pove kako dejanje (pišem) ali stanje (stojim); zato se imenuje **povedek** (predikat).

V določenem glagolu je vedno obsežen tudi že **osebek** (subjekt), t. j. 1., 2. ali 3. glagolska oseba.

Glagolski osebek je včasih še natančneje izražen z **osebkovo besedo**, ki stoji v imenovalniku (Učenec piše) ali v zvalniku (Sinko, vstani!).

Mimo povedka in osebkove besede more stavek obsegati še druge člene, in sicer: **prilastek** (atribut), **predmet** (dopolnilo, objekt) in **prislovno določilo** (prislovje, adverbiale). Stavek z enim povedkom je **prosti stavek**.

Ako združimo več prostih stavkov v eno celoto, dobimo **zložen stavek**.

Svoje misli izražamo v stavku trdilno ali nikalno, in sicer na štiri načine: 1. naznanjalno (pripovedovalno), 2. vprašalno, 3. velelna, 4. želelna.

V nekaterih stavkih ne izrazimo povedka, ki ga lahko v mislih dopolnimo: Dobro jutro (želim)! Tak stavek je po obliki **nepopoln** (eliptičen).

178. vaja. Izrazite svoje misli v prostih stavkih s pomočjo določenega glagola in naslednjih skupin besed: Tudi slepa kokoš zrno najti. Ena lastovica ne storiti poletje. Vsaka lisica svoj rep hvaliti. Grm ne podreti drevo. Lepe črešnje rasti na konec veja. Sila hrast rvati. Brez gnoj ne biti proso. Po povožena cesta

ne rasti trava. Dob ne pasti na en mah. Dvanajst veje imeti drevo, vsaka veja gnezdo štiri, sedem mladi v gnezdu se šopirili: kaj to biti?

179. vaja. Napišite (povejte) po tri naznanjalne (pripovedovalne), vprašalne, velelne in želelne stavke, a) trdilno, b) nikalno!

180. vaja. Napišite (povejte) po tri proste stavke, ki bodo izraženi: a) samo s povedkom (določenim glagolom), b) s povedkom in osebko besedo v imenovalniku, c) s povedkom in osebko besedo v zvalniku, č) s povedkom in še več drugimi stavkovimi členi!

* 181. vaja. Popolnite naslednje nepopolne (eliptične) stavke s povedki (in morebiti še z drugimi členi stavka): Lahko noč! Dober dan! Srečno! Z Bogom! Živio (živela)! Dragi prijatelj! Lastna hvala, cena mala. Bog s teboj! Dolga bolezen, gotova smrt. Kakršna preja, tako platno. Turčin narobe prekoval in kralj z levico zlat dajal. Da te poberin! — N. pr. Želim ti lahko noč!

2. Prosti stavek.

a) Osebek (osebkova beseda).

1. Zrelo jabolko samo odpade. Kopriva ne pozebe.

2. Mokri se boji dežja. In koj se oglasi jih sto: Le-ta nam županil ne bo. Pridnemu en „danes“ več velja kakor lenuhu dva „jutri“. Skoraj še ni zajca ujel. Dva in tri je pet. Izza je sestavljen predlog. Abc je črkopisu ime.

3. Boga ljubiti je največja modrost. Dober kralj biti je težko. Zvesto na strani mi hodi pošast, poslušati godbo ji je slast in strast. Dajati je slajše nego jemati.

Poiščite v teh stavkih a) glagolske osebke, b) vprašujte po osebkovih besedah (kdo? kaj?) ter določite, s katerimi govornimi razpoli so osebkove besede izražene!

Za osebko besedo nam rabijo:

1. samostalniki;
2. vsaka druga beseda, ki jo rabimo samostalno;
3. glagolski nedoločniki.

Osebko beseda stoji navadno v imenovalniku (na vprašanje: kdo? kaj?)

---

182. vaja. Napišite (povejte) devet stavkov, v katerih bo osebko beseda izražena s samostalnikom, pridevnikom, zamkom... in medmetom!

183. vaja. Določite v naslednjih stavkih, katerim glagolom (povedkom) ne moremo dostaviti osebkove besede: Jeseni včasih po več dni vse v en dilj dežuje. Kaj bliska se v jasnem, kaj vollo grmi? Po gorah siloviti sneži in mete. Bolnika trga po sklepih, zbada ga v prsih, v glavi mu brni in se mu molí. Iz megle prši in rosi.

Pomnite: Glagoli, ki nimajo osebkove besede, nam rabijo le v 3. edn. osebi (impersonalni gl.).

* 184. vaja. Določite sklon osebkove besede v naslednjih stavkih: Oče in mati sta domá. Očeta in matere ni domá. Če mačke ni domá, miši plešejo. Brez polú ni medú. Od zdaj petdeset let ne bode nas, ne črevljev, ne dret. Devet igralcev še enega petelina ne redi. Veliko ljudi je poklicanih, malo izvoljenih.

Kriste, usliši nas! Podaj mi, brate, desnico svojo! Oj kmet, li veš do kruha pot? Bože, ohrani našega kralja i naš rod!

Pri nikalnem pomožnem glagolu (nisem ...) in pri števniku z delnim rodilnikom (deset let) stoji včasih osebkova beseda v rodilniku; pri ogovorih (velelnikih) pa v zvalniku.

---

* 185. vaja. Napišite (povejte) po 5 stavkov, v katerih bo osebkova beseda a) v rodilniku, b) v zvalniku!

b) Povedek (povedkovo določilo).

1. Čič ne da nič, delavec je hlebavec. Sava je ponekod nevarna. Mi nismo svoji, ampak božji.

Proti vrhu planine postaja grmičevje pritlikavo. Ostani mi zdrav, prijatelj! Vse skrito postane očito. Svetišče zdi se oljkov gaj. Postolka se tudi mokosevka imenuje. Mavrici se tudi božji stolec pravi.

Ležal boš na zemlji krvav, kakor sam cesarjev sin in sto drugih. Ribič se truden na veslo opira. Zmagovit na tla domača se lefte s hrabro četo vrača.

2. Te pesmi so goriškega slavčka. Za uk si prebrisane glave, pa čedne in trdne postave.

Vitovec je bil postavljen poveljnikom celjske vojske. Ptiči so orla izvolili svojim kraljem.

3. Sloga je od Boga. Za hlapca nam očetom boš služil ti lahkó. S srcem obupnim si prišel domu.

Poiščite v teh stavkih: a) povedke, b) povedkova določila!
Določite, v katerih sklonih stojé povedkova določila v navedenih stavkih!

Ako je povedek pomožni glagol (biti), je navadno potrebno v stavku še posebno pojasnilo, ki se imenuje **povedkovo določilo** (povedje), (n. pr. — je hlebavec, — je nevarna).

Povedkovo določilo zahtevajo tudi glagoli: ostati, postati (nastati) — imenovati se (klicati se), zdeti se itd. (n. pr. Ostani zdrav).

Povedkovo določilo more biti:

1. Povedkov imenovalnik (n. pr. Sava je nevarna);
  2. kak drug sklon, najčesče roditeljski ali orodniški (n. pr. Bodimo dobre volje! — Izvolili so ga županom.);
  3. kak sklon s predlogom, t. j. povedkovo razmerje (n. pr. Služil boš za hlapca).
-

186. vaja. Poiščite v naslednjih stavkih povedkova določila in ugotovite jim sklon: Tihe vode so deroče. Lastna hvala je cena mala. Slovani niso bili bojaželjni. Vodnik je bil imenovan ravnateljem prve slovenske gimnazije. Ti spisi so Antona Martina Slomška. Ta zlat je kralja Matjaža. Zvonimir je bil venčan za hrvatskega kralja. Dušan Silni se je imenoval car Srbov. Leskova mati je čudodelna. Bodite mirni in brez skrbi! Desetega brata so klicali za Spaka.

* 187. vaja. Tvorite po tri stavke, v katerih bo povedkovo določilo a) imenovalnik, b) roditeljski ali orodniški, c) sklon s predlogom!

* **Vežanje povedka z osebkovimi besedami.**

188. vaja. Zvežite povedek (povedkovo določilo) z osebkovo besedo tako, da se bosta ujemata v spolu in sklonu (navadno tudi v številu)!

Iz obilnosti srca usta (govoriti). Mi (orati) zemljo, Bog (orati) pa nas. Lastovica (ptice selivke) nas jeseni (zapustiti). Dalmatinci (biti) izborni (ribič in mornar). Pobožna dejanja (biti) lestva v nebesa. Čednost (biti draga) Bogu in ljudem. Dolgost življenja našega (biti kratka).

189. vaja. Z osebkovo besedo v ednini združite povedek v množini: a) kadar govorimo o osebah posebno **spoštljivo**: Boljši (biti) mati mrtva, kakor je živa mačeha. Oče (tepsiti, pret. č.) me, mati (jokati se). Mati moja, (zdrav ostati) Vi!

Pomnite: Gospa ste dobrotljivi. Mati so bolni. — Na-
pačno: Gospa ste dobrotljiva. Mati so bolna.

b) kadar je osebkova beseda **skupno ime**: Gospoda (se spogledati), smrt mu (prizanesti). (Priti) k njej žlahta njena. Gospoda (biti vsi malojedeni).

190. vaja. Postavite pri samostalnikih groza, strah, sram, škoda, konec povedke v srednji spol preteklega časa! Ko je Krpan ugledal velikana, ga (ne biti) groza. Toliko ga (biti) sram, kakor (biti) volka strah. Škoda (biti, pogojni nakl.) po toči zvoniti. Ko (biti) konec zasliševanja, so porotniki izrekli razsodbo.

191. vaja. Postavite v naslednjih stavkih določeni glagol (povedek) v ednino, četudi se nanaša na več osebkovih besed; spol se naj ravna po **najbližji** osebkovi besedi.

Laž in zvijača (poginili), le resnica in pravica (ostati). Človeku (potreben biti) jed in oblačilo. Delo in čas dela (biti = velel., primeren) starosti in moči! Dobrota in milota (se zrcaliti) že na obrazu. Strah in trepet (se razširiti, pret. č.) med ljudstvom. Strah in trepetanje (priti, pret. č.) nad mene. Sebičnežu (biti, pret. č.) samo koristi in hasek pred očmi, plemenitega človeka pa (nagibati) tudi lepota in dobrota.

N. pr. Laž in zvijača pogine...

192. vaja. Zvežite v naslednjih stavkih povedek z več osebkovimi besedami, ki si jih **ne** mislimo kot celoto (eno reč). Ako so osebkove besede raznega spola (razne osebe), stopi povedek v **pomembnejši spol** po redu: 1. moški — 2. ženski — 3. srednji sp. (1. — 2. — 3. oseba.)!

Sršeni, ose in čebele bodo vedno prepir (imeti). Žamet in svila (pogasiti) ogenj na ognjišču. Trubar, Levstik in Stritar (biti) najznamenitejši Velikolaščani. Jaz in ti si (ostati) dobra prijatelja! Ogenj in voda dobro (služiti), slabo (gospodariti). Ker niso meč, sekira in lopata jih (moči), lakota nepremagljiva proti odpreti grada trdna vrata. Kralji, cesarji v škrlati, knezi in grofje bogati (imeti) svoje skrbi. — N. pr. Sršeni, ose in čebele bodo vedno prepir imeli (ne: imele).

c) Prilastek.

Večer in slavec. Zadnjikrat je poljubilo žarno solnce gorske vrhove v slovo, potem pa se je hitro pomeknilo za večerno pogorje, da skrije svoje obličje. Hladen zefir za-

véje od večerne strani, po vsej naravi pa zakraljuje blagodejen mir. Mokrotni mrak pada na livade ter rosi zelenje, omamljeno od dnevne vročine. Cvetice zapirajo čašice in povešajo trudne glavice — zamišljajo se menda v ljubeznive sanje — pevalice po gozdu potihnejo in se spravljajo k nočnemu počitku. Bledi mesec vzplava, mile zvezde se prižigajo.

Nič ne drami skrivnostne lišine — samo tam v kotu vrta, v gostem grmu, v dišeči seči se pričinja šele zdaj pravo življenje. Oglasi se pravi pevec, pevec nad vse pevce, jasnoglasni slavec. Lepi večer in čarobna noč sta mu oživila pevsko srce, mu razvnela nežnomilo hrepenenje, da se je vzradostil, da je jel izlivali čute v miloglasne pesmi. Zdaj mu kipi tožna pesem iz srca, tožni glasovi pa se spet okrepijo in močna pesem radosti mu privre iz jasnega grla, da doni in zvoní po tihí dolini v večernem mraku. Mnogovrstne so slavčeve melodije, kakor so mnogovrstni čuti, ki mu pretresajo čuteče pevsko srce.

(Iz Zvona.)

193. vaja. Določite v sestavku „Večer in slavec“ govorne razpole, ki se rabijo za prilastke!

b) Razlikujte priredne prilastke (ki se ujemajo s samostalnikom v sklonu, spolu in številu) od podrednih (= samostalnik v rodilniku ali s predlogom)!

Priredni prilastki se ujemajo s samostalnikom v sklonu, spolu in številu; kot priredni prilastki nim rabijo:

1. pridevniki, deležniki in pridevni zaimki (kakšen? čigav?), n. pr. Žareče solnce skrije svoje obličje za večerno pogorje;

2. števnik (kolik?), n. pr. Dober glas seže v deveto vas;

3. neodvisni samostalniki (v istem sklonu), n. pr. lev kosmatinec (= kosmati lev), čebela delavka, kralj Aleksander, pesnik Prešeren.

Neodvisen samostalniški prilastek se imenuje **pristavek**, (apozicija); ako je poudarjen, stoji za pojasnitim imenom, n. pr. Kralj Matjaž, slovenski narodni junak, spi pod goro Peco.

Podredni prilastki se pridevajo samostalniku:

1. v rodilniku (redko tudi v dajalniku), n. pr. Dolgost življenja našega je kratka. — Težnost je vzrok padanju.

2. v kakem odvisnem sklonu s predlogom, n. pr. Misel je ko petelin na strehi.

194. vaja. Določite v naslednjih stavkih sklon pristikov in z njimi pojasnenih samostalnikov (pozor na vejice!): Kralj Peter Osvoboditelj, prvi vladar jugoslovanski, je bil porčen s kneginjico Zorko, hčerjo kneza Nikolaja. Štefan Nemanja, ustanovitelj d nastije Nemanjićev, je vladal od l. 1168. do l. 1196. Jurij Petrović, imenovan Karadjordje, je začetnik sedanje vladarske rodovine. Francetu Prešernu, najslavnejšemu slovenskemu pesniku, so postavili v Ljubljani prekrasen spomenik. Cesar Mihael Tretji je poslal na Velikomoravsko Cirila in Metoda, slovanska blagovestnika. Vladarja Dušana Silnega, utemeljitelja znamenitega Zakonika, so oklicali Srbi za carja.

195. vaja. Pretvorite v priredne prilastke naslednje podredne prilastke, ki so izraženi z rodilnikom osebnih imen ali imen živečih stvari, (česar se slovenščina ogiba)!

Hči skopuha je dostikrat žena požeruha. Pesmi Gregorčiča primerjamo petju slavca. Trobesa osla ne gredó v nebese. Mnogo psov je smrt zajca. Ti lajšaj in slajšaj trpljenje človeka! Grožnja neznanca mu v uho šumi kot kletev Ysesonika. Blagoslov matere otrokom hiše zida, kletev očeta pa jih podira. Valjhun, sin Kajtimara, boj krvavi že dolgo bije za vero kristjanov. — N. pr. Hči skopuhova je dostikrat žena požeruhova.

196. vaja. Omogočite rabo prilastkovega rodilnika s tem, da mu pridenete primerno pojasnilo!

Zvestoba — prijatelja se ti pokaže v nesreči. Draga vas domača, kjer hiša — stoji očeta! A duh visoko vrh zvezdó z duhovi rajskimi ti biva, v objetju — Boga. Rog odmeva bojni po Moravi, po državi — Svetopolka. Driči na beli Dunaj z njo, z — Pegama glavó. Valjhun zastonj tam išče mlado lice njegá, ki —. N. pr. Zvestoba pravega prijatelja...

* 197. vaja. Uporabite naslednje skupine besed v stavkih, v katerih bodo prilastki: a) **delni** (partitivni) **rodilniki**: kos kruha, vrč vode, kepa zlatá, šopek cvetic, jervas jabolk, perišče jagod, zvezek pesmi; — pet igralcev, osmero blagrov; malo dela, malo jela; kruha malo, zob dosti, nič denarja; — prvi slovenskih pesnikov, najznamenitejši jugoslovanskih junakov;

b) skloni s **predlogom**: ljubezen do domovine (= domovinska lj.); boj brez upa zmage; življenje po smrti; skrb za samega sebe; cerkev na hribu; sukno iz vojne;

ojé pri vozu; ključ od vrat; oklep za na prsi; pokrov za na kadl — N. pr. Jetniki v grajski temnici so dobivali le kos kruha in vrč vode.

Razločujte: Jame na Krasu (= prilastek) so svetovnoznane. Na Krasu (= prislovje kraja) so svetovnoznane jame!

* 198. vaja. Popravite v naslednjih nepravilnih stavkih prilastike, ki se napačno rabijo: a) ker se morajo vsa lastna (osebna) imena sklanjati: Slovnica profesor Anton Janežiča je še dandanes podlaga našim slovnicam (prav: Slovnica profesorja Antona Janežiča...). Kranjska Čbelica je objavljala pesmi doktorja Franceta Prešeren. Izprevod se je pomikal ob Janez Trdinovi in Matija Gubčevi ulici. V Splitu je še deloma ohranjena cesar Dioklecijanova palača. Južno od Gornji grada se dviguje greben Menina planine.

b) ker se predlog **od** rabi po romanskem načinu: Slovenci smo lahko ponosni na poezije od Prešerna (prav: Prešernove poezije). V šolah smo praznovali stoletnico od Runjanina Kuzminčanina, skladatelja napeva od Lepe naše domovine. Miklavž je prinesel otrokom lične knjige: Pisanice in Cicibana od Župančiča, Tolovaja Mataja od Milčinskega, Pravljica od Golarja i. dr.

č) Predmet (dopolnilo).

O vremenu. Na kmetih se naučite poizvedovati, kaj bo jutri z vremenom. Nikar ne zaničujte vremenske vednosti preprostega kmeta! Mislite, da kmet ne gleda na vetrove? Že imena, ki jih daje vetrovom bistri Slovenec, pričajo, da jim priznava poseben vpliv na lepo in grdo vreme. Po zemljepisnih krajih jih imenuje in po njih vremenskem značaju, ko pravi temu „sever“, onemu „burja“. „Krivca“ tudi pozna in „gorenjca“, prav kakor loči „suhi veter“ od „mokega juga“.

(S. Šubic.)

Določite v gornjem sestavku govorne razpole, ki rabijo za predmete, in ugotovite, katere besede ti predmeti dopolnjujejo!

Predmet (dopolnilo) natančneje določuje (dopolnjuje) pomen glagolov ali pridevnikov.

Za predmet nam rabijo:

1. Samostalniki (zaimki) v rodilniku (n. pr. Ne zaničujte vednosti), v dajalniku ali tožilniku (n. pr. Slovenec daje vetrovom imena);

2. samostalniki (zaimki) s predlogom (n. pr. Kmet gleda na vetrove; on pazi nánje);

3. nedoločniki (n. pr. Naučite se poizvedovati).

---

199. vaja. Tvorite v stavku predmete v rodilniku z naslednjimi besedami: ogibati se (pijanec), dotakniti se (luč), dočakati (boljši časi), iskati (razvedrilo), manjkati (mlinu voda), napliti se (voda), rešiti se (smrtna nevarnost), spominjati se (dobrotniki), varovati se (mačke, ki spredaj ližejo . . .), veseliti se (svoj god), želeti (obila sreča)! — N. pr. Pijanca se z vozom ogibajte!

200. vaja. Vstavite v naslednjih stavkih delne (partitivne) rodilnike: (Strup) mi bo v vinu napivala. Dajte zobati (pšenica zrela), dajte piti mu (rebulja bela)! Nesó (zlato, kadilo) Gospodu v dar. Hlapec pripelje (seno), naloži (kamenje in prst), nakosi (detelja) in nasuje v jasli (zób), Brž po (olje) mi pošljite!

Razločujte: Urežite mi kruha (= predm. rod.). Urežite mi kos (= predm. tož.) kruha (= prilastek).

201. vaja. Tvorite predmete v rodilniku: a) pri samostalnikih: groza, strah, sram, skrb, mar, žal, treba, škoda (n. pr. Groza, strah me je samije.);

b) pri pridevnikih: vreden, potreben, deležen, poln, kriv, lakomen, željen (n. pr. Bog je hvale vreden, človek pa pohvale)!

202. vaja. Izpremenite naslednje trdilne stavke v **nikalne** in postavite predmete v **rodilnik**: Zaradi ene muhe si prede pajek mrežo. Prodajaj kožo, dokler medved v brlogu tiči! Veruj vse, kar slišiš; stori vse, kar moreš; pravi vse, kar veš; želi vse, kar vidiš; porabi vse, kar imaš; pokaži vse, kar znaš! Gospodar sam vodi hrabre (več) vojnike, sam suče meč nad sovragi, sam proži puščice (več) iz loka, sam gleda boje (več) krvave. — N. pr. Zaradi ene muhe si ne prede pajek mreže.

203. vaja. Tvorite predmete v dajalniku v naslednjih stavkih: Sova (sinica) glavana pravi. Hinavščina se stidi (Bog in ljudje). (Kdo) ne toži po mladosti? (Laž) je plitko dno. Kdo je utrdil (nebo) svetle zvezde? Kdor rad pomaga (drugi) iz nadlog, (on) rad pomore tudi Bog. (Sit trehuh) še bel kruh ni vseč. (Se-) seješ, (se-) tudi žanješ. Kdor (drugi) jamo koplje

sam v njo pade. (Hinavstvo in podlost) v dušo ne daj, ne (krivda), ne (zloba) nobeni; (kreposti) razmakni srce na stežaj, a skrbno ga (siras) zakleni!

204. vaja. Tvorite predmetne dajalnike pri:

a) neprehodnih glagolih: škodovati, koristiti, pomagati, služiti, veleli, braniti, slediti, priseči, pretiti, verovati, zaupati;

b) povratnih glagolih: čuditi se, posmehovati (smejati) se, poznati se, prilizovati se, smiliti se, spodobiti se, rogati se, zahvaliti se;

c) pridevniki: drag, dober, enak, mil, koristen, prikladen, primeren, škodljiv, vdan: — n. pr. Kajenje škoduje zdravju.

* 205. vaja. Kadar se godi (ne godi) kaj posebno po volji nam ali drugim, izražamo to z dajalnikom osebnega zamka (**dajalnik duševne deležnosti** = dativus ethicus); n. pr. Po Dunaju mi dirja v skok. To vam je fant od fare! — Tvorite več sličnih zgledov (ali poiščite jih v berilih, osobito v narodnih pesmih)!

206. vaja. Tvorite a) trdilne, b) nikalne stavke z naslednjimi prehodnimi glagoli (in pridejanimi besedami) ter določite sklon predmeta: spoštovati (otrok starše), kositi (otava), snažiti (meč), napejati (konji), odpirati (duri), nositi (praznična obleka), ustreliti (divji kozel), ostaviti (domovina), kaznovati (tat), delati (nova hiša), zasledovati (zajec), loviti (divjačina), sekati (drva), krasti (sam sebi čas), tolči (lenuh, tuja vrata po petah)! — N. pr. Priden otrok spoštuje svoje starše (tož.). Hudoben otrok ne spoštuje svojih staršev (rod.).

* 207. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) več stavkov, v katerih imajo neprehodni glagoli predmet v tožilniku: a) pri glagolih, ki so istega korena (pomena) kot predmet (**notranji predmet**): bojevati (boj), spati (spanje), hoditi (pot), govoriti (govor), živeti (življenje), igrati (igra), umreti (smrt), n. pr. Veljahun boj krvavi že dolgo bije za krščansko vero.

b) pri glagolih: boleti, peči, stati (= veljati), skrbeti, srbeti, ščemeti, zebsti, žuliti, pri katerih stoji pa samo predmet osebnih imen v tožilniku. — N. pr. Po slabih tovarišiji rada človeka glava boli.

208. vaja. Tvorite stavke z dvojnimi predmetom:

a) z dvojnimi tožilniki (osebnimi in rečnimi): (Tuji) smo učili (naša beseda), (se —) pa ne. Kdo (ti) je naučil (ta pesem)? To (ti) bo stalo (glava). Hočem (vi) vprašati (neka uganka).

b) s tožilnikom in dajalnikom: Krpan je natovoril (kobilica) (vreča soli). Studenci bistri (jaz) tekó, hladé mi (čreda in glava). Pokaži (popotnik) (prava pot)! V nedeljo (se) tudi ubožec privoščí (počítek). Tri (palica) (vi) podajem šibke.

c) s tožilnikom in roditeljskim: Obvaruj (mi) (nadloge)! Sanje opominjajo včasih (človek) (nesreča), ki bi se (on) utegnila pripetiti. Mati (mi) je prva učila (materin jezik). Groza, strah (jaz) je (samija). Ravne učite (mi) (hoja)!

č) z dajalnikom in roditeljskim: Kdor rano vstaja, (ta) (kruh) ostaja. (Strup) (jaz) bo v vinu napivala. Nesó (zlato, kadilo) (Gospod) v dar. Podeli Bog (vi) (kruh bel)!

* 209. vaja. Tvorite iz naslednjih skupin besed stavke, v katerih bodo predmeti izraženi z nedoločnikom: odpreti (lakota preti); piti (žolča dati); pomagati (neposlušnežu ni moči); slušati (starše morati); pisati (učenec znati); videti (domovino želeti); izpreminjati (vreme se začeti); cmeriti (otrok se nehati); držati (veleti, jezik za zobmi); vesti se (učiti otrok spodobno); dati (pastir dolžen za čredo); ganiti (govornik zmožen). — N. pr. Lakota nepremagljiva preti odpreti grada trdna vrata.

210. vaja. Katere določene glagole popolnujejo v naslednjih stavkih predmeti s predlogom: Kdor za smolo prime, ta se osmoli. Ded nam je pod lipo pripovedoval o turških vojnah. Misli na Boga; nikdar ne pozabi nanj (= na njega)! Ne'zanašaj se na slepo srečo! Z vami se bo zgodilo kakor z razvezanimi palicami. Mladost, po tvoji temni zarji srce zdih'valo bo: Bog te obvarji!

* 211. vaja. Ločite predmetne tožilnike od povedk'ovih tožilnikov, (poved. tožilniki določujejo glagole: biti; postati, nastati, ostati; — kot (za) kaj: imenovati, postaviti, izvoliti, izbrati, storiti, narediti, spoznati, častiti...): Zadrugarji so navadno najmodrejšega člana (= pred. tož.) izvolili za starešino (= pov. tož.). Gospoda svojih del si ga postavil. Storil se bom mrtvega. Samoto tovarišico (= za tovarišico) si izvoli. (Kot) Stvarnika, dobrotnika in očeta ga častite. Sloga je od Boga (= božja). Srbske narodne pesmi pripovedujejo o kraljeviču Marku, ki ga časté kot največjega junaka. Pošljejo po padarja, po tist'ga ljub'ga Dragarja. Zanj družba ne mara in on ne za njo. Ti si me postavil za kralja Izraelcem. Lakota je siromaku za tovarišico. Sloveni so Velesa smatrali za zaščitnika čred. Pri vsakem delu mislite na konec!

d) Prislovno določilo (prislovje).

Pri studencu. Tu v prijetni dolinici pri blistem, hladnem studencu je ono idilno zatišje, oni poetični kraj, kjer se o hladnem poletnem večeru čuje sladko žuborenje valčkov. Zvečer, ko je že zatonilo žarko solnce, ko se že vračajo mukajoče krave z napetimi, polnimi vimeni s paše domov in se daleč naokrog razlega črednikov rog in zvonkljanje zvoncev, ko polagoma pada mrak na zemljo, ko se že svetlita na jasnem nebu svella večernica in srpasti polmesec in ko se druga za drugo prižigajo nebeške zvezdice: tačas se zbirajo pri studencu brhke, žarnolične vaške deklice z belimi predpasniki, z vrči v rokah ali vedri pod pazduho. Tedaj se prične kratkočasno pogovarjanje in sladek smeh, da mehko zvené ljubki glasovi in se izgublajo v blagodejnem večernem hladu in mirni tišini temnega mraka. Ko so se našepetale in nasmejale deklice pri srebropenem vrelcu, napolni vsaka svojo posodo in potem odidejo po stezi proti domu. Spotoma pa krepko in milodoneče zapojó, da se razlega njih petje v večerni mrak in odnašajo sapice hladnega zefira zveneče glasove.

(Iz Zvona.)

Razločujte v tem sestavku prislovna določila (prislovja) kraja, časa in načina ter določite, s katerimi govornimi razpoli so izražena!

S prislovnim določilom se natančneje določujejo glagoli in pridevniki, in sicer po kraju (kje?, kod?, kam?), času (kdaj?, koliko časa?, odklej?, doklej?, kolikokrat?), načinu (kakó?, koliko?) in vzroku (zakaj?, čemu?).

Prislovno določilo more biti: 1. samostalnik ali zaimek (navadno s predlogom), n. pr. V dolini je zatišje; 2. prislov, n. pr. Tu je prijetno; 3. deležnik, n. pr. Deklice milodoneče zapojó; 4. glagolov namenilnik, n. pr. Ljudje gredó spat.

Prislovno določilo kraja.

212. vaja. Poiščite s primernimi vprašanji prislovna določila kraja in ugotovite, s katerimi govornimi razpoli so izražena!

Le vstanite, nas prek Save predrožite! Jabolko ne pade daleč od drevesa. Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot? Solnce se od daleč skriva, vrana leta okrog hiše, tenek

veter zunaj piše; lam na klancu je vse živo, vkup so iz vasi otroci, vsak sanj v premrli roci vozi in drži se krivo. Starec je blizu groba, da mu že smrt za ramo koso kleplje. V koči nizki, leseni grel se ob peči in žvižgal je star očak; roke raztezal dolge, gledal v gozdíč sneženi in pokal tobak. Na nebu zvezde se prižigajo, kresnice iz lesov se dvigajo v poletno noč. Romata po svetu Kristus in Šentpeter tod, onod in vsekod, koder piha veter.

213. vaja. Uporabite v stavkih kot prislovna določila téle krajevne prislove: *a)* kje: tamkaj, ondí, drugje; *b)* kam: semkaj, tjakaj, drugam; *c)* kod: odtod, dotod, ondod!

Prislovno določilo časa.

214. vaja. Določite govorne razpole, s katerimi so izražena prislovna določila časa v tehle stavkih: Sredi noči, opolnoči iz sanj se kralj Matjaž zbudi. Rajši danes pečenega škrjanca, ko jutri kokoš. O kresi se dan obesí. Do poldneva nosí angel vodo za človekom. Mati na tla pade, omedli, pri tej priči dušico izpusti. Včasih teče pes, včasih pa zajec. O pustu na gorici, o Veliki noči v izbici. Črez sedem let vse prav pride. Oh, meni mudi se, in preden zdani se, mi daleč je priti nocoj! Z gostilje sinoč sem se vračal domov. Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni.

* 215. vaja. Tvorite po tri stavke s prislovnimi določili časa, ki bodo naznanjala *a)* čas, kdaj se kaj godi (sedaj, zdajci, vsekdar); *b)* začetek dejanja (odslej, iz mlada, od davi); *c)* konec dejanja (dollej, do drevi, do smrti); *č)* ponavljanje ali nadaljevanje dejanja (marsikrat, stokrat, včasih)!

Razločujte: Pomladi (samost. rod. = predm.) vse se veseli. Toda: Spomladi (= prisl. časa) vse se veseli.

Prislovno določilo načina.

216. vaja. Poiščite (izpišite) stavke, v katerih se kot prislovno določilo načina rabijo: *a)* samostalniki in druga imena, navadno s predlogom; *b)* deležniki (prislovni, včasih tudi pridevni); *c)* pridevniki v srednjem spolu; *č)* prislovi načina: Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja. Molčé gre romar za opatom. Počasi se daleč pride. Majhen lonček hitro vzkipi. Kdor po malem pije, veliko popije. Navzlic velikim oviram napreduje omika. Sabljica je težka centa dva. Mladenek cveten zbor, slavilno

pesem prepevaje, srebrne strune prebiraše, privre čez prag na beli dvor. Molčé orožje svoje vsak si vzame. Megle temnosive se valé čez vrte, trate, njive, grmeč groznó, preteč strašnó. Kdor se z zlatim orožjem bojuje, je gotov zmage. Ker ves te svet tepta z nogámi, jaz ljubim tem srčneje te, jaz ljubim tem zvesteje te, a ljubim te — s solzami! Kar sevec na polje na rami nese, se vozi s polja polne vozove domov. Gospodar veselih očes srečo pregleda in blagor nebes. In mirno plavala bi moja barka. Mogočno se dvigajo naše goré. Živi se brez plenka o pelju ko ptič. Oj drago oljkovo drevo, pozdravljam te srčnó, srčnó! Ptič se s ptičem druží, žaba z žabo v luži. Vozi se ali hodi peš, smrti naravnost naproti greš.

* 217. vaja. Vpletite v stavke kot prislovna določila načina: a) naslednje načinovne prislove: ináče, navzkriž, nekoliko, dokaj, količkaj, dosti, dá (seveda), kajpada, vsekako, res (zares), ne, nikar, lahkoma, nagloma, curkoma, sparoma, križem(a), skokoma;

b) pridevnike na **-ski** s prislovnim pomenom: slovenski govoriti (toda: **po** slovensko govoriti), bratski, dejanski, francoski, laški, latinski, latovski (rokovnjaški)!

* 218. vaja. Razločujte v tehle stavkih prislovna določila načina (koliko?) od predmetov (koga? kaj?): Pet čevljev (koliko?) merim palcev pet (koliko?). Očka, ne bodite tako trdi in namaknite še (kaj?) kak palec blaga! Ta zvezek stane tri dinarje. Daj beraču kos kruha in en dinar! Trgovec je prodal dva metra svile. Svila meri dva metra. Sol tehta nekaj stotov. Krpan je natovoril nekaj stotov soli. Laketbrada je bil jedva pedenj velik. Odstrizi pedenj blaga!

Prislovno določilo vzroka.

219. vaja. Tvorite iz naslednjih skupin besed stavke s prislovnimi določili vzroka: od vročine pokati; radi težnosti padati; iz ljubezni delati; od žalosti zboleti; zaradi deževja narasti; spričo draginje pomanjkanje trpeti; spričo nove odredbe prepovedano biti; zavoljo pravice preganjan biti; zbog slabega vremena gniti; od zlata in srebra se bleščati; na pomoč priti; na smrt obsoditi; ostrmeli nad čudežem; pohujšati se nad grehom; za plačilo storiti; za pet krvavih ran prositi; za grizo zboleti; za lakoto umreti! — N. pr. Ob suši zemlja od vročine poka.

220. vaja. Izrazite vzročno prislovno določilo (namen) z namenilnikom: Lažnivi zvezdogledi, vsi pojte rakom —! Pojdi

se —! Oče je dal snla —! V coklah ne hodi zajcev —! Ide si — gornje lne, ide — doli na ravnine. Puta in petelinček gresta v leščevje lešnikov —. Oba mravljinca gresta — vreme. Predivo smo dali —. Oj ve prijazne tovarišice, ki ste iz južnih krajev priromale k nam (gnezditi) ter s prijetnim, neutrujenim prepevanjem (oživljati) naše polje, gozde, ledine in podnebje ter (vedriti in razveseljovati) nam srce, kako tožno in medlo zdaj v jeseni pomolkujete vse!

Razčlemba prostega stavka.

221. vaja. Razčlenite (analizujte) naslednje stavke: a) po stavkovih členih, b) po govornih razpolih!

Petelinček in Zvitorepka. Petelinček Peter je moral že v zgodnji mladosti zapustiti varno okrilje svoje skrbne matere Grahorke. Nemila usoda ga je zanesla z varnega dvorišča vaškega sodje v preperelo kolibo starega drvarja. V tej samoti je bil mlademu Petru edini tovariš maček Krnjav. Nekega dne je Krnjav po stari navadi nesel kosilo drvarju v gozd. Medtem se je priplazila lisica Zvitorepka iz gošče. Hinavka je s sladkimi besedami izvabila neizkušenega petelinčka iz koče. Maček Krnjav ni slišal milih klicov Petrčkovih. Zvitorepka je odkrivopetila s petelinčkom pod brezico sredi pustopoljine ter ga je obrala do belih kosti.

Zgled.

	Stavkovi členi	Govorni razpoli
Petelinček	pril.	sam. obč. im. } m. sp., im. edn.
Peter	os. bes.	sam. last. im. }
je	pov.	pom. gl., 3. os. edn.
moral	prisl. d. č.	preh. nedov. gl., 3. os. edn., pret. č., prisl. č. [tv. obl., dol. nakl., V, vr. predl. 5.
že		
v		
(zgodnji mladosti)	pril.	prid. I. stop. }
zapustiti	prisl. d. č.	sam. poj. im. } ž. sp., mest. edn.
varno	predm.	preh. dov. gl., nedol., IV. vr.
okrilje	pril.	prid. I. stop. }
svoje	predm.	sam. poj. im. } sr. sp., tož. edn.
skrbne	pril.	svoj. zaim. }
matere	pril.	prid. I. stop. } ž. sp., rod. edn.
Grahorke	pril.	sam. obč. im. }
	pril.	sam. last. im., ž. sp., rod. edn.

3. Zloženi stavek.

1. Pitje in kajenje ti **krafi** življenje. Kralja, siromaka smrt **enako čaka**.

2. a) Stoječa voda **se usmradi**, rjava kosa ne **kosi**. Po ravnem polju cesta **gre** ter s ceste **vidi se** okrog snežnik in brdo, gozd in log.

b) Sanje **so** laž, a Bog **je** istina. Na volka **kričé**, lisico **redé**.

c) Ne **mučite** živali; zakaj tudi one **čutijo** bolečine. **Počakaj**, saj ne **gori** voda!

3. Kdor sam s **ěbe povišuje**, prazno glavo **oznanjuje**. (Ošabnež prazno glavo oznanjuje.) Ko stari **govoré**, otroci naj **molčé**. (Med govorjenjem starih otroci naj molčé.)

---

1. V vsakem **prostem** stavku je le **en povedek** (določeni **glagol**).

2. Ako združimo več prostih stavkov v eno celoto, dobimo **zloženi stavek**. Kolikor povedkov (določenih glagolov) ima zloženi stavek, iz toliko stavkov je zložen. Samo iz dveh stavkov zložen stavek je **enovito** zložen.

Posamezni stavki v zloženem stavku so lahko med seboj v različnem razmerju:

a) **vezalno** razmerje, kjer so posamezni stavki po vsebini **šorodni** (vezniki: in, ter, tudi...);

b) **protivno** razmerje, kjer je vsebina stavkov med seboj v **nasprotju** (vezniki: toda, a vendar...);

c) **sklepalno** razmerje, kjer se **navaja** v drugem stavku **vzrok**, ki utemeljuje veljavnost prvega stavka, ali pa se **pove posledica**, ki izvira iz prejšnjega stavka (vezniki: kajli, zakaj, zategadelj...).

3. V nekaterih zloženih stavkih so posamezni stavki drugim **podrejeni**; po teh **odvisnih stavkih** lahko vprašujemo z **besedami nadrejenega** (glavnega) stavka tako, kakor po kakem stavkovem členu v prostem stavku.

Zveza samih glavnih stavkov se imenuje **priredje** (zgornji stavki št. 2, a - c!), zveza glavnih (nadrejenih) in odvisnih (podrejenih) stavkov pa **podredje** (stavka št. 3!)

---

222. vaja. Razločujte v naslednjem sestavku: a) proste in zložene stavke, b) v kakšnem razmerju med seboj (prirejeni, podrejeni) so posamezni stavki v zloženih stavkih!

Mladost. 1. Vsaka mladost je polna sreče in radosti, sijajnega solnca in prešernega smeha. 2. Ako v poznih letih in v grenkih urah pogleda človek nanjo s tujimi, hladnimi očmi,

se mu zdi morda nevesela, kelih krivičnega trpljenja in pre-
 zgodnjega spoznanja. 3. Ali težko je tako pogledati nanjo;
 (zakaj) nenadoma se razmakne, se v nič raztopi megleni zastor
 in zasmeje se mlado solnce. 4. Spomin je sladek kakor pesem;
 prsa napne vzdih, zastró se oči in ustnice boža smehljay.
 5. Spomnim se na stari dom, na zgodnjo mladost, na to pre-
 lepo, vso s svetlimi sanjami prepreženo; in takoj se zmislím
 na peč. 6. Bila mi je visoka in obširna planjava, bila mi je
 zavetišče v samotnih otroških sanjah. 7. Tam sem sedel ter sem
 žvečil palec desnice kar ves dan. 8. Lasje so mi bili predolgi;
 zato mi jih je mati povezala v čop, ki me je ščegetal na
 tilniku. 9. Palec mi je nazadnje obvezala z veliko in debelo cunjo,
 ki je bila gnusna. 10. Žvečiti nisem mogel več in sem jokal;
 izpod solz pa sem videl prostrano izbo, videl sem mater in
 očeta, brate in sestre, videl sem okna, neznansko široka, in
 daleč za okni onkraj ceste milo vabeče mesarjeve klade.
 11. Tam se je nehal ta prostrani svet. (Cankar.)

a) Priredje.

1. Vezalno priredje.

223. vaja. Zvežite naslednje proste stavke s primernimi
 prirednimi vezniki (in, ter, (pa), tudi, potem, nato, vrh tega,
 zlasti (posebno), naposled) v vezalna priredja in vstavite
 potrebna ločila!

Na bregu stojim — v morje strmim. Tolažba moja Bog
 je sam — upanje le vanj imam. Krpan brž primé kobilico
 in tovor z njo — jo prenese v stran. V vinu utone mnoga
 mušica — človek (utone): stara resnica. Misli poprej —
 govóri; dvakrat premisli, enkrat stóri! Najprej vzame človek
 en požirek — spet en požirek — vzame požirek človeka!
 Lažnivcu nihče ne verjame — vrh tega so lažniva usta tudi
 Bogu v zameri. Postojnska jama ima veliko lepih kapnikov —
 prosojno zagrinjalo je svetovnoznano. Zvitorepka pride na
 svojih roparskih pohodih dostikrat v škripce — se le kakor že
 koli izvije. Svetopolk zadnje zbere še moči telesne — besede
 govóri jim take.

Pomnite: Pred „in“ in „ter“ navadno ne stavimo
 vejice; tudi pred „pa“ (= in) jo izpuščamo, n. pr. Hej, vzamem
 veslo v roke **pa** veslam naprej.

224. vaja. Združite naslednje proste stavke s pomočjo sestavljenih veznikov v vezalna priredja!

Mraz me trese. Vročina me kuha (zdaj — zdaj). — Slast srce napaja. Jok ga pelini spet (včasih — včasih). — Bodi med! Bodi jed (strup)! (niti — niti). — Smrti pokosi starost. Ona postreli mladino (ne le — ampak tudi). — Žganje je zdravju škodljivo. Ono ubija dušo (ni samo — marveč tudi). — Netopir je pliču podoben. On nas spominja tudi na miš (nekoliko — nekoliko).

225. vaja. Katere veznike lahko dodamo (v mislih) v naslednjih vezalnih priredjih med posamezne stavke?

Pod zeleno goró leži ravno poljé, po širnem polji tem mi bela cesta gre. Zimzelen si za trak je del, kokotovo pero pripel. Stojé na holmu hiše tri, pod holmom potok čist šumi, ribice tam plavajo, po vodi se vzigravajo. Kovčeg lahek nese mi v levici, solze z desno briše si po lici; joče milo mi sirota Anka, stoče milo, toži brez prestanka.

2. Protívno priredje.

226. vaja. Združite naslednje proste stavke s primernimi protivnimi vezniki (a, ali, pa, toda, le, samo (le da, samo da), vendar (vendarle); ne — ampak (marveč, temveč), ali — ali) v protivna priredja in vstavite potrebna ločila!

Žetev je velika. Delavcev je malo (a). — Odprta noč in dan so groba vrata. Dneva ne pove nobena pra'ka (al'). — Pod trto bivam zdaj v deželi rajskomili. Srce gor mi silí nazaj v planinski raj (pa). — Lisica se dlake izlevi. Zvičaj se ne iznebi (toda). — Vse nas zapusti v smrti. Dobra dela nas spremljajo pred Vsesodnika (samo). — Vse na svetu se stara. Narod vedno živi (le). — Krokár je zelo podoben vrani. Krokár je večji in čisto črn (samo da). Laž nima rok. Ona človeku upanje razdere (vendar). — Ne posnemaj pri učenju raka. Čebela naj ti bo zgled (ne — ampak)! Živ človek si? — si duh (ali — ali)?

227. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) protivna priredja, v katerih bodo vezali posamezne člene protivni vezniki, ki so naštetí v prejšnji vaji!

228. vaja. Katere veznike lahko v mislih dodamo v tehle protivnih priredjih?

Prst mu moli, roko želi. Na med se muhe love, na sladke besede ljudje. Tudi jaz sem pela mlada deklica, zdaj sem tiha, vela stara mamica. Drugim braniš proso, svoje puščaš vrbcem. V premislekih bodi podoben polžu, v dejanju ptici! Žganci streho deró, štruklji po svetu ženó. Smrt stare pokosi, mlade postreli. Ne hčere ne sina po meni ne bo, dovolj je spomina: me pesmi pojó.

3. Sklepalno priredje.

229. vaja. Združite naslednje stavke s pomočjo prirednih **vzročnih** veznikov v sklepalna priredja ter vstavite primerna ločila (navadno podpičje)!

Mož pametnik samo za žejo pije. Črez mero vina pamet ti ubije (kajti). — Čujte in molite! Vrag hodi ko rjoveč lev okoli (zakaj). — Ne plaši se znoja, ne straši se boja! Moško dejanje krepčuje moža (saj). — Z velikimi gospodi ni dobro črešenj zobati. Siromaku ostanejo navadno le peclji (namreč). — Brž ubogaj! Šiba bo pela (sicer). — Pobiljšaj se! Iz tebe ne bo nič prida (drugače, inče).]

230. vaja. Tvorite sklepalna priredja s pomočjo prirednih **sklepalnih** veznikov!

Krpan je bil močan in silen človek. Nikogar se ni bal (zato). — Slaba tovarišija izpridi dobro zadržanje. Ne zahajaj med slabe tovariše (torej)! — Tega človeka ne poboljšaš. Kaj bi prazne besede razdiral (torej). — Na Fruški gori je obilo samostanov. Fruško goro imenujejo srbsko Sveto goro (zaradi tega). — Peter I. Karadjordjević je osvobodil Jugoslovane. Dobil je priimek Osvoboditelj (zategadelj).

231. vaja. Katere veznike lahko dodamo v naslednjih **sklepalnih** priredjih?]

Najgorja svetovalka je jeza; v pogubo človeka ščuje in dreza. Boj se hudega jezika; huje nego gad on pika! Mladost je norost; črez jarek skače, kjer je most. Krokar kroka, slavec póje; vsaka božja stvar po svoje (živi). Pusti delo in počivaj, zlati čas je preč! Smrt je slepa; od kraja pobira, nič ne izbira.

* 232. vaja. Tvorite (polščite v berilih) sklepalna priredja:

a) z vzorčnimi vezniki kajti, zakaj, saj, sicer, namreč, kjer utemeljuje drugi stavek veljavnost prvega stavka;

b) s sklepalnimi vezniki zato, torej, tedaj, zatorej, zaradi tega, zategadelj, kjer sklepamo iz prvega stavka na posledico v drugem stavku!

b) Podredje.

Zmaj Vukotin. Zmaj Vukotin je delal nekdanj strašno škodo, ker je požiral celo ladje in vozove. Po suhem in po mokrem je divjal, da ni bilo nobenega zavetja pred njim. Ko pa so jeli zidati cerkve in so zapeli zvonovi, je zbežal pod Velebit. Ko ne bo v Primorju nobene pobožne duše več, takrat šele pride spet na dan. Že je dobil zmaj Vukotin toliko duška, da izpušča skoz gorske jame svojo silno sapo. Ta sapa je grozovita „senjska burja“, ki silno razsaja po Primorju. Kadar pride spet zmaj Vukotin, pa gorje ljudstvu in deželi!

(Nar. pripovedka.)

Vprašujte po razprto tiskanih stavkih, kakor se vprašuje po stavkovih členih v prostem stavku!

Katere besede vežejo v navedenih zloženih stavkih posamezne stavke med seboj?

Ako kak člen prostega stavka s posebnim stavkom izrazimo, nastane odvisen stavek.

Po odvisnih stavkih vprašujemo z besedami glavnega stavka prav tako kakor po stavkovih členih prostega stavka. Odvisni stavki so torej: 1. osebki, 2. povedkovi, 3. prilastkovi, 4. predmetni, 5. prislovni.

Odvisni stavki so glavnim (neodvisnim) stavkom podrejeni. Zvezo glavnih in odvisnih stavkov imenujemo **podredje**.

Odvisnike vežejo z glavnimi stavki: 1. podredni vezniki (kjer, ko, če, da ...), 2. oziralni zaimki (ki, kateri, kdor ...), ali 3. vprašalni zaimki (kdo, kaj, koliko ...).

Po redu, v katerem se vrste z glavnimi stavki, so odvisniki: 1. sprednji stavki (Ko stari govore, otroci naj molčé.); 2. zadnji stavki (Prijetno se na slamci spi, če vest človeka ne teži.); 3. srednji stavki (Tam, kjer glad mori lenuha, najde pridni dosti kruha.)

Med glavne in odvisne stavke postavljamo vejice.

233. vaja. Napišite (povejte) po štiri podredja, v katerih bodo vezali odvisnik z glavnim stavkom: a) podredni vezniki, b) oziralni zaimki, c) vprašalni zaimki!

234. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) po tri podredja, v katerih bo odvisnik: 1. sprednji, 2. zadnji, 3. srednji (vgozdeni) stavek! (Pozor na vejice!) — N. pr. 1. Kdor mlad vino pije, olje na ogenj lije. 2. Pijanec se spreobrne, kadar se v jamo zvrne. 3. Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri!

b) Razločujte v naslednjih zloženih stavkih srednje (vgozdene) **odvisne** stavke od **glavnih** vmesnih stavkov! (N. b. Vmesni stavki (parenteze) so: 1. glavni stavki, 2. lahko jih izpuščamo, ne da bi motili glavno misel ostalega stavka, 3. ločimo jih navadno od ostalega stavka s pomišljajem, zlasti če so daljši.)

In tebe — pač molí te cvetje na poli — to občno veselje se tudi poloti. Ne čutiš — naj srca ne vara te čut! — da vhod le v življenje je s cvetjem posut? Pokora, ki se prisili, le malo velja. Bo, mislim, pisemce za te. Naj zmisli, kdor slepoto ljublí sveta in od veselja do veselja leta, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori. Marija — kdo se stavi v bran! — grozečo roko dviga. Glej, iz oči — pogled strašan! — ognjen plamen ji šviga. Človek, ki veliko govori, dosti vé ali veliko laže. Tristo dinarjev, veš, je dosti denarja! Župančičev Ciciban — saj poznate vsi to knjigo — je mladini mil, prijeten znanec.

1. Osebkovi stavki.

235. vaja. Tvorite podredja tako, da nadomestite osebkovo besedo v naslednjih prostih stavkih z osebkovim odvisnim stavkom!

Lenuh sam sebi čas krade. Dobro se samo hvali. Resnicoljubni ne maši resnici ušes. Gibanje zemlje okoli solnca ni človeštvu še dolgo znano. Ali ti je jasen postanek dežja in toče? Mačji rod rad miši loví. Postopač ni vreden neslanega kropa. — N. pr. Kdor je len, sam sebi čas krade.

236. vaja. Poiščite v naslednjih podredjih: a) osebkove odvisnike, b) govorne razpole, ki vežejo odvisnike z glavnimi stavki!

Koger kača piči, se boji zvite vrvi. Kdor za smolo prime, se osmoli. Za časa začne žgati, kar kopriva če postati. Ni gotovo, ali je naše solnce res zvezda stalnica. Kdor košček kruha zametuje, drobtinice večkrat poiskuje. Kdor sam sebe povišuje, prazno glavo oznanjuje. Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni. Česar oko ne zagleda, to srcu ne preseda. Hudodelec je, ki svojih staršev ne spoštuje. Najbolje se pogaja, kar je iz domačega kraja. Kdor veliko govori, veliko vé ali veliko laže.

237. vaja. Dodajte v podredjih, navedenih v prejšnji vaji, glavnim stavkom kazalni zaimek, ki kaže na osebkov odvisnik! — N. pr. Koger kača piči, ta se boji zvite vrvi.

2. Povedkovi stavki.

238. vaja. Izpremenite naslednje proste stavke v podredja s tem, da nadomeslite povedkovo določilo (ne povedek) s povedkovim odvisnim stavkom, poslužujoč se oziralnih zaimkov „ki“ in „kar“!

Bog je pomočnik v sili. Bog je stvarnik neba in zemlje. Ščuka je v vodi volk (v gozdu). Duh je povzdigovanje človeka nad živali. Črni Jurij je ustanovitelj dinastije Karadjordjevičev. Jefte je bil rešitelj Izraelcev. Ptice so snažilke sadnega drevja. Dolga ušesa so oči tek oslu. Učenec, ne postani rak (med živalmi)! — N. pr. Bog je, ki nam pomore v sili.

3. Prilastkovi stavki.

239. vaja. Vprašujte s primernimi vprašalnici (kakšen? kateri? koliko?) po prilastkovih odvisnikih v naslednjem sestavku!

Mavrica. Piš, ki je pripogibal drevesa, je spet ponehal. Trava in drugo rastlinje, ki je bilo ubito v tla, se polagoma vzbuja in vstaja. Po potih še vedno tekó hudourniki, ki so nastali ob tolikem naliwu. Solnce, katero se je že nagnilo k zapadu, je spet razsvetlilo z mrklimi žarki roseče kapljice. In glej, ondi na jutranjem obzorju sedmerobarven oblok, ki se v izpreminjajočih barvah razprostira na nebesnem stropu od hriba do hriba. To je mavrica ali božji stolec, kamor séda Večni sodnik, kakor si ga preprosto ljudstvo slika. Ta čudoviti mavrični oblok lije v verna srca toliko tolažbe, kakor ga daje malokateri prirodni pojav. Kdo se ne bi spomnil besed, ki jih je izpregovoril Bog iznad pisanega stolca Noetu: „Mavrica, ki zem jo postavil v oblake, bodi znamenje moje zaveze, da ne pogubim človeškega rodu.“ (Iz Zvona.)

240. vaja. Poiščite prilastkove odvisnike v naslednjih podredjih!

Nos je oní greben na morju obličja, ob katerem se čestokrat razbije ladja lepote. Ne spravljajte si na zemlji zakladov, ki jih rja in molj konča! Dela, ki ga moreš danes storiti, ne odlagaj na jutri! Slomšku gre velika zasluga, da je povzdignil narodno šolstvo. Kdo bi hotel rešiti vprašanje, ali je pero ali plug izomikal svet? Pes, ki nič ne laja, globoko zobe zasaja. Vse zlato, kar ga je na svetu, ne odtehta zlatega srca materinega.

Pomnik postavimo mu tak, da slednji skuša biti mu enak! Muha, ki prileti, huje piči. O Vrba, srečna, draga vas domača, kjer hiša mojega stoji očeta! Zvesto srce in delavno ročico za doto, ki je nima mil'jonarka, bi bil dobil z izvoljeno devico. Zraven si take zdravice pojemo, da ni nesrečen, kdor v grobu leži. Ena se tebi je želja spolnila, v zemlji domači da truplo leži.

241. vaja. Pretvorite naslednje stavke v podredja, izpreminjajoč prilastke v prilastkove odvisnike: Očitanje neodkrito-srčnosti proti prijatelju je bridko. Oblaki so ograja za obešanje perila v nebesih. Zadnji srbski car Lazar je izdihnil l. 1389. na Kosovem. Lažnivemu človeku nihče ne zaupa. Bogastvo iz odrtije se razbije. Prisiljena pokora le malo velja. Še dandanašnji vidiš Ajdovski gradec imenovano razvalino. Valjhun zastonj tam išče mlado lice krivca velike moritve. — N. pr. Očitanje, da smo prijatelju neodkrito-srčni, je bridko.

4. Predmetni stavki.

242. vaja. Poiščite v naslednjih podredjih s primernimi vprašanji (koga ali česa?, komu ali čemu?, koga ali kaj?) predmetne odvisne stavke ter ugotovite besedne razpole, ki vežejo odvisnike z nadrejenimi glavnimi stavki!

Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti. Bog že vé, kateri kozi rog odbije. Kdor ni dalje prišel ko do korita, temu je vsaka mlaka morje. Greh stori, da človek na Boga pozabl. Kogar Bog ljubi, tega kaznuje. Varuj se tistih, ki se ti prilizujejo! Kdor preveč leži, ga rada glava boli. Komur gozd prijazen je, neznana mu bojazen je. Naj zmisli, kdor slepoto ljubi sveta in od veselja do veselja leta, da smrtna žetev vsak dan bolj dozori! Prevzetnost in napuh ne vesta, kako se služi kruh. Če meniš, da nate katera je zabavljica, ne zabi, da nimaš sam neumitega lical

243. vaja. Izpremenite predmete naslednjih stavkov v predmetne odvisnike!

Smrt ozdravi bolečine. Zgodaj vstajajočemu kruha ostaja. Naj čuje zemlja in nebo pesem pobratimov. Vera nas uči o minljivosti vsega posvetnega. Nepekoče ne gási. Naj ne vé levica za delo desnice. V malem zvestem'u se dá veliko v pest. — N. pr. Smrt ozdravi, kar nas boli.

*244. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) po pet podredij s predmetnimi odvisniki:

a) v katerih bo odvisnik vprašalni stavek (pozor na ločila, ki se ravna po glavnem stavku), n. pr. Rože poljske, dejte razodeti, kaj sirote delamo na sveti! — Napačno: —, kaj **da** sirote delamo ...;

b) v katerih bo železni naklon brez veznika „**da**“ po glagolih: ukazati, veleli, zahtevati, prositi, opominjati, naročiti itd. N. pr. Domovina je ukazala, (da) naj gremo zanjo v boj.

* 245. vaja. Napišite po 5 predmetnih odvisnikov z veznikom „da“, ki imajo veljavo glavnega stavka, a) če kaj želimo, n. pr. Da mi ne pojdeš od doma! b) za izraz začudenja, n. pr. Da te ni sram!

Premi govor.

Stiški opat nagovori kmetiča Kadunjčarja: „O, kako lepe hruške imate!“

„Lepe so lepe, res,“ pravi nato Kadunjčar.

Opat poizveduje dalje: „Ali so kaj dobre?“

Kmetič pritrdi: „Tudi dobre so, gospod očel!“

„Kako jim je pa ime?“ povprašuje opal.

„Po-kus-je,“ pravi Kadunjčar; zakaj hruškam se je res dejalo „pokusje“.

„Kako jim je ime, pravim!“ reče opat nejevoljen.

„I, pokusje,“ pravi drugič Kadunjčar.

Tako se nista pobogala, in opat je jezen odšel, rekši: „To je pa vendar odveč, da me kmetje tako grdo tikajo in še ne povedo, kar vprašam.“

Odvisni govor.

Stiški opat nagovori kmetiča Kadunjčarja, da ima lepe hruške.

Kadunjčar pravi nato, da so res lepe.

Opat poizveduje dalje, če so kaj dobre.

Kmetič pritrdi gospodu očetu, da so tudi dobre.

Kako (da) jim je ime, povprašuje opat.

Kadunjčar pravi, da „po-kus-je“; zakaj hruškam se je res dejalo „pokusje“.

Opat reče nejevoljen, da vpraša, kako (da) jim je ime.

Kadunjčar pravi drugič, da pokusje.

Tako se nista pobogala, in opat je jezen odšel, rekši, da je to vendar odveč, da ga kmetje tako grdo tikajo in še ne povedo, kar vpraša.

Govor kake druge osebe navedemo lahko dobesedno (direktno), t. j. tako, kakor je kdo govoril, ali pa v odvisni (indirektni) obliki predmetnega stavka.

Direktni stavek je sicer sam zase neodvisen (glavni) stavek, v miselni zvezi z napovednim stavkom pa predmetni odvisnik.

V indirektnem odvisnem govoru spreminjamo prvo ali drugo osebo (direktnega govora) v tretjo osebo in zvežemo predmetni odvisnik z napovednim stavkom z veznikom „da“.

Premi govor označujemo navadno z narekovajem („“) ter postavimo predenj tudi še dvopičje, ako stoji napovedni stavek na prvem mestu.

246. vaja. Izpremenite premi govor v predmetne odvisne stavke!

Kristus uči: „Ljubite svojega bližnjega!“ Pregovor pravi: „Kar te ne peče, ne gási!“ Gregorčič nas bodri: „Odprto srcé in odprte roké imej za trpečega brata!“ Kmetje tečejo pred tabor, prosijo tam viteza: „Če končaš nam plodno polje, nas boš ranil do srca!“ Prešeren toži: „Kdo vé kragulja odgnati, ki kljuje srcé od zore do mraka, od mraka do dne?“

247. vaja. Postavite napovedni stavek: a) za premi govor, b) med premi govor ter pazite na ločila!

Stritar uči: „Ne samo do praga, vun čez prag nesnaga!“ Pregovor pravi: „Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti!“ — Peter poprosi skopuljo: „Prosim te za kak božji dar.“ Starka zagodrnja: „Hm, božji dar, kje ga bom pa vzela?“ Peter povpraša: „Kaj, tudi koščka kruha nimaš?“ Staruha zarenči: „Tudi kruha nimam; saj vesta, da bolezen vse požre!“ Svetnik vpraša nato: „Olej, kaj pa imaš v tej nogavici?“ Skopulja se izvije: „Ej, to so same luskiné.“ Peter pa ji reče: „Same luskiné? Bog ti jih blagoslovi!“ — N. pr. „Ne samo do praga, vun čez prag nesnaga!“ uči Stritar. „Ne samo do praga,“ uči Stritar, „vun čez prag nesnaga!“

5. Prislovni stavki.

1. Kjer laž kósi, tam ne večerja. Goved se pase, koder trava rase.

2. Kadar stari govoré, otroci naj molčé. Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tiči!

3. a) Zajec vara zasledovalce s tem, da dela pred svojim ložem „zanke“. b) Kakor se posojuje, tako se vračuje. c) Nič na svetu ni tako skrito, da ne bi s časom postalo očito. č) Vol je vol, četudi mu roge odbiješ.

4. a) Med se liže, ker je sladek. b) Ali si zato pri hiši, da bi ptice nam moril? c) Ako bi ljudje ne mrlí, bi že davno svet podrli.

Prislovni odvisni stavki, ki nadomeščajo prislovna določila glavnega stavka, so naslednji:

1. **Krajevni stavki** (na vprašanje: kje? kod? odkod? kam?).

2. **Časovni stavki** (na vprašanje: kdaj? kako dolgo? odklej? doklej?).

3. **Načinovni stavki** (na vprašanje: kakó? koliko? v kljub čemu?), ki so:

a) pravi načinovni odvisniki, izražajoči način, kako se glavno dejanje vrši;

b) primerjalni odvisniki, pojasnjujoči glavni stavek s kako primerom;

c) posledični odvisniki, naznanjujoči posledico (učinek) glavnega stavka;

č) dopustni odvisniki, dopuščajoči to, kar je glavnemu stavku v nasprotju.

4. **Vzročni stavki** (na vprašanje: zakaj? čemu? s (pod) katerim pogojem?), ki so:

a) pravi vzročni odvisniki, izražajoči vzrok dejanja ali stanja v glavnem stavku;

b) namerni odvisniki, naznanjujoči namero (namen) dejanja ali stanja v glavnem stavku;

c) pogojni odvisniki, obsegajoči pogoj, s katerim se dejanje v glavnem stavku vrši.

Krajevni stavki.

248. vaja. Tvorite iz naslednjih prostih stavkov podredja s krajevnimi odvisniki, poslužujoč se krajevnih veznikov (oziranih prislovov): kjer (kjerkoli), koder (koderkoli), kamor (kamorkoli), odkoder, dokoder!

Vsaka ptica rada leti tja. Ptica se je izvalila. — Ni tožnika. Ni sodnika. — Solnce teče. Kruh se peče. — Oko se ozre. Povsod se ti nov svet odpre. — Pridne mačke ni v hiši. Dobro se imajo miši. — Glad mori lenuha. Pridni najde dosti kruha. — Na Krasu so hojam vse veje prihuljene na severni strani. Burja prihaja s severa. — Največ sveta otrokom sliši Slave; tja bomo našli pot. Nje sinovi si prosto vol'jo vero in postave. — Pozdravljeno bodi, Sorško polje. Moji očaci v grobih leže; zibel je moja stala nekdej; rojstna stoji še hiša mi zdaj.

* 249. vaja. Izpremenite v naslednjih podredjih prilastko, ve odvisnike v krajevne stavke.

Ptica rada leti v kraj, kjer se je izvalila. Mladost je norost, čez jarek skače na mestih, kjer je most. O zori (vitez Ravbar drvi) speč čez njive, koder klasje rumeni. Romata po svetu Kristus in Šenpeter tod, onod in vsekod po krajih, koder piha veter. Na vsakem kraju, kjerkoli sva se srečala, sva se pozdravljala. V deželi, kjer glad mori lenuha, najde pridni dosti kruha. Kamor se drevo nagne, na isti prostor pade.

N. pr. Ptica rada leti v kraj (= samost.), kjer se je izvalila. (V kateri kraj? = pril. odvisnik). — Ptica rada leti tja (= prisl.), kjer se je izvalila. (Kam leti? = kraj. odvisnik).

Casovni stavki.

250. vaja. Vstavite v naslednjih podredjih namesto črtic primerne časovne veznike! (Gl. str. 361)

— prosil, zlata usta nosi; — pa vrača, hrbet obrača. — lonec se zdrobi, se jeza ohladi. Delaj pokoro, — je še čas! — zarja z modre nam višave zvezdá naznanja milijon, naznanjaš ti zemljanom: ave Maria. — z drevesa odleti, v rdečem kljunu zeleni mu oljkova mladika. Oljkove mladike te mir bodo in blagost rodile, — hiše, vrte in polje blagoslavlja je pokropé. — se v gori utrga plaz, kdo mu li zastavi gaz? — svojo moč najbolj vihar razklada, okrog vrat straža na pomoč zavpije. O kosa, zvoní zeleni travi k pogrebu, — se bliska biserna rosa, — ne peče solnce na nebu!

*251. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) podredja, v katerih bodo časovni odvisniki zvezani z glavnimi stavki s temile podrednimi časovnimi vezniki: kadar, ko, dokler, kar (odkar), preden (prej ko, prej nego), dočim!

Načinovni stavki.

252. vaja. Poiščite (z vpraš. kakó?) v naslednjih podredjih **prave načinovne odvisnike** in ugotovite (podčrtajte) veznike, ki jih vežejo z glavnimi stavki!

Burja je osobito na „zbrisih“ tako silovita, da **prevrača** težke vozove. Zapravljivec živi, ne da bi pomislil na konec. Solnce pripeka, da zevajo živali in ljudje. Zvitorepka je speljala Lakotnika na led s tem, da mu je obljubila tolstih ogorjev.

Pravi junak gre v smrt, ne da bi trepetal. S tem, da modri mož molčí, tudi odgovori. Nikoli ne grem mimo križa, da se ne bi odkril. Kdor molčí, ne da bi črnil besedo, stoterim odgovori.

Napačno: Zapravljivec živi, **brez da bi** pomislil na konec.

253. vaja. Vstavite v naslednjih podredjih **primerjalne** načinovne veznike (kakor, ko (kot), nego, kolikor — toliko, več ko — več, čim — tem)!

Nič ni lepšega, — je strah božji. Lepše, — srebro in zlato se sveti, sije modrost. — se drugim posojuje, — se vedno nam vračuje. — ima, več naj dá. — više kdo stoji, — niže mora pasti. — podzravljajš, — ti odzdravljajo. — si je poslal, — bo ležal. Ležé mrličev trope, — ob ajde žetvi al' pšenice po njivah tam ležé snopovja kope.

Razločujte: 1. Prosti stavek: Človek se med ljudmi obrusi kakor kamen po svetu (= prisl. določilo nač.) 2. Podredje: Človek se med ljudmi obrusi, kakor se obrusi kamen po svetu (= prislov. odvisni stavek).

254. vaja. Določite v naslednjih podredjih **posledične** (načinovne) **odvisnike** ter ugotovite a) podredne veznike v odvisnikih, b) kazalne prislove, ki stojé (ali jih moremo v mislih dodati) v glavnih stavkih!

Zaškrtno podkev, zapraši (tako), da pesek in ogenj se kadi. Nobena zver ni tako dobra, da ne bi bila včasih tudi zla. Dober govornik govori glasno in tako razločno, da ga vsak poslušavec lahko razume. Slomšek je tako lepo govoril, da bi ga bil ves dan poslušal. Paša stopa ob potoci, grmeč boben nosi v roci, jezen trdo vanj teleba, da razlega se do néba. Bilo je mrzlo, da je drevje pokalo.

255. vaja. Združujte naslednje proste stavke v podredja z **dopustnim** (načinovnim) **odvisnikom**, uporabljajoč veznike: dasi, dasitudi, dasiravno, akoravno, četudi, čeravno, čeprav!

Sad prepovedan mika. Sad je lesnika. — Brata sva si. Mošnji si nista sestri. — Obraz svetnika ni; svetnice slika ni. Podoba ta je meni sveta, časti jo moja duša vneta. — Sv. Jakob žito zori. Solnce se kuja. — Siromak se peha ko črna živina. Ne izkoplje se iz dolgov. — Kit ni riba. On živi le v vodi. — Mala je ptica prepelica. Ona upeha konja in junaka. — (Naj) je vrag vaš zvitejši od Frankov; — je ljučji od Arpadov ljutih; — pri-dere od večere strani; — od juga toplega privreje, — odkoder

solnce zlato vstaja: vse orožje eno vam premaga, bratovska je sloga to orožje. — N. pr. Sad prepovedan mika, četudi je lesnika. Postavite, kjer le mogoče, v glavni stavek: vendar, toda!

Vzročni stavki.

256. vaja. a) Poiščite v naslednjih podredjih **prave vzročne odvisnike** (na vpr. zakaj? ter ugotovite veznike!

Pregrinja s črnim krilom se višava, ker solnce proti večerni zemlji plava. Ptice selivke zapuščajo v jeseni naše kraje, ker jim manjka hrane. Bog vam daj zdravje, ko (= ker) ste mi dobro storili! Ko (= ker) niso meč, sekira in lopata jih mogle, lakota nepremagljiva preli odpreli grada trdna vrata. Na táji, ki (= ker) dobro vem, da si kriv! Vsa voda naenkrat izgine s Krasa, da žejo trpé, ki (= ker) so jedli meso!

N. b.! Kako izgovarjate veznik „ker“ v vašem narečju? — N. pr. Bil je tepen, k' je lagal.

b) Izpremenite v naslednjih sklepalnih (vzročnih) priredjih glavne stavke, ki navajajo vzrok veljavnosti drugega stavka, v vzročne odvisnike!

Ljubite Gospoda in poslušajte ga; zakaj vaše življenje je on in podaljšek vaših dni. Na luni ni živih bitij, kajti ona nima ne vode ne zraka. Junaška srbska vojska se je morala prebiti prek Albanije; zakaj od severa so pritiskali Nemci in Avstrijci, od jogovzhoda pa Bolgari. Naj ne bo prepira med nama in najinimi pastirji; saj sva si brata! Volk Lakotnik in lisica Zvitorepka, dasi sorodnika, sta si huda sovražnika; „saj žlahta je raztrgana plahla“. Ne igrajte se z ognjem; zakaj otroci so povzročili že marsikak požar.

N. pr. Ljubite Gospoda in poslušajte ga, **ker je** vaše življenje in podaljšek vaših dni. (Pozor na besedni red v odvisniku!)

257. vaja. a) Dostavite naslednjim glavnim stavkom manjkajoče **namerne odvisnike** (na vprašanje: čemu?)! Čebela zbira med poleli, da —. Vinsko trto škropé z galico, da —. Človek je zato na svetu da, —. Jémo zato, da (živeti); a ne živimo zato, da (jesti). Da (pozabiti reve in teže), na posteljo starček se vleže. Čaplja ima dolg kljun in vrat, da —. Vaščani se zbirajo ob nedeliah pod lipo, da —.

b) Postavite namesto namenilnika namerni odvisni stavek! Pojdiva si konja izbirat! Kos hodi na vodotoč si žejo gasit. Pličica piletava na okence tolažit in kratkočasit jetnika;

v narodni pesmi pride klicat kralja Matjaža, naj se pripravi na vojsko; pozneje mu pride na bojišče oznanjat, naj hiti domov, ker so mu Turki uplenili kraljico Alenčico. — N. pr. Pojdíva, da si konja izbereva!

258. vaja. **!Dodajte v naslednjih podredjih pogojnim odvisnikom primerne veznike (če, ako, ko, da, li)!**

Ni ga več moža besede, — bi ga z lučjo iskal. — ne teče, kaplja. — želiš učenosti, pojdi v mesta med učene ljudi; — pa želiš prave sreče, ostani v domovini! — te jedro mika, zgrizi lupinol — ga zemlja k sebi ne vleče, še krila bi mu zrastle. — bi Bog vse licemerce v pekel pahnil, takoj zadušé ogenj. Hočeš — Boga iz srca prosili, temu je mesto povsod. Jezik mi prirasli na nebó, — te, slovenska govorica, kdaj pred svetom zatajim plašnó!

*259. vaja. Tvorite (poiščite v berilih): a) tri podredja s pogojniovim odvisnikom, v katerem bo veznik **da** (= ko); b) po tri podredja s pravimi vzročnimi in namernimi odvisniki; c) po tri podredja s krajevnimi, časovnimi in načinovnimi odvisnimi stavki!

***c) Stavkova določila v veljavi odvisnikov.
(Skrajšani stavki.)**

1. a) V razoru gredé (= ko gre v razoru), naj se sveti lemežl Mladenek cveten zbor, slavnlo pesem prepevaje, (= tako, da je prepeval...), srebrne strune prebira je privre črez prag na beli dvor. Drevesa otresajo tisoč in tisoč kapelj, lesketajočih se (= ki se lesketajo) po zeleni njihovi obleki.

b) Prišedši do svoje hoste (= ko je prišel...), začuje iz teme: Joj, kam bi del? Kdor te zidal je, se spotivši (= ko se je spotil), te podrl je, kri prelivši (= ko je kri preliil).

2. Sebe spoznati (= da sebe spoznamo), je največja modrost. Dober pastir je dolžan, dati življenje za svojo čredo (= da dá življenje...).

3. Simon Gregorčič, naš goriški slavček (= ki je naš...), se je narodil pod Krnom. Lisica Zvitorepka, prevejana tatíca (= ki je...), je že marsikoga speljala na led.

Kalere odvisne starke nadomeščajo zgoraj označene (razprto tiskane) besedne skupine? V kakšnem naklonu stojé glagoli? Kaj se je zgodilo z vezniki (zaimki, pomožnimi glagoli)?

Namesto popolnih odvisnikov rabimo včasih stavkova določila v veljavi odvisnikov. Imenujemo jih tudi skrajšane stavke; vendar to niso pravi stavki, ker nimajo določnega glagola.

Skrajšani odvisniki odgovarjajo istim vprašanjem kakor popolni odvisniki. Izražamo jih pa:

1. z deležniki *a)* sedanjega časa, *b)* preteklega časa na „ši“;

2. z nedoločnikom;

3. da glagol izpustimo (*pristavek ali apozicija*.) Razen tega izpuščamo v skrajšanih odvisnikih tudi podredne veznike (zaimke, pomožne glagole).

Skrajšane odvisnike navadno ločimo (kakor popolne odvisnike) z **vejico** od glavnih (nadrejenih) stavkov.

260. vaja. Skrajšajte odvisne stavke z deležniki sedanjega časa, (kjer je dejanje glavnega in odvisnega stavka istočasno), in z deležnikom pret. časa na „ši“, (če je dejanje odvisnega stavka že minilo)!

Pod nebom se ziblje škrjanček, ki žvrgoli slavospev Stvarniku. Ko je usodne besede izgovoril, je starček izginil. Metulji nabirajo slaščic (tako), da letajo od cveta do cveta. Ko greš mimo bezga, se mu odkrij! Ko si došel na vrh gore, se ti odpre diven razgled. Usliši glase (onih), ki k Tebi vpijó! Turki so po deželi razsajali (s tem), da so sežigali, česar se je iskra lotila. Al' te huda je razrila burja, ko je (bila) usula točo iz nebes širokih, ko je oplaknila glave gó r zelenih, ko je izplaknila zlatopesko glino? — N. pr. Pod nebom se ziblje škrjanček, žvrgoleč... Izgovorivši usodne besede, je starček izginil.

261. vaja. Izpremenite v popolne stavke *a)* skrajšane odvisnike (izražene z nedoločniki) in *b)* apozicije!

a) Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, spoštovati domače šege in navade. Po mestu z bičem pokali, je prepovedano. Na Prešernovem nagrobnem spomeniku je izražena njegova lastna želja, ležati v zemlji domači. Človečji sin ima oblasti odpuščati grehe na zemlji. Boga ljubiti je najlepša modrost; Boga se bati, je korenina modrosti. Te videt', grji videti napake, je [srcu rane vsekalo krvave. — N. pr. Vsakemu rodoljubu je sveta dolžnost, da spoštuje...

b) O sin, večerna zvezda mojih dni! Tem po nebu zvezda plava, svella zvezda, blažena danica. Prijazno oljkovo drevo, pomnik nekdanjih dni cvetočih, prerok krasnejših dni bodočih, pozdravljam te! Starka, kot dobra duša, je molila zanj noč in

dan. Oj mati moja, domovina, ljubezen moja ti edina, ti moja skrb in bolečina, Bog čuvaj dobrotljivi tel! Kdo tak je še med nami kot on (Erjavec), speč v prezgodnji groba jami, posuti v zimi z vencí, s šopki rož? — Nr. pr. Oj sin, ki si večerna zvezda...

4. Množno zloženi stavek.

1. Na bregu stojim in v morje strmim; pod mano srdito valovje rohni ob kamnito bregovje; do neba praši se megleni dim, v obraz mi brizgajo pene od skalne stene; a stena skalna ostane stalna; in jaz se na robu ne ganem, viharju kljubujem, ostanem. (Gregorčič.)

2. a) Pomladansko solnce pripeka in pregreva mravljišče na kraju smrekovega gozde, odkoder je sneg izvečine že zbežal pred solničnimi žarki; in vendar je mravljišče še mrtvo, kakor bi bila kuga pomorila njegove prebivalce.

b) Ne ene mravlje ni videli; vse še spé v gorkem stanu, kjer se skrčene druga druge tišče, kakor čaka silna vojska kralja Matjaža v voltem hribu. (Erjavec.)

3. Pozno na jesen, ko odleté ljube ptice, vse najboljše pevke, že davno od nas; ko stojé po rjavih pašnikih zapuščena igrališča, ker so pastirji pekli krompir in bili svinjko pri čredah; ko pari bridka slana poslednje blede cvetice brez duha in severna burja rezo brije po mrkli ledini, v vrtincih se igraje z listjem, nagoljenim z drevja; tedaj se še enkrat prijazno razvija nežno zelenje po njivah, češ da nam polje še zadnjikrat pokaže svoje nadepolno obličje, preden se skoraj potem za dalje časa zagrne v bell plašč. (Ogrinec.)

Določite: a) po koliko stavkov je združenih v eno celoto; b) kakšno je medsebojno razmerje posameznih stavkov; c) kateri vezniki vežejo in katera ločila ločijo posamezne stavke!

Zvezo stavkov, ki združuje tri ali še več stavkov v eno celoto, imenujemo množno zloženi stavek.

Množno zloženi stavek je lahko sestavljen:

1. iz samih glavnih stavkov (množno priredje);
2. iz glavnih in odvisnih stavkov množno podredje);
3. iz glavnih in odvisnih stavkov, ki so zloženi v posebno umetno skupino (sestavje ali perioda), sestoječo iz dveh delov (prerek in porek).

Ovisni stavki v množnem podredju so:

a) na enaki stopnji, t. j. vsi odvisniki so le glavnemu stavku podrejeni;

b) na neenaki stopnji, t. j. glavnemu stavku so podrejeni odvisniki (1. stop.), tem pa so podrejeni zopet drugi odvisniki (2. stop.).

Slike množno zloženih stavkov.

1. Na bregu stojim in ... (Gl. stavke na prejšnji strani)

Gl Gl; Gl; Gl Gl; Gl; < prot. Gl; Gl Gl Gl.

2. a) Pomladansko solnce pripeka ...

Gl Gl, ..., Gl, ...
pril. odv. nač. odv.

b) Ne ene mravlje ni videti ...

Gl; Gl, ..., nač. odv. I. st., ..., pril. odv. II. st.

3. Pozno na jesen, ko ...

Gl, ..., Gl, ..., č. odv.; č. odv., č. odv.; č. odv., nam. odv., pril. odv.; (skr. nač. odv.) č. odv.

262. vaja. Izvršite po zgornjih zgledih slike naslednjih stavkov!

Grešnik Lenart. 1. Ob četrtkih je hodil Lenart v gozd po suha drva; šel je najrajši sam, da se je brez nadležnih prič pogovarjal s svojimi tovariši in prijatelji. 2. Ko je stopil v gozd, mu je bilo sladko in milo, kakor da je stopil v toplo izbo

svojega pravega dóma. 3. Od vseh strani so ga pozdravljale prijazne besede, se mu je smehljalo tisočero ljubeznivih obrazov. 4. Ni bilo treba šele kresne noči, da je razločno govorilo vse, kar je bil Bog z življenjem navdahnil. 5. Slišal je in vedel, kaj je v svojem košatem vrhu pripovedovala izkušena bukev, razločil je pobožno molitev smreke, v nebo zamaknjene. 6. Svojo govorico sta govorili robida in malina, po svoje je šepetala visoka praproč. 7. Poznal jih je, kakor jih je videl v zibki, vse velike in malo, prav do bilke na jasi, do zvončka v mahu, do mravlje pod štorom. 8. Nad svetlim obronkom kraj gozda so se zibali metulji; bili so kakor kaplje božjega solnca, kakor drobne pesmi. 9. Veverica se ni plašila, če je stopil na suho dračje; postala je na veji, vzdignila glavo in košati rep, gledala nanj z razposajenimi, črnimi očmi, vabila ga v višave na veseli ples med vejami. 10. Zajec je hušknil izza grma, postrigel z ušesi, potresel z belim smrkčkom ter se napravil skokoma na svojo lačno pot. 11. Gosposko je stopala srna po rebri nizdol proti studencu v tihi béli; spotoma se je ozrla z velikim, jasno žarečim pogledom naravnost nanj; tako ne gleda človek, ki je oskrunjen, ne zna molčé v enem samem trenutku povedati toliko lepega in čistega. (Cankar.)

* 265. vaja. Izvršujte stavkove slike z naslednjimi kraticami!

Glavni stavki:

- A + B + C** . . . = vezalno priredje,
A < B . . . = prolivno "
A : B . . . = sklepalno "

Odvisni stavki:

- o** = os:bkovi,
p = povedkovi,
pr = prilastkovi,
d = predmetni (dopolnilovi),

prislovni:

- k** = krajevni,
č = časovni,
n = načinovni (primerjalni, posledični in dopustni),
vz = vzročni (namerni in pogojni),
() = skrajšani stavki.

1. Misli poprej, potem govóri; dvakrat premisli, enkrat stóri!

2. Cicibanček, vedi: solnce je na sredi v lepi zlati skledi in v njegovi zarji zemlja kolobarí; okrog zemlje tava luna vrto-glava; zemlja, vsi planeti v vejeli so zajeti, k solncu so pripetli.

3. Ako ti je srce prepolno velike sreče in obilnega veselja ali ako te po družbi glava boli in ti bridka prevara gloje srce: ne išči si lajšanja in tolažila tolikanj pri ljudeh, ki hodijo vsak le svojo pot, ampak pojdi, zateci se v milo naravo!

4. Tisti oddelek burje, ki se zaganja čez Mačkine jame pri Postojni proti Pivki, je nekakšen izgubljen sin, hud in strupen kot stekel pes, in vsa sreča je, da zavzame le ozek prostorček in se do dobrega ukroti, preden pride na gorenjo Pivko.

5. Da se vrsta spet uravna, pade središče burje naravnost dol v Vipavsko dolino, in ta padec povzroči, da je burja v tej dolini prav pogubonosna, in gorjé mu, komur, bučeča dol čez Turo, pade na glavo.

6. Vsa voda izgíni s Krasa, da žejo trpé, ki so jedli meso!

7. Zadnjikrat je poljubilo žarno solnce gorske vrhove v slovo, potem pa se je hitro pomeknilo za večerno pogorje; zaradi tega tudi cvelice zapirajo čašice in povešajo glavice, a pevalice po gozdu potihujejo in se spravljajo k nočnemu počitku.

8. Čeprav tudi poganski Germani niso prezirali lipe, ko so čistili pod drevesi in najrajši po gozdih svoje bogove, in četudi je njih prvotnim narodnim poezijam lipa priljubljeni predmet; gotovo je vendar, da ima baš slovenska lipa kot izvoljeno drevo za simbol narodnosti najširši in najznačilnejši pomen.

9. Nav starih Slovanov je bil kraj, poln prelepih gozdov in zelenih trat, kjer so rajniki nadaljevali isto življenje, ki so ga bili navajeni na zemlji.

10. Ko se neurnik o povodnji vlije in s hriba strmega v doline plane, z deročimi valovi vse ovije, ker se mu v bran postavlja, se ne vgane in ne počlje prej, da jez omaga: tak vrže se Valjhun na nekristjane.

Zgledi.

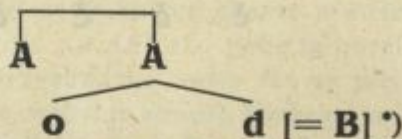
1. Vezalno priredje. Cvetóči raj prinesel je na zemljo raj, in ptičke nam zapele so, in cvetke nam vzcetele so.

A + B + C

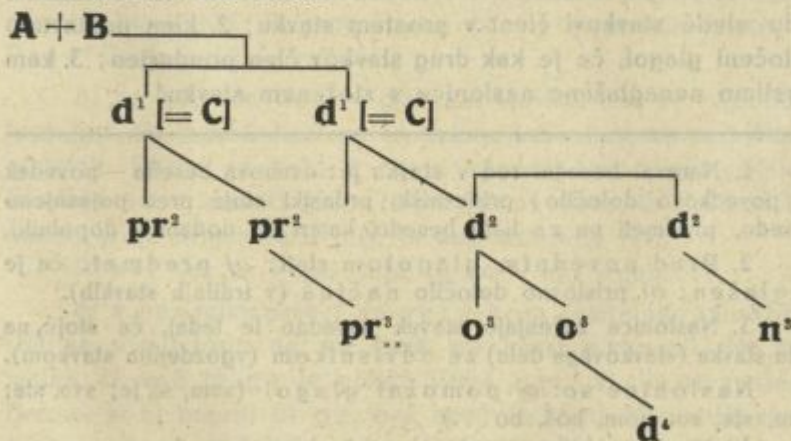
2. Protivno in sklepalno priredje. Ne plaši se znoja, ne straši se boja; saj moško dejanje krepčuje moža, a pokoj mu zdrave moči pokonča; dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!

$$A + B : C < \check{C} : D < E$$

3. Podredje. Znabiti, da kdor zdaj vesel prepeva, v mrtvaškem prtu nam pred koncem dneva molčé trobental bo: „Memento mori!“

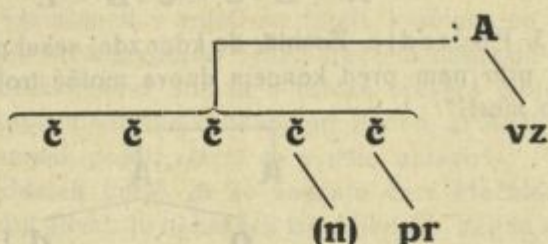
4. Podredje z odvisniki 1., 2., 3. in 4. stopnje. Na trgu se je oglasil boben in mestni birič je glasno naznanjal: „Gospod Štefan Poljak, ki gospodari na gradu Kolovcu v imenu visokorodnega gospoda grofa Hohenwarta in ki je v našem okraju poglavar narodni gardi, kakor jo je naredila francoska vlada, je ukazal vsem ljudem v Kamniku in daleč okoli Kamnika, v Mekinah, na Brdu in v drugih krajih povedati, da dobi tisti, ki pove ali pokaže, kako bi se na sled prišlo tatinski in razbojniški družbi rokovnjaški, od njega na Kolovcu ali v Kamniku precej petnajst goldinarjev ali v srebru ali v francoskih frankih, kakor kdo hoče.“

5. Perioda. Ko zemlja razpokana zeva proti nebu; ko cvetlica na polju žalostno poveša velo glavico; ko žejna žival zastonj plijače išče po izsušenem potoku; ko se žaba hripavo

*) $d = [B]$, t. j. dopolnilov (predmetni) odvisnik po miselni zvezi, a glavni stavek po svoji obliki.

oglašča v vejevju, kličoč dežja z neba; ko se kmetič skrbno ozira po oblakih, ki se počasi zbirajo na nebu: a kako dobro, kako blago dé človeku, če prišumi težko pričakovana rosa nebeška!

* 5. Besedni red v stavku.

1. Mavrica se imenuje božji stolec. Materina beseda je jasno ogledalo vsakega ljudstva.

2. a) Potrpljenje železne duri prebije.

b) Bogastvo iz odrtije se nenadoma razbije. (Toda: Z žujji pridobljeno premoženje se **ne** zapravi kar nenadoma.)

3. Kjer se je ptica izvalila, se je tudi peti učila. Slovencev bivačoh po Korotanu in na Krasu, se bomo vedno z ljubeznijo spominjali.

264. vaja. Določite v navedenih stavkih: 1. v kakšnem redu sledé stavkovi členi v prostem stavku; 2. kam postavimo določeni glagol, če je kak drug stavkov člen poudarjen; 3. kam uvrstimo nenaglašene naslonice v zloženem stavku!

1. Naravni besedni red v stavku je: osebova beseda — povedek — povedkovo določilo; pridevniški prilastki stojé pred pojasnjeno besedo, predmeti pa za tisto besedo, kateri so dodani v dopolnilo.

2. Pred povednim glagolom stoji: a) predmet, če je naglašen; b) prislovno določilo načina (v trdilnih stavkih).

3. Naslonice začenjajo stavek navadno le tedaj, če stojé na čelu stavka (stavkovega dela) za odvisnikom (vgozdenim stavkom).

Naslonice so: a) pomožni glagol (sem, si, je; sva, sta; smo, ste, so; bom, boš, bo...)

b) krajša oblika osebnih zaimkov (me, te, se, ga; mi, ti, si...).

265. vaja. Postavite v naslednjih stavkih (z nepravilnim besednim redom) prislovna določila načina in naglašene predmete na primerna mesta (pred glagole)!

Kdor potrpi rad, si sadi rože. Zrelo jabolko odpade samo. Lepa beseda najde lepo mesto. Kdor izkaže dobrote, na svojo srečo maže kola. Boječ pes laja huje nego grize. Tudi ščinkavec najde korito. Zmaj Vukolin je razsajal strašno po Primorju ter celo požiral ladje in vozove. Kdor na beračiji raztrga ene črevlje, ne pusti več beraške palice. Vsak po svoje, je dejal listi, ki je drl s svedrom kravo. Blago se nabira po niti, zapravlja po vrvi. Solnce obseva medlo pusto zemljo in snežna odeja krije na debelo polje in travnike. Ob cesti oprezujejo otožno sestradane vrane ter se preletavajo leno z drevesa do drevesa, vrabci in strnadi, ščinkavci in škrjanci pa prezebajo nemilo okoli hiš in brskajo skrbno pri zidéh, ali se ne bi našla morebiti še mrvica hrane.

266. vaja. Postavite v naslednjih stavkih (z nepravilnim besednim redom) naslonice na pravo mesto! (Pravilni red naslonic: sem ga, si ga, ga je, sva ga, sta ga, smo ga, ste ga, so ga; sem si ga, si si ga...; se mi je, se ti je...; ga bom, ga boš...; se ga bom, se ga boš...)

a) v proslém stavku takoj za osebkovo besedo (navadno na drugem mestu v stavku): Zastava že razvita **je** (pesn. svob.). Ogenj in voda ne družita **se** izlepa. Brdavs bil **je** velik in silen človek. Ivan Cankar porodil **se je** na Vrhnikih. Bratje in sestre morajo **se** ljubiti. Premog nastal **je** od organskih tvarin. — Prav: Zastava **je** že razvita...

b) za kazalnikom v glavnem stavku: Kar se v igri dobi, to v igri **se** izgubi. Kjer se en križ prikaže, tam **se** več jih je nadejati. Kakor se zlato v ognju spozna, tako pravi prijatelj izkušajo **se** v nesreči. Kdor le pika in pa stoka, ta služil **si bo** komaj krop. Kogar kača piči, ta boji **se** zvite vrvi.

Prav: Kar se v igri dobi, to **se** v igri izgubi...

c) v odvisniku precej za veznikom (oziralnim zaimkom): Uči se v mladosti, da **ne boš se** kesal v starosti! Ne zabi jezika, ki mati **te ga je** učila! Strma je pct, ki vije **se** v višave. Breme, ki si naprtil **si ga**, boš nosil do smrti. Mladenci so na vasi prepevali, da **bilo je** veselje jih poslušati. Pijanec se izpreobrne, kadar v jamo **se** zvrne. Pastir piska na piščalko, ki **je** izvzil **si jo** iz vrbove veje.

Prav: Uči se v mladosti, da **se** ne boš kesal...

č) tik (na prvem mestu) za odvisnikom ali vgozdenim stavkom: Dokler lípa cvete, ne manjka ji čebel. Da se resnica

prav spozna, treba je čuli dva zvona. Kader se jame bukev razspavati in plički vsi pojó, odpravi se tudi gobar na svojo pot. Kdor je len, sčasoma je tudi lesen. Ker je Nemčija postala preohola, postavil se ji je po robu skoro ves svet. Misli, ki odleté, težko se ti povrnejo. Podkev, ki jo je junak zgrabil, zdrobila se mu je med prsti. Mlad bahač, ki se neče učiti, moral bo star berač kruha prositi.

Prav: Dokler lipa cvete, ji ne manjka čebel...

267. vaja. Uvrstite v naslednjih stavkih (z nepravilnim besednim redom) povedni glagol na primerno mesto:

a) glagol naj stoji bolj v začetku stavka ali pa pri svojem pomožniku:

Napačni besedni red: Ko Kraljevič Marko doraste, ga oče na pašo z živino pošlje (prav: ga pošlje oče...); jedi mu pa s seboj ne dá, češ, da bi se zgodaj lakoti vadil. Drugi pastirji so se slabotnemu dečku rogali; namesto njih je čredo vračati moral. Marsikatero gorko je od svojih tovarišev pretipel. Trdosrčneži mu niso niti trde skorje kruha privoščili. Objokan in obupan torej od neusmiljenih drugov zbeži in po planini tava. Kar na trati zapazi, kamor je solnce najhuje pripekalo, dete, speče v vročini. Marko hitro v gozd steče, košatih vej nalomi in jih v zemljo okoli spečega otroka potakne, da mu hladne sence napravi. Sam pa pod drevo sede ter o hudobnih pastirjih in o svoji živini premišljuje.

b) Ako povedni glagol ni naglašen, stoji šele za najbolj poudarjeno besedo, sme pa stati tudi na koncu stavka, če misel to zahteva:

Napačni besedni red: Slovenci so v jeziku toliko dosegli, da se jim bo čudil nekda po pravici svet (prav: — da se jim bo svet nekda po pravici čudil). Bog sedi na visokem (= poudarek), pa gleda na široko (prav: — na visokem sedi, pa na široko gleda). Skrbna gospodinja podpira hiši tri ogle (= poud.). Pridna mravlja nikoli ne drži rok križem (= poud.). Ali po trdem delu je dobro počivati: to vé vsak dobro (= poud.), in nihče ne bo zameril mravlji, če si oddahne od dela malko (= prisl. nač.) in privošči želodcu kaj boljšega (= poud.). Na domačem pragu se repenči (= nenagl.) petelin lahko, Kdor se poda lenobi (= poud.), rad se drglja (= nenagl.) za ušesi.

268. vaja. Utemeljajte pravilni besedni red v stavkih, ki so navedeni v 84. vaji (st. 23.)!

269. vaja. Izpustite za veznikom **in** (ali za vejico) stoječe pomožne glagole (sem, si, je, bo ...) v naslednjih vezalnih priredjih, v katerih se po nepotrebem ponavljajo pri istodejavnih glagolih (t. j. vsi dovršniki ali vsi nedovršniki), četudi se nanašajo na skupno osebkovo besedo!;

Krpan je vzel kij in mesarico, **je** zasedel kobilico pa (= in) **je** odjezdil iz mesta na travnik, kjer se je bojeval Brdavs. Velikan je naglo prijezdil ter mu **je** podal debelo roko. Krpan je vzel počasi mesarico, **je** odsekal velikanu glavo in se **je** vrnil proti mestu. Postavači bodo govorili o Krpanu in **bodo** morda celo pripovedke in pesmi zlagali o njem. Krjavelj ni počel nič posebnega: smolo je bral, kislega mleka **je** hodil prosit gospodinje v vas, smolno olje **je** prodajal po dva krajcarja funt, vranam in vrabcem **je** nastavljal, veverice **je** streljal, **je** pekel in **je** jedel, poginile prašiče po okrožju **je** pobiral in **je** doma za predpusno slanino in slaščico sušil, zvečer **je** k sosedovim za peč hodil sest in **je** pravil tam vselej in vsak večer svoje čudovite zgodbe.

Prav: Krpan je vzel kij in mesarico, zasedel kobilico pa odjezdil ...

Toda: Krpan je vzel (= dovrš.) mesarico in **je** jezdil (= nedovrš.) na travnik.

Umetni besedni red.

270. vaja. Postavite v besedni red navadnega govora (v prozo) naslednje stavke, kjer so besede s pesniško svobodo (licentia poetica) razvrščene:

a) pomožni glagol, na koncu stavka: Zastava že razvita **je**, morilna cev nabita **je**. Nobena ptica brez perolja **ni**, brez orožja tudi jaz ne **bom**. Se kralj Matjaž oženil **je**, z Alenčico zaročil se. Lipa zelenela **je** tam v dišečem gaju. Čeprav obraz svetnika **ni**, čeprav svetnice slika **ni**, podoba ta je meni sveta Telo sladko ti spalo **bo** globoko pod zemljó.

b) povedek (povedkovo določilo) pred osebkovo besedo: Velik dar božji je materin jezik. Otrpnili so udje mi in sklepl. Požela jih je srepa smrt. In izvrši prisego oče in pade dekelce mlado. Priletel iz dalje in nocoj na vejah mojih sokol nočeval **je**.

c) besede, skupaj spadajoče, se ločijo po drugih stavkovih členih: Mrak ovije zemljo temen. Gradove varvaj zidane! Telesnih več ne čutim spon. Srce trepeče od hrepenenja, v šumni vrfinec sili življenja.

271. vaja. Poiščite zglede (3, 4 . . .) iz raznih pesmi: a) da se posamezne besede ali celi reki ponavljajo; n. pr. Po nebu ščip plava, šumi, šumi Drava. Za mizo sta popotna dva, popotna dva, oba mladá.

b) da vprašanje nadomešča pripovedovanje; n. pr. Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje, in vam drugim, ki ste moji svalje: ženitovanja ste mi pričakovali, jutri ju pa bomo pokopali. Al' jezero, ki na njega pokrajini stojiš, ni, Črtomir, podoba tvoja?

II. Pravopisne vaje.

A. Naglasna znamenja.

Jurij Zeléni se z mavrico paše ;
srečno, vesélo sčelo bo naše :
že za vodó črez travnike jaše.

Z glávo namigne — trava se vzdigne,
ôbraz okrene — veje odene,
z ôkom obrne — cvetje se sirne.

Jurij Zeléni, ne hōdi drugam,
vinca in pesmi poln je naš hram,
drágo bo tebi, milo bo nam. —

Dobri ljudjé vi, jasno vam lice !
Rad bi popeval z vami zdravíce,
ali golé so Slovenske goríce.

(Župančič.)

V navadni pisavi nam služi troje naglasnih znamenj ali naglaskov :

1. Ostrivec (´) rabimo :

a) za dolge zloge, n. pr. *Odprto navadno uhó in okó, a usta zaprta mí nosi! Lisica, v úho piš' me ti!*

b) za razločevanje enako pisanih besed, n. pr. *Gospod svétnik časti svojega patrona-svetníka.*

c) za manj znane ali napačno naglaševane besede, n. pr. *Planšarica ima v kočl lesen pógrad. Ta človek ne bi bil nápačen, če ne bi lagal, kakor bi izpod pázduhe jemal.*

2. Krativec (˘) pišemo :

a) na kratkih zlogih, n. pr. *Ne mèč, pregnala bo nas sreča kriva. Prišèl je v snù na čudežni ladji Odisej.*

b) v pesmih pri besedah, ki imajo neobičajen poudarek, n. pr. *Valj hun zastonj tam išče mlado lice njegà, ki kriv moritve je velike. O Vrba, da b' uka žeja me iz tvoj'ga svéta speljala ne bilà, golf' fiva kača!*

3. **Strešica** (^) se rabi za široki dolgi e in o, n. pr. *Po zêmlji srečno hôdi, moj up je šêl po vôdi, le jadrajmo za njim!*

---

1. vaja. Utemeljajte uporabo posameznih naglaskov v navedeni pesmi „Zeleni Jurij“!

2. vaja. Dodajte v naslednjih stavkih enako pisanim besedam pravilne naglaske!

Veliki zvon poje ji, bije, toži, vpije, pada trdó na njeno glavó. Kdor veliko govori, veliko vé ali veliko laže. Sedi k nam, pij in jej! Kdor visoko sedi, nizko pade. Naj človek pol sveta obteče, najboljši kruh doma se peče. Ne preziraj pametnega sveta in ne zapuščaj brez potrebe svojega doma! Kdo žima moč, da da cveticam cveteti? Skrbi ga tlačijo ko težka mora. Gorjé mu, kdor od doma mora!

3. vaja. Dodajte v naslednjih citatih (iz pesmi) naglaske (krativce) tistim besedam, ki imajo svobod en poudarek!

Temna je noč in stresa grom oblake. Kako strašna slepota je človeka! Ne jenja prej, dokler ni zadnja sraga krvi prelita, dokler njih kdo sope, ki jim bila je vera čez vse draga. Krasna si, bistra hči planin, brdka v prirodni si lepoti! Temna zelen planinskih trav lepo se v njih je zlila. Mladost, vendar po tvoji temni zarji srce bridko zdihuje: Bog te obvarji!

4. vaja. Napišite pravilne ostrivce (namesto strešic) v množinskem rodilniku moških in ženskih samostalnikov!

Pošiljajo toke mu bistrih vodâ; navzdol se podvizajo hčere gorâ. V tih noč odmeva drdranje vôz in peketanje kônj. Kdo li je prodril v veseljnost do skrajnih mejâ? Usmili svojih revnih se otrôk! Visoko vrh zvezdâ blaženstvo brezmejno vživa.

*5. vaja. Uporabite v stavkih naslednje besede, naglašene a) s strešico, b) z ostrivcem: Gospôda (prebivali po gradovih in palačah); Gospóda (tož., hvaliti in čistiti). — Vôdi! (v zmagalno bitev); vôdi (steza čez bregove). — Pokôri se! (za grehe); pokorí se (otrok zaradi neposlušnosti). — Môra (živino sesati in človeka tlačiti); móra (planšar v jeseni v nižavo). — Zvôni! (zeleni travi k pogrebu); zvoní (k slovesni maši). — N. pr. Gospôda prebiva po gradovih in palačah. Hvalite Gospóda (t.j. Boga) in častite ga!

B. Razzlogovanje.

1. vaja. Razstavite naslednje besede po sestavinah, iz katerih so zložene: kolovrat, nadškof, ljudstvo, Triglav, nemščina, iznajdba, prevrat, človeški (iz: človeč-ski), moški (iz: mož-ski), uboštvo, Koseski, najsrčnejši, celjski, ljubljanski, pošljem, začnem, odgovorim, preobrnem, obrabljen, neverjeten, povsod, navzlic, povrhu, navzkriž! — N. pr. kolo-vrat.

2. vaja. Razstavite naslednje besede tako, da vzamele soglasnik med dvema samoglasnikoma k naslednjemu zlogu: učenec, zajec, lisica, kovač, kamen, zelen, priden, pisati, govoriti, včeraj, daleč! — N. pr. uče-nec.

3. vaja. Razzlogujte naslednje besede s soglasniškimi skupinami:

a) kjer se vsi soglasniki lahko skupaj izgovarjajo (morejo kako besedo začenjati): misliti (primeri: sliva), tiskati, veslati, dobro jutro, notranje mesto, gosta megla, dekla, sestra, pastir, gospa, zvezda, iskra, bistrost, raskava deska, vedro mošta! — N. pr. mi-sli-ti;

b) kjer se soglasniki težko skupaj izgovarjajo (ne morejo besede začenjati): Majhna mravlja leze na holmec; kraljevski praznik; občna srčnost; dvoriščna vrata; Črno morje, ovca, solnce, rojstni, grozdje, končnica, davčna oblast, klopca, Marko, Vanda! — N. pr. Maj-hna mrav-lja . . .

4. vaja. Razzlogujte téle besede, ki ima v njih „r“ samoglasniško veljavo: srebrni, vrtni, črna zemlja, vrli junak, srčna rana, umrli starši, smrtna bolezen, trda krpa, skrhani srpi! — N. pr. sre-br-ni itd.

5. vaja. Razzlogujte naslednje besede z neločljivimi skupinami „šč“, „lj“, „nj“: pišče, puščava, slaščica, sejmišče, ognjišče; polje, zelje, koljem, poljubim, svetiljka; znanje, kanja, svinje, hrepenenje, žanjem, zunanji, gornji, nadanja voda v kotanji! — N. pr. pi-šče itd.

* 6. vaja. Polščite (napišite) 10 zgledov, v katerih sta l(n)+j samostojna glasova (ne pa topljena „lj“ in „nj“)! — N. pr. s sol-jo, z žival-jo, petelin-ji itd.

C. Pisava sestavljenih besed.

1. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) stavke s pomočjo naslednjih sestavljenih besed, ki so prave spojenke (t. j. tvorijo eno besedo in imajo le en naglas) drevoréd, kolóvrat, bogomóljka (neka kobilica), hudoúrník, kuropétník (kurja staja), neprídiprav, nebodigatréba, Šmarjéta, Senčúr, Škocján; vedoželjen, častihlépen, sladkosnéden, sadonósen, brezdánji (brez dna), vsakdánji, témnordeč, zamólklorjav, svétlosiv; severovzhódni, jugozapádni, severnoamériški, prednjeíndijski, maloázijiski, velikonóčni, starovaški (iz: Stara vas), slovenjgraški!

Toda: neznánsko širok veletok, kričéče ruména barva, vdáno zaúpno vprašanje, rájsko lépo petje.

2. vaja. Uporabite v stavkih naslednje sestavljene samostalnice in pridevnike, ki so samo sklopljeni (t. j. vsaka posamezna beseda ima svoj naglas ali svojo obliko) ter se pišejo narazen:

a) z vezajem: Srbo-Hrvatje, Čeho-Slovaki, železnica Celje—Dravograd, Schreiner-Hubadova čitanka, Janežič-Sketova slovnica, srbsko-hrvatski pisatelji, grško-turška vojna, češko-slovaški obrt, nemško-slovenski slovarček, lužiško-srbske naselbine;

b) brez vezaja: mož beseda, lisica zvitorepka, medved kosmatinec, po poli brat, narobe svet, mojster skaza, mravlja delavka, žena gospodinja, ptica roparica!

3. vaja. Napišite števnike v naslednjih stavkih z besedami (šteev. od 11 do 20 in desetice od 20 do 90 skupaj, vse druge števnike narazen): Največja votlina v svetovnoznani Postojnski jami je Kalvarija, kjer se dviga blizu 60 metrov visok grič, na čigar vrh drži 200 m dolga pot. Po stranskem hodu je Kalvarija zvezana s Tartarom, to je 96 m dolgim, 48 m širokim brezdnom. V prvi polovici jame se nahaja veliko plesišče, ki je 50 m dolgo, 30 m široko in nad 120 m visoko. Ko se je leta 1921. sklenil dogovor v Rapallu, je tudi slavna Postojnska jama prišla začasno v upravo Julijske Benečije.

4. vaja. Poiščite v naslednjih stavkih sestavljene zaimke (in z zaimki zložene prislove) ter določite njih sestavne dele: Vsak naj náse (napačno: na-se) gledal Vingradnik rabi brente; vanje nabira grozdje. Splezaj črez zid, saj skozenj ne moreš! Bela žena pride pome in pote. Malokomu je prizanesla svelovna vojna. Marsikatera bukev dá toporišče k svojemu koncu. Vsepovsod je ostala pušča, pravijo, kamorkoli je stopilo kopito hunskega konja. Slovenci tostran in onkraj Karavank si vsekako ostanemo vsekdar zvesti bratje. Stopi predenj stari Ali Rašid.

N. pr. nase = na (predl.) + se (zaim).

* 5. vaja. Tvorite (poiščite) stavke z naslednjimi zaimki, ki niso tesno spojeni ter se zato pišejo narazen: Bog vé, Bog vedi, Bog si ga vedi, kdo vé, kdo vé kako, kdo vé kolikokrat, kdor si bodi, kar bodi, kakor si bodi, kar môči, kolikor môči, kolikor toliko!

6. vaja. Uporabite naslednje sestavljene prislove v stavkih: bržčas, bržkone, čezdalje (čimdalje), čimprej, docela, iznova, skratka, hkratu, kvečjemu, kajpada, kajneda, malodane, morebiti, naprodaj, natanko, navzkriž, odsihmal, pogostoma, potemtakem, poredko, pogodno, popoldne, prejkone, sčasoma, seveda, včasih (semtertja = časovno), šele, venomer, vobče, zares, zbogom (tudi: z Bogom), zmerom (zmeraj)!

7. vaja. Poiščite v naslednjih stavkih sklopljene prislove, ki jih pišemo narazen: Krog in krog brezdanja voda, a rešnega nikjer ni proda. Četudi vrabec dan za dan čimčaruje in kot tako zvan netèk in dangubež sem ter tja pohajkuje, je vendar lahkomiselní neznabog prav za prav le koristen; zakaj zdaj pa zdaj nam več ali manj osnaži sadno drevje škodljive golazni in žižcev. Strah je v sredi votel, okoli in okoli ga pa nič ni. Ko sta zajec in jež napravila tekmo, je hotel dolgoušec kar najprej mogoče dospeti do cilja ter se je tako rekoč brez glave drevil gori in dolí.

8. vaja. Tvorite (poiščite v berilih) stavke, v katerih bodo s predlogi sklopljene besede, ki jih pišemo narazen: od začetka, po navadi (iz navade), po večini (iz večine), na pamet (na izust), na jesen (v jeseni), pred včerašnjim, pred kratkim (v kratkem), zaradi tega (zbog tega, razen tega), kljub temu (navzlic temu)!

*9. vaja. Uporabite naslednje sestavljene veznike (zaimke) v zloženih stavkih :

a) pišemo skupaj : bodisi, čeprav (četudi), dasiravno (dasi-tudi), medtem, najsi, nato (časovno), odkoder (dokoder), potem-takem, zategadelj ;

b) pišemo narazen : kakor hitro, brž ko, medtem ko (v tem ko), bolj ko (manj ko), čim več — tem bolje (čim manj — tem manj) ;

c) sestavljenke z **le** : takle, takale, takole, tamle, todle, sèmle ; to da : le-ta, le-tó, le-tega, le-temu, le-tej, le-oni, le-tod, le-sèm !

Č. Raba velike začetnice.

Pregledna ponovitev.

Z veliko začetnico, ki odlikuje besede ali loči stavke, se pišejo :

1. Lastna imena, namreč :

a) imena določeni oseb (narodov), n. pr. *Josip Jurčič, Slovenec, Francoz* ;

b) zemljepisna imena (imena gor, vod in ravnin ; mest, trgov in vasi ; trajnih krajinskih imen in dežel), n. pr. *Karavanke, Ojstrica, Sava, Črno morje, Gosposvetsko polje ; Celje, Škofja Loka, Zidani most ; ljubljanski Narodni dom, celjski Stari grad ; Grška.*

V *Korotanu* so kronali našo glávo,
v *Prekmurju* so nam pripeli roké,
v *Gorici* prebili nam naše nogé,
s krvjo smo preplavili *Sočo* in *Dravo*,
v *Versaju* prebodli so naše srcé...

c) naslovi knjig, časopisov, slovstvenih spisov, n. pr. *Ciciban, Lisica Zvitorepka ; Vrtec, Ljubljanski Zvon, Dom in svet ; France Prešeren : Krst pri Savici, S. Gregorčič : V pepelnični noči ;*

č) imena društev (zadrug), strank, n. pr. *Jugoslovanska Matica, Družba sv. Mohorja, društvo Sokol, Tiskovna zadruga, Kmetijska stranka ;*

d) stalni (zgodovinski) pristavki, n. pr. *Aleksander Veliki, Dušan Silni, Peter I. (Prvi) Osvoboditelj ;*

e) **Bog** (t. j. pravi) in imena, ki jih rabimo o Bogu, n. pr. *Zveličar, Gospod, sv. Trojica (Oče, Sin, sv. Duh) ; — tako tudi : Mati božja, sv. Devica.*

2. **Svojlilni pridevniki**, ki so narejeni od **osebnih lastnih imen** (ali od imen, ki se rabijo kot osebna lastna imena), n. pr. *Prešernove poezije, Jožetov suknjič, Marijin praznik ; Zvončkove slike, Sokolova zastava.*

Sèm spadajo tudi imena **godov** in **praznikov**, ki so narejena oa osebnih lastnih imen, n. pr. *Jurjeva nedelja, Telovo, mala Gospojnica, veliki Šmaren.*

Toda: *božič, cvetna nedelja, velika sobota, pepelnica, sveti večer.*

Da se izognemo dvoumnosti, pišemo izjemoma tudi: *Velika noč, Vsi sveti, Novo leto.*

3. V znamenje spoštovanja :

a) osebni in svojilni zaimki v pismih (in v povestih) : *Vi, Vas, Vam, Vaši . . .*

Toda: zaimek *Ti, Tvoj . . .* se lahko piše tudi z malo začetnico.

b) osebni in svojilni zaimki v slovesnih ogovorih na Boga, na visoke osebe itd., n. pr. *O čuj me, bojnih trum Gospod, usliši mojo Ti molitev: otmi, otmi Svoj sveti rod; Ti vodi ga v zmagalno bitev!*

c) naslovi visokih oseb, n. pr. *Vaše kraljevo Veličanstvo!*

4. V ločitev stavkov :

a) prva beseda v stavku (pri napisih, podpisih), n. pr. *Slovenska vadnica. Deseti brat. Povest. Spisal Josip Jurčič.*

b) za piko ter za klicajem in vprašajem, ako stojita na koncu celotnega stavka, n. pr. *Kdo je mar? Ta pogumni korenine je slovenski oratar! Spisal Koseski.*

c) za dvopičjem v premem govoru, n. pr. *Čuj iz teme: „Joj, kam bi del?“*

1. vaja. Napišite po 10 sestavljenih krajinskih imen :

a) pridevnik in samostalnik, ki je že sam zase lastno ime, n. pr. *Ilirska Bistrica, Zahodna Indija;*

b) pridevnik in samostalnik, ki je sam zase občno ime, n. pr. *Gornji grad, Vipavska dolina, Cerkniško jezero;*

c) imena iz treh ali več besed (lastna imena pišemo z veliko, občna imena in druge besede z malo črko), n. pr. *Št. Jurij ob Taboru, Sv. Marjeta na Dravskem polju, Rt dobre nade.*

2. vaja. Napišite po naslednjih zgledih nekatera krajinska lastna imena iz znanih vam krajev, ki zaznamenjujejo s **trajnim** imenom :

a) studence, jarke, rupe, jame; n. pr. *Srebrni studenec, Bele vode, Črni graben, Temna rupa, Golobinja jama*;

b) travnike, gozde, planine, skale, prelaze, drage; n. pr. *Dolga njiva, Udin boršt, Klemenškova planina, Vranja peč, Jermanova vrata (Kamniško sedlo), Turski žleb, Mrzla draga*;

c) dele naselbin, predmestja, kočje, palače, ulice, trge, vrtove; n. pr. *Kurja vas, Poljane, Aljažev dom, Narodni dom, Prešernova ulica, Slovenski trg, Maksimir*.

3. vaja. a) Določite prvotna imena, v katerih se je pridevnik **Šent** (iz lat. *sanctus*) neločljivo združil z lastnim imenom: *Šmartno, Šmarje, Šenklašč, Šturje, Štandrež, Šenčur, Štanižel*; — n. pr. *Šmaver* (iz: *St. Mavricij*), *Števerjan* (iz: *Št. Florijan*).

b) Napišite 6 krajevnih imen z ločenim skrajšanim pridevnikom **Št.**, n. pr. *Št. Vid* ali *Šentvid* (ne: *Šent Vid*), *Št. Janž* ali *Šentjanž* (ne: *Šent Janž*).

c) Tvorite pridevnike iz 6 lastnih imen s pridevkom **Št.**, n. pr. *šentvidska (šentviška) gimnazija, šentjanški premogovnik*!

4. vaja. Utemeljite rabo velike ali male začetnice v označenih besedah: Mlado in staro rado prebira **Zvonček**. Ko človek izdihne dušo, zaklenka navček, t. j. najmanjši **zvonček** v zvoniku. Marljiva **čebelica** si nabira medu in cvetnega prahu. Prešeren je objavljaj svoje pesmi v **Čebelici**. Ko pride pomlad, si **vrtec** gradim. Tomšič je bil prvi urednik **Vrtca** in **Slovenskega Naroda**. Na ljudskih taborih so nastopali goreči buditelji **slovenskega naroda**. O ti **Svetega Pavla** (t. j. župna cerkev na Vrhniki) zvon, ki te slišal več ne bom! In kdaj bom pozdravil tebe, ubogi **Sveti Lenart**, ki stojiš pod **Sveo Trojico** (podružnici na Vrhniki) kakor dete nebogljeno in zavzdihneš le o mraku s tankim, vdano prosečim svojim glasom? Za preganjanja Neronovega je padla tudi glava **svetega (sv.) Pavla**. Na glavnem oltarju je podoba **svete (sv.) Trojice**, v stranski kapelici pa kip **svetega (sv.) Lenarta**. O **sv. Jakobu** (25. julija) prihajajo romarji k **Sv. Jakobu** (t. j. božja pot) prosit apostola **svetega Jakoba**, da bi jih obvaroval toče in druge uime.

5. vaja. Določite, iz katerih imen (t. j. iz osebnih lastnih ali drugih) so nastale označbe godov (praznikov) v naslednjih stavkih: Na Medardovo jasnih dni, mirne daj Mar-

garetine, da se svet veseli dobre letine! Če bukva perje pred svetim Markom zredi, sveti Jurij na konju zelenem sedi. Kadar Velika noč pri peči v hiši sedi, nemara da se jej zunaj premrzlo zdi. Ako se o kresi nizdolu dan obesi, o Treh kraljih se zopet kvišku porine, za toliko vsaj, kar bolha zine. Četudi o svetem Telesu proso je v tretjem peresu, vendar še ni v kopici, še manj pa kaša v žlici. Kadar o velikem Šmarnu toča priliska, od veselja gotovo kmet ne vriska. Od Vernih dušic do Andreja mraz, kmeta zebe ves listopádov čas. Kakor vreme na svetega Silvestra kane, tako potem do konca leta ostane. — Utemeljite pisavo: Velika noč, Verne dušice!

6. vaja. Uporabite v stavkih naslednja imena praznikov (sopraznikov), letnih časov itd.: božič, pepelnica, svečnica, tihi teden, véliki petek, velikonočni torek, cvetna nedelja, bela nedelja, križev teden, kvaterni teden, sveti (sv.) večer, tepežni dan (pametiva, dan nedolžnih otročičev), pust, predpust, sredozimci (= godovi pozimi)!

7. vaja. Napišite več zgledov (5, 6 . . .) lastnih imen, in sicer:

a) naslove časopisov in slovstvenih del, n. pr. *mesečnik Kres*; *Finžgarjev Divji lovec*;

b) imena društev (zadrug) in strank, n. pr. *Družba sv. Cirila in Metoda*;

c) stalne (zgodovinske) pristavke, n. pr. *Mihajlo Tretji*;

č) imena, ki jih rabimo za označbo Boga in Marije, n. pr. *Vsevedni*, *Bogorodica*;

d) imena bajeslovnih bitij, n. pr. *bog Perun* (toda: vile, rojenice, povodni mož itd.).

8. vaja. a) Tvorite iz besed v oklepajih svojilne privedavnike in ločite natančno osebna (ali osebno rabljena) lastna imena od ostalih vrst lastnih imen!

Dragoceni (Prešeren) rokopisi so se ob pesnikovi smrti izgubili. Iz (Celovec) rokopisa spoznavamo stare Jezikovne oblike. Kdo je že razrešil (Župančič) Sto ugank? V šoli smo že čitali (Aškerc, Gregorčič, Jenko, Vilhar in Vodnik) pesmi. Največ (Srbija) narodnih pesmi proslavlja kraljeviča Marka. Okusno (Ljubljana) zelje in (Kranjsko) klobase imata dober sloves. Božidarček se je neizrečno veselil (Miklavž) darov. Še dandanašnji vidiš razvalino, ki Ajdovski se gradec imenuje, v njej gledaš (Črtomir) lastnino. Matija Čop je našel grob v (Sava) valovih. Oj (Zagorje) zvonovi premilo pojó. Kjer cerkev (Marko) stoji,

tja gledat kronanje zdaj vsi! V poslednjo tja (Hrvati) vas naj
slišijo seljaki nas! — N. pr. Dragoceni Prešernovi rokopisi ...
Iz celovškega rokopisa.

b) Uporabite v stavkih naslednje pridevnike ter razločujte,
kdaj se rabijo kot lastna imena (del lastnih imen) in kdaj
kot občna imena: vipavske smokve, Vipavska dolina; Po-
stojnska jama, postojnska burja; Ljubljansko barje, ljubljanska
megla; Polhograjski dolomiti, polhograjski gozdovi; Jadransko
morje, jadranske luke; savinjski hmelj, Savinjska dolina; Šta-
jerska (Hrvaška), štajerska (hrvaška) dežela; Krško polje, krški
raki; Slovenske gorice, slovenski jezik. — **Izjeme** (zaradi
jasnosti): *Laška pivovarna* (iz: Laško ob Savinji), *Gorski kmetje*
(iz: vas Gora), *Otoška cerkev* (iz: vas Otok pri Postojni), *Vaški*
prebivalci (iz: Vače); — *Senski valovi* (manje znana tuja beseda
Seine), *Padskom očvirje* (iz: reka Pad), *Nilska poplava* (iz: Nil).

9. vaja. Utemeljite rabo velike začetnice v naslednjih
stavkih: Le urno, urno za menó k Mariji gori na goró; tam bo
Devica mila v nadlogi nas branila. V oltarju venčana stoji, v
naročju Jezusa drži; pozdravljena Kraljica, kristjanom pomočnica!
— Ti, ki so pokorni Ti svetovi, služijo Ti zemeljski rođovi, pred
Teboj trepeče slednja stvar; Ti človeške sodiš nam usode, dvigaš,
ponižuješ v prah narode, čuj naš glas nad zvezdami Vladar! —
Naši dični boritelji so pohiteli k Vam, a Vi ste jih sprejeli
tako, kakor se sprejemajo samo bratje. Hvala Vam, odposlanci
Narodnega veča, za tak sprejem v imenu moje vojske, hvala
Vam za polet, s katerim izkazujete zaupanje kraljevini Srbiji in
njenemu narodu, mojemu vzvišenemu očetu Njega Veličanstvu
kralju Petru Prvemu in meni. Regent Aleksander.

10. vaja. Utemeljite pri krepko tiskanih besedah rabo
velikih ali malih začetnih črk po dvopičju, kličaju in
vprašaju!

„He, klada pijana, zmezi se, zmezi!“ **zadere** Šentpeter
se v sveti jezi. Kristus Šentpetru s kazalcem pomigne: „**Pomagaj**,
da revež na noge se vzdigne!“ „**Oh**, brate nesrečni!“ **srčno** ga
pozdravi, s poljubom bolnika pri priči ozdravi. „Kako pa, da
farizeja preziraš?“ **se** začudi Šentpeter. Kristus pojasni: „**Na**
ustnih ta človek pač nosi Jehovo, a srce le Mamona moli nje-
govo.“ — Pisana senožet je kravam to, kar pisana mati deci:
sama mačeha. Bolje: **drži** ga! **nego**: **lovi** ga! Mí ključemo-
vsak dan v molitvi: „**Reši** nas zlega!“ a tiho si mislimo:
„**Mahni** tega in tega!“

D. Ločila.

Ko si povedal kaj, kar brave mika,
le glej, da bo na koncu stavka pika.
Če kaj ne veš, naredi pomišljaj!
Vsak klic in vzklk zaključí naj klicaj,
če vprašaš kaj, pristavi pa vprašaj!
Če kdaj doslovno pišeš besedičje,
naj vsakikrat uvede ga dvopičje
ter spred in zad ušesca še pristavi!
Ravnaj po pravopisni se pisavi
ter vejico povsod pravilno rabi
in pa podpičja tudi ne pozabi!

(Iz Vrta.)

Vejica.

Pregledna ponovitev.

Vejica nam rabi le sredi stavka, in šicer :

1. Loči **zvalnik, medmet** in **vzklík** od celotnega stavka,
n. pr. *Čas, Črtomir, je vzeti orožje! Ostrigli, oh, so mi peroti!*
Govorje, kdor nima doma!

Izjema: Ako medmeti nimajo posebnega poudarka,
se ne piše vejica, n. pr. *O Vrba, srečna, draga vas domača!*

2. Loči **pristavek** od pojasajene besede in od ostalega
stavka, n. pr. *Na Notranjskem stoji vas, Vrh po imenu. France*
Prešeren, najslavnejši slovenski pesnik, se je rodil v Vrbi na
Gorenjskem.

Izjema: Če tvorita pristavek in pojasnjena beseda en
pojém, se ne piše vejica, n. pr. *Oton Veseli in Ernest Železni*
sta bila ustoličena na Gosposvetskem polju.

3. Loči **istovrstne stavkove člene**, ki se dadó zve-
zati z veznikom **in**, n. pr. *Visoki, nizki, stari, mladi zmagalca*
videli bi radi. Voda gine, pada, sahne.

Izjema: a) Ako stojita pred samostalnikom dva prilastka,
kajih zadnjih tvori s samostalnikom en pojém, tako da ne

moremo vstavili veznika „in“, tedaj **ne** ločimo obeh prilastkov z vejico, n. pr. *Lovec je ustrelil lepega divjega petelina. Zasnježena Velika noč nam je prinesla grozni ljubljanski potres.*

b) Vejica se **ne** piše, ako so istovrstni stavkovi členi zvezani z vezniki: in (pa), ter, ali, kakor, niti — niti (ni — ni, ne — ne), n. pr. *Čuj njih vik in krik in stok in jok! Slovenščino varuje Kras, burja pa Čič. Otroci pukajo Marjetici peresca ter ugibljejo, pridejo li v pekel ali v vice ali v nebesa. Nebo je jasno kakor ribje oko. Ni (niti) sebi ni drugim se ne laži! Ne hčere ne sina po meni ne bo.*

4. Stoji pred besedami (kraticami), ki napovedujejo **naštevaje** (kakor, in sicer, n. pr., in to, zlasti), n. pr. *Svet tarejo razne nadloge, kakor vojska, kuga, lakota. Naša domovina ima mnogo prirodnih lepôt, n. pr. Blejsko jezero, Postojnsko jamo i. dr.*

5. Loči v priredjih in podredjih posamezne **stavke**, n. pr. *Suha starka na strehi čepi, pisan jezik na cesto moli.*

Izjema: Pred **in, ter, pa** (= in) se v priredjih (in med zavisniki na enaki stopnji) **ne** piše vejica, n. pr. *Dela vprežena živina in pa divja vsa zverina. Na strehi poseda pa v kuhinjo gleda. Ko je bil Krpan premagal Brdavsca in ko je bil prejel plačilo, se je vrnil na vrh k Sv. Trojici. V portič grem pa sedem v čolnič svoj. Sopičaj in puhaj pred nam pa vleci nas hitro naprej!*

Toda: Vejica se piše pred temi vezniki (in, ter):

a) ako jo zahteva pred veznikom stoječi **stavek**, n. pr. *Medved se v silí zadovolji tudi z malinami, ki rasto na gozdnih posekah, in z drugimi drobnimi sadeži. Krpan potegne Brdavsca na tla pa ga položi, kakor bi otroka v zibel deval, ter mu stopi za vrat. Mi gremo, kakor gre vihar na vrancu oblaku jahaje, in kadar pade njegov udar, nebo se in zemlja zamaje.*

b) ako začenja veznik **in** (ter) **povsem samostojen stavek**, ki ima svojo posebno osebkovo besedo, n. pr. *Sovražnik je pobit in strti, in zmagovit na tla domača se Jefte s hrabro četo vrača. A stena skalna ostane stalna, in jaz se na robu ne ganem, viharju klubujem, ostanem.*

6. Loči krajše **vmesne stavke** (n. pr. *Bo, mislim, pisemce za te.*) in **skrajšane odvisnike** v celotnem stavku, n. pr. *Starček od veselja plaka, gledaje slavnega junaka. To izrekši, izdihne. Ura, enkrat zamujena, ne vrne se nobena. Dober pastir*

je dolžen, dati živoljenje za čredo. Nikdar več se mu ne bodo ornile želje, po mestu razsajati. In sprejevši to prisego sveto, kralj moravski trudno glavo nagne.

1. vaja. a) Ločite v naslednjih stavkih zvalnike, medmete in vzklike z vejicami od celotnega stavka: Hm pravijo, da ni baš varno iti tod obsorej. Joj kam bi del? I kjer si vzela. Hu to teži, tišči! Breza breza tenkolaska kdo lasé ti razčesava? Hrast hrast kodrogrivec kdo lasé ti goste mrši? Čiv čiv čiv čiv še dolgo bom živ; živ žav živ žav še dolgo bom zdrav! Hej kralj zaspanec pokaži svoj meč! Že sinil je glej ostrine sijaj! Veverica s smreke tam se norce dela: „Kumek kam?“

* b) Napišite 5 stavkov z vpletenimi medmeti, ki nimajo poudarka (torej tudi ne vejice za seboj)!

2. vaja. a) Ločite v naslednjih stavkih pristavke (apozicije) z vejicami od ostalega stavka: Pri Sv. Trojici je živel Krpan močan in silen človek. Na boj na divje Amonite sovražnike rodu srdite je Jefte hrabro četo zbral. Tam na nebu zvezda plava svetla zvezda blažena danica. Zvitorepka prevejana poni-glavka je spravila volka v kašo. Oj cvetice srečne ve sestrice jasno vedno vam je lepo lice! Valjhun sin Kajtimarov boj krvavi že dolgo blje za krščansko vero.

b) Napišite 5 zgledov, kjer pristavek in pojasneni samostalnik tvorite samo **en** pojem (in se torej ne stavi vejica)! — N. pr. Štefan Prvoenčani.

3. vaja. a) Napišite po tri proste stavke, v katerih bodele ločili z vejico: več osebkovih oseb, več povedkovih določil, več prilastkov, več predmetov in več prisloviij!

b) Utemeljite v naslednjih stavkih, zakaj pišemo (ali izpustimo) vejico med več prilastki: Po obširnih gozdovih se še klati krvoželjni divji maček. Gospod Mirodolski je imel velikega, epega mačka, ki se je imenoval Kara Mustafa. Prešeren je bil najslavnejši slovenski pesnik. Na Ceru in Rudniku so bile najslavnejše, najznamenitejše bitke. Hrt je najhitrejši lovski pes. Zajec je naša najhitrejša, najbojazljivejša divjad. Kako je sladak počitek pod ljubo domačo streho! Trosite po zimi drobtiníc sinicam, tem ljubim, domačim gostom! Svetli véliki voz je najbolj znan kažipot na nebu. Po Krpana pošljejo svetlo, lepo kočiljo.

* c) Napišite po 3 stavke, v katerih bodo istovrstni stavkovi členi zvezani z vezniki: pa ($\bar{=}$ in), ali, kakor, niti — niti (ne — ne)!

4. vaja. Napišite (izpišite iz beril) po 4 zglede, v katerih bodo napovedale naštevanje besede: kakor, in sicer, n. pr., in to, zlasti!

5. vaja. Napišite (izpišite iz beril) po 5 stavkov:

a) da stoji vejica pred oziralnimi zaimki (kateri, ki ...) ali pred podrednimi vezniki: da, ker, kjer, ko ... (Glej veznike str. 36! — Več takih vaj!)

b) da veže „in“ prirejene stavke (brez vejice);

c) da stoji pred „in“ vejica, ker jo zahteva spredaj stoječi stavek;

č) da stoji pred „in“ vejica, ker se začena povsem samostojen stavek!

*6. vaja. Ločite v naslednjih zgledih z vejico vmesne (glavne) stavke in skrajšane odvisnike od ostalega celotnega stavka: Vojak ponosen se mi zdiš stoječ po bitvi na planjavi. Detinja pravim roka nežna lahko palec teh stre vsako zase. Megle temnosive se valé čez njive grmeč grozno preteč strašno. Odrasle zreš in otročiče nesoče oljkove snopiče. K oblačnim, mračnim zró nebesom glasno ihteč k Bogu moleč. Bled mož ogrnjen s plaščem črnim nevzdravno spi. Blag vem te goni nagib. Plički so hoteli stržka ubiti izvedevši njegovo prevaro. To bode najvišja modrost in krepost brzdati in vladati strasti. Od gore do gore pajčolan z nebeškimi zvezdami pretkan. Lepo žari meglica se pod solncem plavajoč ozira v njo cvelica se hladila čakajoč.

Podpičje in pika.

7. vaja. Vstavite na primernih mestih podpičja med naslednjimi prirednimi (glavnimi) stavki!

Na bregu stojim in v morje strmim pod mano srdito valovje rohni ob kamnito bregovje do neba praši se megleni dim v obraz mi brizgajo pene od skalne stene a stena skalna ostane stalna. Ko v steno valovje usode vihar ob me se zaganja a duh se ponosni ne vklanja ti streti me moreš, potreti nikdar, usode sovražne besneči vihar!

8. vaja. Uporabite naslednje vprašalne stavke kot odvisnike poleg pripovedovalnega glavnega stavka in postavite na koncu primerno ločilo! Kod si hodil? Kje si bil? Kod si čoveljčke rosil? — Kdo si upa nad velikana? Kam drži na desno cesta, kam drži na levo pot? Kaj nosiš v tovoru? Čigava kosa

se nikoli ne skrha? Kdo je prižgal zvezdice na nebu? Kak' iščejo d'narje, kak' se le vklanjajo zlat'mu boga? — N. pr. Povedal mi boš, kod si hodil, kje si bil, kod si čeveljčke rosil.

* 9. vaja. Ulemeljajte, zakaj postavimo v naslednjih stavkih piko včasih **pred** končni narekovaj, včasih pa **za** njim! Popotniki trdijo: „Med največjimi čudeži Gorenjske je slap Savice.“ Prešeren je spisal pesem „Krst pri Savici“. Najznamenitejši roman Jurčičev je „Deseti brat“. Ko so prijatelji vprašali Aleksandra, koga postavi za svojega naslednika, je odgovoril: „Najvrednejšega.“ Stritar je na stara leta napisal mladini „Jagode“, „Lešnike“, „Pod lipo“ in „Zimske večere“.

Vprašaj in klicaj.

10. vaja. Napišite po 5 zgledov, da postavite vprašaj:

a) po posameznih vprašalnih besedah, n. pr. *Kdo?* — *Čigav?*

b) po neodvisnih vprašalnih stavkih, n. pr. *Kaj danes hrumi razburjena vas? Kaj vollo, mrtvaško boben ropoče?*

11. vaja. Ugotovite, kam stavimo vprašaj v naslednjih podredjih, v katerih je samo glavni (nadrejeni) stavek vprašalen!

Kdo rojen prihodnjih bo meni verjel, da v letih nerodnih okrogle sem pel? Dežela ljuba, kje ležiš, ki jezik moj mi govoriš? Ne slutiš, da cvetje, na stezo nastlano, le trnje zakriva, da zvone ti rano? Še pri Custozzi smrti bal se nisem, zrl ji v oči — pa tukaj mar ko dete bi trepetal, če list šušti? Kje pa je tisti Ciciban, ki venomer razgraja, ki mamici nagaja? Breza, breza tenkolaska, kdo lasé ti razčesava, da stojé ti tak lepo?

12. vaja. Napišite po 5 zgledov, da postavite klicaj:

a) pri samostojnih vzklikih in medmetih, n. pr. *Gori, gori!* — *Gorjé!*

b) na koncu samostojnih želelnih, velelnih in klicálnih stavkov, n. pr. *Plavaj, čolnič, plavaj čez zeleno plan!* *Dobro jutro, morje!* *Oj, kako ležiš mirno, veličastno pred menoj!*

13. vaja. Postavite na koncu naslednjih podredij tisto ločilo, ki ga zahteva glavni stavek: Odrevení gibka mi desnica, jezik mi prirasti na nebó, ako te, slovenska govoricca, kdaj pred svetom zatajim plašnó. — Ne iščite si zakladov, ki jih

molji snedo Mirno, ponosno srcé naj ti bo, ko tvoje spomladi poljé je cvetno Če misliš, da nate katera je zahavljica, ne zabi, da nimaš sam neumitega lica Joj, ti nesrečni otrok moj, še bolj nesrečen oča tvoj, ki kriv brezmejnega je zléga.

* 14. vaja. Postavite na koncu naslednjih stavkov (namesto pomišljaja) klicaj ali pa vprašaj, kakor pač zahteva misel, ki jo polagamo v stavek!

Matjaž ob mizo udari srdit: „Čemu si prišel me še ti buditi!“ (Klicaj, ker je izražen vzклик nejevolje, ne pa vprašanje.) Rože poljske, dejte razodeti, kaj sirote delamo na sveti — Morje lažnivo, kje so bregovi — A čigava roka jih (palice) prelomi, kadar močna vez vse tri med sabo v zvezi skupaj veže narazvezni — Kdo zna noč témno razjasni!, ki tare duha — Kdo vé kragulja odgnati, ki kljuje srcé od zore do mraka od mraka do dne —

Dvopičje in narekovaj.

15. vaja. Napišite po tri stavke, v katerih se piše dvopičje:

a) pri naštevanju, n. pr. *Najboljšim vrhuncem v Jugoslaviji prištevamo: Triglav, Grintavec, Ljubotin, Kajmakčalan.*

b) po pripravljajočih stavkih, kadar je napovedan izrek brez veznika zvezan z njimi, n. pr. *Povsod je, mora biti prva: mati!*

c) sredi mnogočlenske periode, da se loči prorek od poreka (glej vaje str. 90. in 91.)

16. vaja. Napišite (poiščite v berilih) 5 zgledov premega (direktnega) govora ter postavite: a) napovedni stavek v začetku; (Napov. —: „.....!“); b) na koncu („.....!“ nap. —.); c) na sredi („.....,“ nap. —, „.....!“), n. pr. *Urnopeti zajec je rekel želvi: „Kako te milujem, uboga počasnela!“ — „Kako te milujem, uboga počasnela!“ je rekel urnopeti zajec želvi. — „Uboga počasnela,“ je rekel urnopeti zajec želvi, „kako te milujem!“ (Pozor na red, v katerem stojé ločila!)*

17. vaja. Napišite 6 zgledov, v katerih stavke (citate), besede ali naslove z narekovajem posebej označimo (poudarimo), n. pr. *Na Bledu se ti nehote zbudi ponos, „da sinovi Slave smo“. Svoje „Spomine na deda“ je spisal Jurčič že v 4. razredu gimnazije.*

Pomnite: Ne stavite besed brez potrebe med narekovaj!—
N. pr. napačno: „Gospod Mirodolski“ je imel mačka „Karo Mustofo“, psa „Peruna“ in petelina „Kokodina“.

Pomišljaj in oklepaj.

18. vaja. Ločite v mesni (neodvisni) stavki s pomišljajem (namesto z oklepajem) od celotnega stavka!

Po vsem taboru na Kumu je bil strašen šum; posebno ženske, ki so prodajale kavo (bilo jih je najmanj kakih petnajst) so neprenehoma regljale in ponujale svojo čorbico. Na vrhu zvončka je zelen bucek (zelena barva, znamenje sladkega upanja) okoli travnatozelenega bucka pa je suhokožnat krovni list, lepo obrobljena pečica. „Kaj pravim vam, gospodje vi! (kralja tudi ne izpusti) imate vel'ko gospostvo, pa ne junaka pod sabo.“ Ker je bil hlapec (tisti Urh je tačas služil Bučarja) nekaj obolel in je ležal v stanici, ni mogel hoditi za brazdo. Glej, iz oči (pogled strašan!) ognjen plamen ji šviga!

* 19. vaja. Poiščite zglede (3, 4...) v čitankah, kjer stoji pomišljaj zato,

a) da nasprotje močnejše poudarja, n. pr.

*Ti migni — blisku žar se vpihne,
le prst zavzdigni — grom potihne,
le véli — bič se razdrobi,
le žéli — led se raztopi.*

b) da pripravlja nastop nepričakovane misli, n. pr. *Snoči je umrl nagle smrti sosed, mejaš naš — Vid! Pokora klete te grehote (nesloge) vnukom bo še poznim — tujčev jarem!*

c) da označuje mesto, kjer se pričeta misel ne dovrši (v takih primerih se postavi tudi več pik zaporedoma), n. pr. *„Sveti emir, čaša ta ni zame; ti edini...!“*

Opuščaj, vezaj, enačaj in opominjaj.

* 20. vaja. Poiščite v raznih knjigah zglede (3, 4...) za opuščaj ('), vezaj (-), enačaj (=) in opominjaj (* ali †)!

E. Kratice.

1. vaja. Izpopolnite kratice v naslednjih stavkih!

Čast. gosp. (č. g.) dr. I. I., gimn. prof. v Št. Vidu, h. št. —
 Odlok srez. poglavarstva z dne 5. t. m. — Ur. List št. 50. t. l.
 in št. 22. l. l. — Prim. S. Gregorčičevo „Znamenje“ na str. 81.
 i. dr. l — Julij Cezar je že l. 57. pr. Kr. (r.) prišel v slovenske
 pokrajine, a l. 14. po Kr. so rimske legije prodrle celo do
 Dunava. — Gl. berila, n. pr. Ljudevit Posavski i. t. d. (itd.)!

* 2. vaja. Uporabite v stavkih naslednje kratice:

cf. (confer, primerjaj)	m.p. (manu propria, svojojoročno)
dato. (de dato, z dne)	n. b., nb. (nota bene, dobro pomni)
Dr. M. U. (doctormedicinae universae, dr. vsega zdravilstva)	o., p. (oče, pater, pri redovnikih)
ex offico (ex officio, uradno)	p. n. (polnonaslovno)
fol. (folio, v obliki pole)	P. S. (postscriptum, pripis)
ibid. (ibidem, ravno tam)	p. t. (pleno titulo, s polnim naslovom)
L. S. (loco sigilli, na mestu pečata)	s. r. (svojeročno)

* 3. vaja. Napišite vse znane vam kratice, za katerimi ne sme biti pike (imena mer in uteži, denarja in kemičnih prvin)!

Pregledne vaje ob raznih prilikah.

4. vaja. Zbirajte (po navodilu učiteljevem) iz **narečja vašega domačega kraja** tiste slovniške posebnosti (nepravilnosti), ki se ne smejo uporabljati v knjižni (pravilni) slovenščini!

N. pr. iz sklanjatve: Učenec vzame knjigo raz police (prav: raz polico). Z mokrim drvam ne moreš zakuriti...
 Iz spregatve: Z bratom **sm**a nožič iskala, pa ga **nism**a najdla, itd.

5. vaja. Uporabite v stavkih naslednje (pravilne) oblike besed, ki se pogosto napačno pišejo:

Pravilno:	Napačno:	Pravilno:	Napačno:
krogla	kroglja	čigav	čegav
orgle	orglje	ogražati	ogrožati
svetiljka (toda: svetilnica)	svetilka	končno	konečno
gneča	gnječa	kakršen	kakoršen
zanjka	zanjka	očividen	očeviden
kopel	kopelj	nadobuden	nadebuden
brinovec	brinjevec	nakopičiti	nakupičiti
rajni	ranji	snaha	sneha
grajščina		pestunja	pestrna
(grajščak)	grajščina	kozolec	kozolec
kaznovati	kaznjevati	usoda	osoda
koklja	kokla	vhod	uhod
ljuljka	ljulika	vpliv	upliv
blizu	blizo	vstaja (vstati)	ustaja (ustati)
kvišku	kviško	pomlad (= samostalnik)	spomlad
kmalu	kmalo	spomladi (= prislov)	pomladi
domov	domu	oster)	ojster
silo (= silno)		češko-	čeho-slovaški
bogat ...	sila bogat ...	slovaški	
preden	predno	drhal	druhal
razen	razun	zagozda	zagvozda
torej	toraj	bogastvo	bogatstvo
vselej	vselaj	gospostvo	gospodstvo
zadaj	zadej	enak	jednak
zmeraj		tuj	ptuj
(zmerom)	zmiraj	kovčeg (-éga)	kovček
svetel	svitel	vsekdar	vsegdar, vsikdar
sinica (plica)	senica	smotka (izsmotati = zviti)	smodka
lastovica	lastavica	klobčič	klopčič
kukavica	kukovica	gristi, molsti	grizti, molzti
ščinkavec	ščinkovec	lišček	lišček
kimavec	kimovec	košček	kosček
dehor	dihur	Jezušček	Jezusček
pastirica	pastarica	Jožko	Joško
rdeč (rjav)	rudeč (rujav)	Jurij	Juri
rumen	rmen	Karel (-rla)	Karol, Karl
žerjav	žrjav		
žerjavica	žrjavica		

Opomba. Napisujte po zgornjih zgledih v vaše beležnice tiste besede, ki jih v spisnih nalogah pogosto napačno pišete!

III. Spisje.

* A. O slogu in o pesniškem jeziku.

1. O slogu.

Kakor pri zgradbi lepega poslopja ne zadostuje, da zna stavbenik zlagati kamen na kamen, opeko na opeko, ampak mora vezati trdne zidove v primerno celoto, ki jo navadno še ozaljša z različnimi okraski: tako tudi v jezikovni umetnosti ni dovolj, ako govornik ali pisatelj zna nanizati besede v pravilen stavek, marveč mu je treba zbrati posamezne stavke v večjo, jasno in okusno oblikovano celoto. V stavbarstvu poznamo razne načine (sloge), po katerih izvršujemo lepe in namenu primerne zgradbe; prav tako tudi pisatelj lahko v posebnem slogu izraža svoje misli. Odlični pisatelji imajo vsak svoj značilen način, kako izražajo misli, tako da moremo govoriti o slogu Levstikovem, Jurčičevem, Cankarjevem i. dr. V vsakdanjem življenju pa seveda zadostuje, ako znamo svoje misli napisati v navadnem, pravilnem in jasnem slogu, primernem namenu, ki mu naj spis služi.

Spis naj bo: 1. jezikovno pravilen, 2. čist (brez nepotrebnih, neličnih besedi), 3. jasen in razločno oblikovan, 4. kolikor možno kratek in jedrnat, 5. bogat (mogovrsten) na besednem zakladu in 5. odičen z besednimi okraski, ako je to vsebini spisa primerno.

Pravilni spisi se morajo ozirati na slovniška pravila ter jih ne smejo pačiti pravopisni pogrški. Tudi ni dopustno, da pišemo eno in isto besedo zdaj tako, zdaj drugače, četudi sta oba načina pisave pravilna; n. pr. *sedaj (zda)*, *sirov (surov)*, *papir (popir)*, *črešnja (češnja)* itd.

Cisti spisi ne uporabljajo po nepotrebem tujih besed, se izogibljejo zastarelih izrazov in besed, ki so znane le v posamezni pokrajini (provinciализmi), ter se nikdar ne poslužujejo preprostih, odurnih izrazov; n. pr. *abonirati* (= najeti, naročiti), *arest* (zapor), *balast* (težina, breme), *blamaža* (sramota), *ceha* (zapitek, zapitnina), *tarif* (cenik), *drenj* (gneča), *fin* (tanek, n. pr. nos, sluh), *gepelj* (vitel), *gripa* (hripa t. j. bolezen), *kinč* (kras, nakitje), *kramp* (kopača), *partér* (prtiličje), *ribežen* (strugač), *špula* (vretenica), *taksa* (pristojbina); — *goflja* (ustež, gobezdač), *pozre* (deklina), *golobučnik* (plešec) itd.

Jasni spisi so tisti, ki jih bravec lahko in hitro razume. V ta namen je treba, da napišemo svoje misli v naravnem redu in v pravilni zvezi med seboj, da ne tvorimo predolgih, težko razumljivih stavkov ter da razvrstimo stavke v odstavke po skupinah, kakor to vsebina zahteva. Ogibati se je nejasnosti, kakor: *O sv. Jurju prikuka kukavica, ki se je vrnila iz južnih krajev, v katere je odletela v jeseni, ko ji je zmanjkalo hrane, ki je tako obilno potrebuje, da nima niti časa, da bi si sama gnezdo splella.*

Jedrnati spisi povedo veliko z malo besedami ter se ogibljejo vsega, kar ni v nikaki zvezi z namenom spisa. Opuščati je nepotrebno ponavljanje iste misli in premlevanje na dolgo in na široko. Vsako besedičenje (pleonazmi) in nepotrebno ponavljanje istega pojma (tautologija) postane vrhu tega tudi zoprno, n. pr. *Neizmerno, brez konca in kraja se je vlekla pot v nedoglednost* (= pot je bila zelo dolga); *majhna hišica; ubog siromak, velikanski orjak* (velikan) itd.

Mnogovrstnost izrazov daje spisu prikupno obliko; ponavljanje istih besed pa dela slog okoren in odrevenel. Nekateri bi kar vsak stavek najrajši začeli z dolgočasnim „*potem*“, drugi pozabljajo, da imamo razen „*in, ter, tudi*“ še obilo drugih veznikov, a nekaterim se v govorici in pisavi neznosno ponavlja „*pa sem rekel ... pa je rekla ... pa je dejala ...*“

Včasih moramo pripovedovanje ali opisovanje v spisih ozaljšati z **govornimi slikami**. „Lepota slovenščine ni v posameznih čistih besedah, marveč ona obstoji v zalih domačih podobah.“ (Slomšek.) Vendar pa ne smemo spisa s takimi slikami preveč obložiti, da ne postane sličen sračjemu gnezdu; osobito ne smemo za isti pojem porabiti po več raznovrstnih podob; n. pr. *Nebo je jasno kot ribje oko, na čisto je obzorje pometeno,*

še zadnje ovčke so se razpršile, nebesna modrina je kakor zrcalo (nezdružljive slike: ribje oko — pometena tla — ovce na pašniku — zrcalo). — Tudi naj vsebina povednega glagola ne nasprotuje govorni sliki; n. pr. *Kriči kakor gad v precepu.*

Rečenice, tropi in figure.

Že v navadni narodni govorici, kakor tudi v narodnih pravljicah in pesmih pojasnjujejo izražene misli razne **rečenice** (rekle), ki z besednimi slikami osveščujejo pojme; n. pr. *Stoji kakor prubit; drenovo volje je; gleda kakor jelen v praprot (kdor neče jesti); kadi se mu pod nos; nima podraslega jezika; polža jezdit (počasi hoditi)* itd.

Ako rabimo besede v spisih v zamenjanem (prenesenem) pomenu, imenujemo take slike **trope**.

1. Ako imenujemo oba pojma, namreč prvotno misel in preneseno sliko (navadno s pomočjo veznikov kakor, kot), dobimo **primero** ali **prisposodbo**; n. pr. *Spi kakor polh; mlad ko rosa; življenje človeško podobno je vodi, ki vsaka po svoji strugi hodi.*

2. **Metafora** zamolči prvotni izraz in pokaže samo sliko, n. pr. *strupeni jeziki* (sovražne govornice = prvotni izraz; strupeni jeziki = slika); *prazno slamo mlatiti; sršene v glavi imeti; sam gredelj ga je* (suh je); *kravo s svedrom dreti* (narobe delati); *gada v žepu imeti* (nič denarja) itd.

Sèm spadajo tudi stalni pridevki (epitheta ornantia): *bela Ljubljana, blede luna, zlata kapljica* i. dr.

3. **Poosebljenje** (personifikacija) kaže mrtvo stvar kot živo, s človeškimi lastnostmi, n. pr. *O vdova tožna, zapuščena, ti mati toliko sirot, s krvjo, solzami napojena, ki bôl poznaš le, nič dobrot, oj mati vdanega ti sina, oj zlata mati — domovina!*

4. **Hiperbola** nastane, ako misel (sliko) zelo pretiravamo, n. pr. *Kri, po Krajni, Korotani prelita, napolnila bi jezero. Za gradom teče rdeča kri, da b' gnala mlinske kamne tri.*

5. **Ironija** ali zasmehujoča hvala; n. pr. *Priklanja prvi se, veli: „Naš kralj Matija naj živi! Bog spolnil ti je željo, knez; ves narod v tebi združil dnes! Tu v Zagrebu, preslavni voj, htel prestol si imeti svoj. Tu prestol! Glej ga pred sebo: nad ognjem žolt je ko zlato! Nanj sede veličanstvo naj, udano prosimo sedaj!“*

Stavkom moremo tudi po zunanje dati posebno lepoto, ako rabimo besede v izrednih zvezah, v blagozvočju ali ako jih ponavljamo; to jezikovno lepotičje imenujemo **figure**.

1. **Aliteracija**, če se začenjajo besede z istimi (sličnimi) s'oglasniki; n. pr. *Črez drn in trn. — Plavaj, čolnič, plavaj črez zeleno plan!*

2. **Asonanca**, če se ponavljajo isti samoglasniki; n. pr. *Rog odmeva bojni po Moravi.*

3. **Posnemanje** naravnih glasov; n. pr. *Kdo pa tisti so štokljači? To so kropenski kovači, to žebjarji so iz Krope, hodijo ko v mlinu stope: cop — cop — cop; lop — lop — lop! — Vravec prifrfoleva na strašilo ter tam čimčaruje in remfetuje.*

4. **Ponavljjanje** besed; n. pr. *Le vkup, le vkup, gospod, tlačan, oznanjamo slovesen dan! — Veliko terjaš, o nebo, veliko terjaš od očeta!*

5. **Izpuščanje** veznikov; n. pr. *In voda gine, pada, sahne. — Visoki, nizki, stari, mladi zmagalca videli bi radi.*

6. **Nasprotje** v besedah, da jih poudarimo; n. pr. *Mi sejemo — grad nam požanje; njegovo vse — naše pa nič! In zajutrek naš, to je — tlaka; večerja je — valpetov bič!*

7. **Govorniški** (retorični) **nagovor** in **vprašanje** (na katero ne pričakujemo odgovora); n. pr. *In srce, ti se ne zbudiš, in jezik, vedno le molčiš? Zdaj klije tebi dvojni cvet: pomladni čas, čas mladih let. — Kje brätoljubja si videl oltarje?*

---

1. vaja. Uporabite v stavkih naslednje izraze, ki so po svojem pomenu slični ali enaki glagolu „govoriti“:

lepetati, žlebedrati, bebljati (= otrok, ki še ne zna prav govoriti); marnjevat, metljati, klobuštrati, gobezdati (= prazne besede g.); besedičiti, čvekati, čežaniti, česnati, fiče-fače govoriti, čebrnjati (= brez prave vsebine g.); huškniti (= naglo govoriti); kekljati (= jecati); sračiti (= jezik brusiti); hrustiti se, rebriti se, ustiti se (= bahati); piskočati (= hripavo g.); brmotati, žebrati, brčati v koga (= mrmrajoč g.); sporeči se, rentočiti, robaniti (= kregati); napekávati (= za norca imeti); privijati koga (= v zadrego spraviti); jezik se mu je razmajal, na jezik položiti, nima podraslega jezika (= dobro govoriti); besedo pretrgati (prestriči, pregrizniti, prevzdigniti); prazne besede (neumne,

žaltave) razdirati; besede na vse strani prebirati (= izgovore iskati); sam svoje besede podirati (= nasprotovati si); pljusniti besedo v obraz; besede za kom pobirati; besede gruditi; ne besede žigniti (= molčati); v govor drezati; posekati koga (v govoru); nastaviti govor o čem (= začeti g.); pitati koga (z oslom itd.) debele (smešne, mastne) praviti; govoriti, da ni na konja ne na osla; pritegniti (= pritrčiti); govoriti, kar slina na jezik prinese!

2. vaja. Uporabite isto tako besede, ki so sličnega ali enakega pomena kakor glagol „**hoditi**“:

drobenteti, bacljati, pecljati (= na drobno h.); v melce hoditi (= nemirno h.); cljéziti (= vlačiti se); bacati (= kobacati); rogačkati, hramati, krevljati, sklekuntati, šatrati (= šantavo h.); šavrati, šestoviliti, pletajsati (= brez smotra h.); odkrivopeliti, odgambati, odkrevljati, odmuzati se, skidati se (= oditi); popihati, posmukniti, pomuzati, odkuriti jo; potegniti, rezati, pomesti jo; kašo upihati (= uiti); prekomatati se (skozi luknjo); pot pod noge vzeti (na pot se odpraviti = šaljivo)!

3. vaja. a) Ugotovite v naslednjih stavkih razne pomene besede „**oko**“ (oči)!

Oči več vidijo od očesa. Bolnik ima vdrte in medle oči. Nekateri imajo bistro oko kot srna, drugi pa debele oči kakor vol (rak). Po deževju vidiš oddaljene planine z golimi očmi. Ta obleka je na oči kakor nova. Lovec je vzel na oko kragulja. Otroško oko se je zvezde prijelo. Pestunja ima povsod oči, posebno pa na najmanjšem otroku. Jasno v me upri oko! Otroku se pasejo oči po jagodah in črešnjah. Vse delo se opravlja pod skrbnim očesom vélikega hlapca. Sadje, ki je preveč na očeh, kmalu izgine. Zablislilo je, da nam je vzelo oči. Povejmo si resnico iz oči v oči! V Banatu je žitno polje, dokler oči nesó. Otroci imajo večje oči kakor želodec. Mati bi dala za otroka oko iz glave. Kajni ni dal Ablju več lepega očesa.

Kurja očesa so največkrat posledica preozkega obuvala. Ponekod menijo, da imajo rakova oka zdravilno moč. Kadar je pognala trta očesa, škoduje toča vinogradu, četudi jo v vreči čezenj poneseš. Ko se popnem po kraški stezi na razbreg, ugledam pod seboj prijetno dolino, premreženo z vinskimi trtami, a oka v tej mreži so bila zadelana z brstno, kakor smaragd zeleno ozimino. Otroci so natrgali na travniku volovskih oči,

ki jim kažejo nebesa, v gozdu so našli strupeno hudičevo oko, a ob potoku so si povili kitičo svetlomodrih zvezdic: mačjih oči.

b) Tvorite na sličen način stavke, v katerih bodo imeli raznovrsten pomen samostalniki: noga, roka, srce, uho, glava, mati, kal, zlato!

4. vaja. Uporabite naslednje rečenice (prispodobe, slike) v stavkih:

a) Mačka k bohu (salu) za varuha postaviti.	<i>Kozla za vrtnarja napraviti (po nem.) = Slabega varuha izbrati.</i>
Oba sta na eno brdo ikana.	<i>Enakih lastnosti sta.</i>
Izpod brega gledati.	<i>Grdo gledati.</i>
Kaj imaš za bregom?	<i>Kakšne pomisleke imaš?</i>
V burjo govoriti.	<i>Zaman govoriti.</i>
V dva cepa govoriti.	<i>Dvoumno govoriti.</i>
Čam ga obleta.	<i>Kurja polt.</i>
Vreme se čemeri.	<i>Na slabo se obrača.</i>
Česati tuje garje.	<i>V tuje zadeve posegati.</i>
V nebesih lupijo debel česen.	<i>Velike snežinke naletavajo.</i>
Čobo na stran potegniti (obesiti, napeti).	<i>Namrdniti se.</i>
Črljenec ga polije (kri ga oblije).	<i>Sram ga je.</i>
Za bele dni ne.	<i>Za nikako ceno.</i>
Božja dekla.	<i>Smrt.</i>
Vse v dilj gre dež.	<i>Neprenehoma dežuje.</i>
Po žabje dlake poslati (po pličjega mleka).	<i>Neizvršljiva naročila 1. aprila.</i>
Podkuriti koga.	<i>Nahujskati.</i>
Pod uho podtekniti.	<i>Odložiti za pozneje.</i>
Čakati kakor grešnik na pokoro.	<i>Dolgo č.</i>
Hlače pomeriti.	<i>Natepsti.</i>
Posodo k lončarju nositi.	<i>Zaman se truditi.</i>
Posvetiti komu.	<i>S silo nastopiti.</i>
Komarje precejati, kamele pa požirati.	<i>Nepravično ocenjevati.</i>
Človek, gladek ko dobovaskorja.	<i>Sirov človek.</i>
Drenove volje biti.	<i>Slabe volje biti.</i>
Kravo s svedrom dreti.	<i>Nepravo sredstvo uporabljati.</i>
Drobiti pod nos.	<i>Očitati.</i>

Žaltava je.
Gledati kakor riba na suhem
(kakor zaboden vol, kakor
hudo vreme).
Govor se plete na vse kite.
Graja mu gre iz zob v nedra.
V grizi si biti.
Starec v grob visi.
Več znati ko hruške peči.
Teknilo mu bo kakor jarcu juha.
Pojdi se kadit (solit)!
Za ušesi se boš praskal.
V pravico hoditi komu.
Na pravici ležati.
Praznične (pšenične) volje biti.
Vsak dan praznik imeti.
Vino (vreme) se prekucne.
Na drobnem situ je presejan.
Prede mu hudo (presneto tanko).
Pust kakor prga.
Solze v oči prilgrajo.
Prijeti se za nos.
Dan se je priklonil.

b) Brado si masliti.
Imeti še mah za ušesom.
Mara zanj kakor vrana za brodnika.
Kolne kakor mešetar.
Vpije ko jesihar.
Pšenico k plevam metati.
Pipo s pepelom zavreči.
Solnce (vreme) mežl.
Moker kakor miš.
Reven kot jara miš.
Žaba ne more orehu kaj.
Molči ko riba.
Z motovilom streliti.
Ni mu vrana možganov izpila.
Prismodo žagati.
Denarja ko praprotja.

Slabo se goditi.
Grdo (plašno) gledati.

Na razne načine govoriti.
Na sebe nazaj.
V sovraštvu biti.
Kmalu bo umrl.
Veliko znati.
Slabo teknilo.
Poberi se!
Obžaloval boš.
V škodo hoditi.
Na mrtvaškem odru ležati.
Dobre volje biti.
Dobro se goditi.
Izpremeniti se.
Zvit biti.
V stiski biti.
Zelo pust.
Solze pridejo v oči.
Svojih napak se zavedati.
Večer nastane.

Privoščiti si.
Mlad, neizkušen biti.
Nič se brigati.

Grdo kleti.
Kričati.
Dobro s slabim mešati.
Dobro s slabim vred zavreči.
Narahlo oblačno biti.
Popolnoma moker.
Zelo ubog.
Nič opraviti.
Ne besedice črhniti.
Neumnost narediti.
Ni neumen.
Neumnosti počenjati.
Veliko denarja.

Lahek kakor sova.
Siten kakor čemerika.
Vpije kakor ptič v precepu.
Jé, kakor da bi s tlake prišel.
Slišati, ko trava rase.
Misli rojijo po glavi.
Na rokah živeti.
Po rokah nositi koga.
Na svojo roko (pest).
Jok za rokavom imeti.
Nekaj na rovašu imeti.
H krdom rovat (pod rušo) iti.
Sam kakor volk v lozi.
Kakor na britvah sedeti.
O sv. Nikoli (šaljivo).
Z desno nogo v čevlju, z levo
pa v kožuho.
Za nohte iti (v škripcih biti).
Na vrat na nos.
Lačen, da se mu pajčevina po
trebuhu snuje.
Laže, kakor bi mokre svinje palil
(da srmidi, da se kadi).
Pasti na dolnjo vejo.
c) Megle se pasejo po hribih
(po nebu).
Izpod pazduhe jemati.
Belí penezi za črne dni.
Perje (greben) zrasti.
Naj se pes obesí!
Še pes ga ne povoha.
Otresti se kakor moker pes.
Vem, kam pes tace moli.
Po zelene pse hoditi.
Dober, čega pes na repu prinese.
Ni pet ni šest.
Tuja vrata ga bodo po petah
tolkla.
Kakor bi iz boba skočil.

Zelo lahek.
Neznosno siten.
Na vse pretege vpiti.
Hlastno jesti.
Nemogoče stvari slišati.
Premišljevali.
Stelesnim delom se preživljati.
Streči komu.
Samostojno.
Jokav biti.
Dolžan biti, obračunili.
Umreti.
Popolnoma sam.
Nemirno sedeti.
Nikdar.
Drugače govoriti nego misliti.
V stiski biti.
Naglo, nepremišljeno.
Silno lačen.
Nesramno, očitno lagati.
Na nič priti.
Oblaki se vlačijo.
Izmišljati si; lagati.
Prihranki.
Prevzetén postati.
Naj se zgodi karkoli!
Nihče zanj ne mara.
Nič se brigati za očitke.
Namen poznati.
Delo zaman.
Ne gledé, kako se pridobi.
Meni nič tebi nič.
Slabo se mu bo godilo.
Nepričakovano.

S pametjo (s kruhom) se skregati (se stepsti). *

Skrhati (sneŝti) besedo.

Zajca slediti, pa na medveda zadeti.

Sline cediti.

Ni sluha ne duha o čem.

Smetano komu posneti.

Smolo (mačko) boš dobil.

Maram zanj kakor za lanski sneg.

Beseda mu teče kakor sok v dobu.

Solnce gre v zástavo.

To niso mačje solze.

Spati kakor klada (polh, medved).

Spati kakor na vodi.

Spekel se je.

Beseda besedo sproži.

Srakin jezik je snedel.

Sršene v glavi imeti.

Star kakor greh (zemlja).

Žive hraste staviti.

Ošaben kakor petelin na gnoju.

Petelina videti, ki je zvezdezobal.

Ptičke mu pojó.

Po sreenu klasje pobirati. Pšenico po ledu sejati. Na mrzlo pihati.

Treh piskrcev god.

Na brado piti.

Plačal bo kakor vrabec proso.

Plačati s kožo.

Drži se ga še plenica.

Plesala bova.

Plešo si delati.

Sv. Elija pljuje.

Da bi ga črni murin popill!

Na koprive (na trnje) posaditi.

Počasen kakor hudo leto (sveto olje, meгла brez vetra).

Na prste stopiti.

Korenček strgati.

Strupeni jeziki (mraz, burja).

Nespameten, prevzeten postati.

Prelomiti besedo.

Slabo naleteti.

Poželjiv biti.

Ni sledu.

Najboljše vzeti

Nič dobiti.

Nič se brigati.

Počasi govoriti

Za oblake.

Ni malenkost.

Trdno spati.

Rahlo spati.

Nezaželen uspeh doseči.

Besede povzročijo razgovor.

Jezičen biti.

Čemereren biti.

Zelo star.

Prekopicavati se.

Silno ošaben.

Čudež.

Dobro mu gre.

Nepotrebno delo opravljati.

Četrtek pred debelim četrtkom.

Na račun piti.

Nikoli.

Z življenjem plačati.

Zelo mlad biti.

Kaznovan boš.

Skrbi si delati.

Redek, debel dež.

Da bi izginil.

V slabo voljo spraviti.

Izredno počasen.

Odločno nastopiti!

Nesrečo privoščiti.

Hudi jeziki (silen mraz, veter).

Suh kakor plot (popper, trlica, da ropoče). Medel kakor ključ.	<i>Izredno suh, mršav.</i>
V petek kakor v svetek.	<i>Vsak dan.</i>
Hodi v šaš!	<i>Poberi se!</i>
Če ni mavra, pa je šavra.	<i>Če ni tako, je pa drugače.</i>
Tajiti ko gad noge.	<i>Brezuspešno lagati.</i>
Ne dolgo trave tlačiti.	<i>Kmalu umreti.</i>

5. vaja. Zapisujte (ob raznih prilikah) v svoje beležnice: a) rečenice (prispodobe, slike,) ki so vam znane iz domače govorice; b) rečenice, ki se nahajajo v raznih sestavkih vaše čitanke; c) rečenice iz zabavnih knjig, ki jih doma prebirate!

6. vaja. Poiščite v berilih zglede: a) tropov (po tri prispodobe, metafore, personifikacije, hiperbole in ironije); b) zglede govornih figur (po tri aliteracije, asonance, posnemanja prirodnih glasov, ponavljajoče se besede, nasprotja, govorniška vprašanja)!

2. O pesništvu.

Pesništvu ali poeziji prištevamo vse one duševne proizvode (največ v vezani besedi), ki delujejo na domišljijo in nam dajejo duševne zabave. Po svoji snovi se deli pesništvo v epsko, lirsko in dramsko.

Epsko pesništvo.

V epskih umotvorih se pripoveduje o dogodkih in dejanjih zunanjega sveta.

1. **Junaška pesem** opeva slavna dejanja junakov. (*Prešernov „Krst pri Savici“*. *Narodne pesmi o kraljeviču Marku, o kralju Matjažu*.)

2. **Balada** (iz ballare = plesati), prvotna lirsko pesem v Provansli (na Francoskem) in tudi narodna ljudsko-pripovedna pesnitev na Škotskem, opisuje samo en stvaren dogodek bolj temačnega značaja in riše tudi čustva delujočih oseb. (*Aškerčeva „Godčeva balada“*, *„Ponočna potnica“*.)

3. **Romanca**, lirsko-epska pesnitev, povzeta od Špancev, pripoveduje dramatično živahno o dogodkih, vpletajoč vanje tudi čustva. Snov je čestokrat nenavadna in čudovita, največ iz viteških časov, ter pripoveduje o slavnih dejanjih junakov, o slavi pesnikovi itd. (*Murnova „Pomladna romanca“*, *Župančičev „Deveti kralj“*.)

4. **Pravljica** pripoveduje čudovite dogodbe, a ne pove, kje in kdaj se vrše. (*Milčinskega „Pravljice“, Brinarjeva „Lisica Zvitorepka“.*)

5. **Pripovedka** je slična pravljici, le da ima zgodovinsko (ali krajinsko) podlago. (*Pripovedke o kralju Matjažu, o Iliji Muromcu, o zakladu za Triglavom*)

6. **Legenda** je čudovita povest iz življenja svetnikov (Kristusa, Marije) *Aškerčeva „Kristus in Peter“, Kettejeva „Legenda o skupulji z nogavico“.*)

7. **Basen** pojasnjuje splošen nauk na posebnem dogodku, v katerem nastopajo brezumna bitja kot delujoče osebe. (*Basni Slomškove, Ezopove, Krilove.*)

8. **Povest** pripoveduje (v nevezani besedi ali prozi) verjetne dogodbe iz življenja. (*Jurčičev „Jurij Kozjak“, Valjavčeva „Povest o leseni skledi“, „Robinzon“.*)

9. **Roman** obsega zanimivo vrsto dogodeb, ki slikajo ne le življenje posameznih oseb, ampak tudi stanov, narodov ali cele dobe. (*Jurčičev „Deseti brat“, „Rokovnjači“.*)

10. **Novela** pripoveduje posamezen zanimiv dogodek iz življenja. (*Meškovič zbirki novel „Ob tihih večerih“, „Mir božji“.*)

Lirsko pesništvo.

V lirskem pesništvu nam kažejo pesniki notranja čustva in misli.

1. **Pesem** razodeva v pevni obliki občutke človeškega srca. (*Vilharjeva „Po jezeru“, Jenkov „Pomladni izprehod“.*)

2. **Oda** in **himna** izražata visoke misli o Bogu, domovini, vladarju. (*Narodna himna „Bože pravde“, Vodnikova „Ilirija oživljena“.*)

3. **Žalostinka** (elegija) izraža žalostna čustva. (*Gregorčičeva „Pri pogrebu“, Stritarjeva „Na Jenkovem grobu“.*)

4. **Pregovori** in **reki** izražajo splošne resnice v jedrnatih stavkih. (*Slomškove „Zlate resnice“, Stritarjeve „Drobnice“.*)

Dramatsko pesništvo.

Dramatski pesmotvori nam predočujejo dejanja v razgovoru delujočih oseb. Dejanja se kažejo v dvogovorih (dialogih), samogovorih (monologih), a včasih nastopajo tudi mnogoštevilni zbori.

Dramatsko pesništvo ima več vrst:

1. **Žaloigra** (tragedija) kaže resno dogodbo, kjer navadno glavni junak propade v boju proti sovražnim močem. (*Jurčičev „Tugomer“.*)

2. **Igrokaz** (vobče: drama) predočuje tudi resne dogodke, a glavni junak navadno naposled „zмага“. (*Finžgarjev „Divji lovec“.*)

3. **Veseloigra** (komedija) kaže človeško življenje v veselih zapletljajih. (*Cankarjeva „Za narodov blagor“.*)

4. **Opera** je dramatsko delo, ki kaže dejanja in čuvstva s petjem in godbo. (*Zajčeva opera „Nikola Šubic Zrinjski“.*)

Pesniška oblika.

Merjenje zlogov.

O pesniški obliki nas uči stihoslovje ali metrika.

V vezani besedi se enakomerno menjujejo naglašeni in nenaglašeni zlogi. Naglašene zloge zaznamujemo s črtico (—), nenaglašene s polkrogom (◡). Enakomerno menjavanje naglašanih in nenaglašanih zlogov imenujemo ritem (Rhythmus).

Stopice in stih.

Pesniško ubrane vrstice imenujemo stihe. Stih so sestavljeni iz stopic; v stopice pa se veže naglašen zlog z enim ali dvema nenaglašenima zlogoma.

Po številu in razporedbi naglašanih in nenaglašanih zlogov razločujemo nastopne vrste stihov:

1. Trohej (— ◡)

Po jezéru bliz' Triglava.

M. Vilhar.

2. Jamb (◡ —)

Leži, leži stezičica.

Nar. pesem.

3. Daktil (— ◡ ◡)

Vitezi cenjeni, kam ste namenjeni?

J. Koseski.

4. Anapest (◡ ◡ ◡)

In ti si edini še tukaj ostal.

S. Gregorčič.

Nekatere slovenske narodne pesmi so zložene v trohejskih desetercih:

Breda vstane, | ko se dan zazóri,
se sprehaja | sem ter tja po dvori.

Tudi srbsko-hrvatske narodne pesmi so zložene iz večine v desetercih, ki pa jih je čitati z navadnim naglasom besedi. Ti deseterci razpadajo po svoji zgradbi v dva členka; prvi členek ima štiri zloge, drugi pa šest, a med njima je odmor (cezura):

Pojezdiše | po dva pobratima
preko krasna | Míročá planine.

Med daktilskimi stíhi je najvažnejši šestomer (heksameter) in petomer (pentameter); zvezo obeh imenujemo distihon:

Grob se za grobom vrstí | z visoko travo zarastel;
éden med njími še ni | bilke zeléne rodil.

J. Stritar.

Rime.

Rima je popolno soglasje od zadnjega naglaščenega zloga na koncu verzov. Soglašajo pa lahko eno-, dvo- ali trizložne besede.

1. Enozložna rima je krepka ali moška.

Naj čuje zemlja in nebó,
kar dan's pobratími pojó!

S. Jenko.

2. Dvozložna rima je mehka ali ženska.

Gre po stezi črez poljé zeléno
Anka mlada, dete zapuščéno.

A. Aškerc.

3. Trizložna rima je tekoča.

Zastava že razvíta je,
Morilna cev nabíta je.

S. Gregorčič.

Rime delimo tudi po razporedbi soglasno ubranih vrstic.

1. Zaporedna rima:

Zvonovi zagrebški pojó, a
pojó, da še níkdar takó. a

A. Aškerc.

2. Prestopna rima :

Ljubim te, slovenska govoricā,   *a*
 ljubim bolj kot žuboreči vir,   *b*
 bolj kot pesem, ki jo drobna ptica   *a*
 poje v jutranji svečani mir.   *b*

A. Medved.

3. Objemna rima :

Pod trto bivam zdaj   *a*
 v deželi rajskomili,   *b*
 srcé pa gor mi sili   *b*
 nazaj v planinski raj.   *a*

S. Gregorčič.

4. Zapletena rima :

Vojska Matjaževa mrko bedeča,   *a*
 vojska Matjaževa kralja še čaka   *b*
 dol od Logatca iz črnega mraka... *b*
 Prišel bo dan, ko vojska ta vstane, *c*
 ne kot vojniki izmučena vrsta,   *č*
 kakor požar,   *d*
 ki izvrtinči se, brizgne in plane   *c*
 v zubljih krvavih v drveči vihar — *d*
 Ah, in takrát   *e*
 šli bomo sami v Ljubljano iskat,   *e*
 v Zagreb in Beograd si kralja iskat, *e*
 moji bratje iz Trsta, bratje iz Trsta! *č*

Igo Gruden.

5. Pretrgana rima (vmes vrste brez rim):

Na poljani se v nedeljo   —
 svatba, pir piruje —   *a*
 žarni, rdeči mak se ženi,   —
 s purpalo svatuje.   *a*

Cv. Golar.

Kitice.

Kitice so iz dveh ali več stihov sestavljeni pesniški odstavki, ki se v istem obsegu večkrat ponavljajo. Nekatere umetne oblike kitic imajo posebna imena, kakor tercina, stanca (osmérica) i. dr.

Tercina :

Valjhun, sin Kajtimarov, boj krvavi   *a*
 že dolgo bije za krščansko vero,   *b*
 z Avreljem Droh se več mu v bran ne stavi; *a*

končano njuno je in marsiktero *b*
življenje, kri po Kraj'ni, Korotani *c*
prelita, napolnila bi jezéro. *b*

Onijó po polju, v bojih pokončani, *c*
trum srčni vojvodi in njih vojščaki; *d*
sam Črtomir se z majhnim tropom brani. *c*

Fr. Prešeren.

Stanca:

Dni mojih lepša polovica kmalo, *a*
mladosti leta, kmalu ste minule! *b*
Rodile ve ste meni cvetja malo, *a*
še tega rož'ce so se koj osule; *b*
le redko upa solnce je sijalo, *a*
viharjev jeze so pogosto rjule; *b*
mladost, vendàr po tvoji temni zarji *c*
srcé bridkó zdihuje: Bog te obvarji! *c*

Fr. Prešeren.

7. vaja. a) Določite, v katero vrsto pesništva spadajo ....
berila v Čitanki!

b) Določite v .... berilih (pesmih): stopice, rime, kitice!

B. Prosto spisje.

1. Razporedba.

Spisi izražajo misli o kakem določenem predmetu, o dogodkih, o raznih vprašanjih itd. Kako se misli vrsté in vežejo, je odvisno od predmeta, o katerem nam je pisati. Iz naslova spisa prehajamo na razporedbo (dispozicijo), ki nam kaže v glavnih obrisih načrt, kako nam je delo izvršiti.

Po svoji razporedbi se deli vsak spis na tri glavne dele: uvod, jedro in konec.

1. Uvod obrača pozornost na predmet, o katerem nam je pisati. Uvod ne sme biti predolg, da ne utruji čitatelja in ne odvrne pozornosti od glavnega vprašanja.

2. Jedro (izvršitev) se navadno začneja s posebnim prehodom, ki se nanaša na naslov spisa ali pa opozarja na glavne točke, o katerih nam bo pisati. Čim natančneje in jasneje opredelimo načrt, tem boljša bo izvršitev.

3. Konec podaja nekako uporabo in zaključen pregled snovi, o kateri smo pisali. Konec, v katerem tiči dostikrat glavni učinek spisa, naj bo kratek in jedrnat!

Zgled razporedbe:

Naše veselje pozimi.

I. Uvod. Zima se nam zdi dolgočasna, ako jo primerjamo z drugimi letnimi časi.

II. Jedro. Zima nam vkljub temu prinaša obilo veselja.

1. Lepota prirode pozimi.

2. Zabave v prosti naravi:

a) kepanje, sneženi mož;

b) sankanje, drsanje;

c) opazovanje lova.

3. Domače veselje :

- a) prijetnosti za pečjo, igre, čitanje ;
- b) zimski večeri na kmetih : preja, pripovedovanje povesti.

4. Prazniki pozimi :

- a) sv. Miklavž ;
- b) božič in tepežni dan ;
- c) sv. Trije kralji in pust.

III. Konec. Tudi zima, dasi je na videz pušta, nam prinaša obilo veselja.

8. vaja. Napišite po ... berilih v Čitankah razporedbe, po katerih so spisani dotični sestavki! (Prilичno več vaj!)

2. Pripovedni spisi.

9. vaja. Obnovite nakratko Cankarjevo povest „Mater je zatajil“ po naslednji razporedbi :

I. Uvod. Iz kakšne hiše je bil dijak Jože doma.

II. Pripovedovanje dogodka. 1. Mati pred šolskim poslopjem. 2. Jože neče matere spoznati. 3. Mati na Jožetovem stanovanju : a) Jože drugič utaji resnico ; b) Kaj je mati v culi prinesla. 4. Jožetu se zbudi vest. 5. Slovo.

III. Konec. Jože nikdar ne pozabi tega dogodka.

a) Pripovedujte ta dogodek tako, da Jože o počitnicah doma prizna materi resnico !

b) Jože pripoveduje na stara leta ta dogodek svojemu sinu, ki se odpravlja v mestne šole.

10. vaja. Obnovite na sličen način (po razporedbi in v spremenjeni obliki) naslednje že obravnavane sestavke (iz Čitank za mešč. šole) :

1. Kostanjevčevo povest „Kaj je prinesel Božidarčku Miklavž“.

2. Erjavčevo povest „Ni vse zlato, kar se sveti“.

3. Meškov opis, kako je umrl stari Gašper.

3. Levstikovo povest, kako je Marlin Krpan premagal Brdavsca.

5. Jurčičeve povesti : „Kralj Matjaž“, „Jama, po kateri se pride na drugi svet“, „Deklica in pesoglavci“, „Turki na Muljavi“, „Krvavljevo pripovedovanje o morskem strahu“, „Golida“ itd.

6. Trdinovi pravljici „Zmaj Vukotin“, „Jutrovica“.
  7. Stritarjevo pravljico „Kako se je opica učila gospodinjstva“.
  8. Slomškovo basen „Pes in mačka“.
  9. Gregorčičevo „Jeftejevo prisego“, „Dražbo“, „Rabeljsko jezero“.
  10. Aškeičevo „Godčevo balado“, „Mejnik“, „Ponočno potnico“, legendo „Kristus in Peter“.
  11. Prešernov „Boj na Ajdovškem gradcu“.
  12. Medvedovo legendo „Zakaj ni vode na Krasu“.
- Opomba. Slične naloge iz Čitank, ki so uvedene na dotični šoli!

*11. vaja. Napišite po naslednjem osnutku povestico, kakor da se je zgodila v vaši vasi!

Bogataš spravi soseda ob vse premoženje. V svetovni vojni prideta oba v strelske zakope. Granata zdrobi bogatašu nogo. Sosed siromak ga odnese na obvezovališče. Vojna opustoši obema domovje. Siromak si po vojni ustvari cvetoče trgovsko podjetje. Nekdanji bogataš, sedaj ubog invalid, dobi ugodno službo pri usmiljenem trgovcu.

*12. vaja. Napišite življenjepise (dogodke iz življenja) mož, o katerih ste se že učili:

1. Nikolaj Zrinjski.
2. Ivan Klačijanar.
3. Erazem Predjamski.
4. Prešernova mlada leta.
5. Janez Trdina kot dijak.
6. Kako sta Levstik in Stritar krompir pekla.
7. Na Erjavčevem vrtu.
8. Kralj Peter v strelskih zakopih ob Kolubari.

3. Opisi.

13. vaja. Jež. (Po Tonejec-Samostalovem opisu!)

I. Uvod. Kje naletimo na ježa. II. Opis. 1. Kakšni so posamezni deli telesa. 2. Njegove lastnosti in navade. 3. Ježevi preganjavci. 4. Prehrana. 5. Zimsko spanje. 6. Jež v ujetništvu. III. Konec. Zakaj je jež izredno zanimiva žival.

14. vaja. Opišite po izvršenih osnutkih naslednje stvari, katere že dobro poznate, (ki ste že čitali o njih):

1. Volk (Erjavec).
2. Lov na polhe (Jurčič).
3. Kranjčev petelin (Meško).
4. Golob (Ogrinec).
5. Žaba (Erjavec).
6. „Rak-osmokrak“ (Erjavec).
7. Gobarji (Dolenec).
8. Hrastov gozd (Koder).
9. Lipa v naši vasi (Ogrinec).
10. Zvezde repatice (Grošelj).
11. V planinski koči (Samostal).
12. Kuga v Ljubljani (Vrhovec).
13. V kraški hiši (Erjavec).
14. Postojnska jama (Costa).
15. Burja (Dolenec).

* 4. Orisi.

Vrhnika.

Opis:

Uvod. Vrhnika je lep in zanimiv trg; a vse njene lepote more oceniti le vrhniški rojak, ki se z ljubeznijo oklepa domačega kraja.

Opis. Vrhnika je snažen trg z belimi hišami na severovzhodnem vznožju hriba Raskovca, kjer se razprostirajo obširni gozdovi in kjer že včasih divjá znana kraška burja.

Oris:

Vrhnika, prečudni kraj! V mehkem domotožju mi zakoprni srce ob mislih nate. Kdo te je videl z bdečimi očmi, kdo te je spoznal? Šli so mimo, videli so bele ceste, bele hiše, in so šli dalje. Jaz pa sem ti pogledal v obraz kakor ljubljenu človeku, in zdaj je moje srce bolno po tebi . . .

Kraj ravní pod gozdom, pod temnim, mogočnim Raskovcem sedi jata golobov; bele peroti se leskečejo v solncu. Tam je Vrhnika. Črez bore, črez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravní, postane, vztrepeče, osupla in utolažena ob tollki lepoti.

Župna cerkev je posvečena sv. Pavlu, na holmu pa stoji podružnica Sv. Trojica. Ko še leži v jutranjih urah gosta megla kot jezero po Ljubljanskem barju, se z vzvišene Vrhlike posebno lepo vidi proti jugu Ljubljanski vrh (813 m), proti vzhodu pa mogočni Krim (1107 m) in cerkvica na Žalostni gori.

V bližini Vrhlike pod visokimi skalami v kotanji skrivnostnega Močilnika izvira Ljubljanica, ki privre v mogočnem toku izpod Krasa, kjer ponikuje kot Pivka v Postojnsko jamo in drugič kot Unica pri Garčarvcu. Tu pod skalami pri Vrhniki pa se razburkana ponikalnica umiri in se v globoki strugi vijuga po prelepi ravnini.

Ta blagoslovljeni kraj skriva pa tudi čudovite tajinstvenosti.

Bela kakor nevesta se sveli na holmu Sveta Trojica; razgleduje se po solčni ravnini, po tihem, sanjajočem močvirju, do Žalostne gore in do Krima. Zamolkla pesem, kakor vzdih iz globoke zemlje, od visokega neba, pretrese jasno tišino; na Žalostni gori je zapel veliki zvon, ki kraljuje od Krima do Ljubljanskega vrha. Pod pesmijo, nad ravnino trepetajočo, se leskečejo vasi, gasnejo in se vžigajo v čisti beloti: blešči se jim pod mladim solncem, kakor ob prostranem jezeru leže bele, tihe. A iz jezera, v tišini sanjajočega, se vzdigajo samotni otoki, nizke, s slamo krite kolibe, gruče brez in vrb in visokih jagnedov.

Pod Svetim Pavlom, onkraj državne ceste, spi Močilnik v globoki kotanji, v večni senci. Kdo izmed vas je videl Močilnik in ne sanja o njem vsako noč? Izpod skale, višje kakor Svetega Pavla zvonik, šumi črna voda; zašumi in takoj utihne, pogrezne se v globoko strugo, skrrije se pod vrhe in molči vsa temna. Kaj se ji je sanjalo tam doli pod kraškimi skalami in kaj jo je prestrašilo, ko je prišla iz noči v prosojni mrak? Tako molče usta, kadar se odpró oči po dolgem spanju in plane pogled, izgubljen, osupel, v preveliko lepoto . . .

O Vrhnika, blagoslovljeni kraj! Kadar leže mrak v tvoje

Pravljica pripoveduje, da se razprostira pod Krasom mogočno jezero. Včasih se zgodi, da se zasliši pod lobanjo za velikim oltarjem v cerkvi Sv. Trojice bučanje jezera. In ljudstvo se takrat zamisli v tajnosti čudežne vrhniške doline.

Konec. Ob izviru Ljubljanice se pogosto dviga megla kakor tajinstveno znamenje kraških čudes.

tiho naročje, se zganejo lepe in skrivnostne sanje v Močilniku. Za velikim oltarjem cerkve Svete Trojice zabučni pokopano jezero; kdor leže na mrzli kamen, pod tisto strahotno lobanjo za oltarjem, sliši zamolklo pesem skritega jezera. In ko vstane, ko ugleda to čudežno vrhniško dolino in to belo nebo nad njo, se zamisli v čudno-tihotne zgodbe, ki jih uho ni slišalo in oko ne videlo.

Bela megla se dviga iz Močilnika, vijoč se, trepetajoč hrepeni proti nebu, v veličastnem kelihu prinaša zvezdam nezaslišane skrivnosti. (Cankar).

15. vaja. Izvršite z lastnimi slikovitimi izrazi naslednje orise (po znanih vam vzorcih):

1. Na božji poti pri . . . (Primerjajte: Fr. Maselj, Kako sem prvokrat romal. — Erjavec, Eno noč na Kumu.)
2. Na sejmu. (Prim. prizor iz Stritarjeve „Rosane“.)
3. Na železniški postaji. (Aškerc, Po železni cesti.)
4. Pod vaško lipo. (Ogrinec, Lipa. — Koder, Pod vaško lipo.)
5. Trgatev. (Jurčič, Trgatev.)
6. Življenje rudarjevo. (Funtek, Rudar.)
7. Ptice se poslavlajo. (Ogrinec, Na razstanku.)
8. Naše veselje pozimi. (Ogrinec, Pozimi.)
9. Spomladi ob potoku. (Erjavec, Pomladanski dan.)

* 5. Primerjatve in razprave.

16. vaja. Mladost in pomlad. (Prim. Gregorčičevo pesem „Življenje ni praznik“!) — Snov: Mladost in pomlad sta čas rasti in veselja, setve in upanja. Obema preté nevarnosti; kakšne? Obe hitro mineta. Pomlad prirode se vrača, pomlad življenja pa nikdar več.

17. vaja. Izvršite slično naslednje primerjatve:

1. Kuna zlatica in belica.
2. Volk in lisica.
3. Smreka in jelka.
4. Demant in premog.
5. Toplomer in tlakomer.
6. Črtomir na Ajdovskem gradcu in Nikolaj Zrinjski v Sigetu.
7. Oljka — „travnat otok v puščavi“.

18. vaja. Napišite kratke razpravice: 1. Morje. (Prim. Aškerčevo „Morje“ in „Jutna pesem ribičeva“!) — Snov: 1. Lepota morja. 2. Morje, dobrotnik človeštva: a) vodne ceste; b) ribe; c) sol; č) vpliv na podnebje. 3. Nevarnosti na morju. 4. Pomen za države (Morje adrijansko, bilo nekdanj si slovansko!).

2. Pomen kmetijstva za človeštvo. (Prim. Medvedovo pesem „Plug“!)

3. Največja dobrota je voda. (Izrek grškega pesnika Pindarja.)

4. Naj človek pol sveta obteče, najboljši kruh domá se peče. (Prim. Cankarjevo povest „O domovina, ti si kakor zdravje!“)

6. Lastna opazovanja in lastni doživljaji.

19. vaja. Izvršujte naslednje povsem proste spise:

1. Najveselejši (najžalostnejši) dan minulih počitnic.
2. Moja vsakdanja pot v šolo.
3. Kako pomagam domá na polju (v hiši).
4. Moj najljubši kotiček domá.
5. Pri bolnem sošolcu.
6. Na paši pri ognju.
7. Pri sosedu na proseni kopici.
8. Sinoči smo kožuhali koruzo.
9. Prvi sneg!
10. Moja najljubša zabava pozimi.
11. Letošnji božični prazniki.
12. Tepežni dan.
13. Lastovice so tu!
14. Prve pomladanske cvetice.

15. Naša cvetloča črešnja.
16. Pri vstajenju.
17. Ob čebelnjaku.
18. Naš majniški izlet.
19. Dan sv. Rešnjega Telesa.
20. Ob mravljišču.
21. Škrjanček poje, žvrgoli.
22. Zadnja nevihta.
23. Toča je pobila.
24. Na kresni večer.
25. Moja prva vožnja po železnici.
26. Moje želje ob koncu šolskega leta.
27. Imena ulic v Celju (Ljubljani . . .) in naši pisatelji.
28. Katera knjiga (povest) mi najbolj ugaja in zakaj.
29. Moj bratec (sestrica — sosedov I.).
30. Tožba levice.
31. Kaj mi je pripovedoval brat (sosedov I.) iz svetovne vojne.
32. Česa se še spominjam izza svetovne vojne.
33. Kaj nam pripoveduje ded (stric . . . .) ob zimskih večerih.
34. Naši neodrešeni bralje in sestre.

C. Pisma.

1. Zasebna pisma.

I.

Visokospoštovani gospod doktor!

Ker ste nam včeraj naročili, da naj Vas takoj obvestimo, ako bi se naši mami bolezen poslabšala, si dovoljujem sporočiti Vam naslednje:

Sinoči je mama še precej mirno zaspala, ko je bila zavžila predpisani prašek. Proti polnoči pa je začela tožiti, da jo zbada za desnim plečatom. Jela jo je tudi mrzlica tresti in toplomer je pokazal 39,2. Zategadelj smo ji napravili mlačen ovitek, kakor ste bili, gospod doktor, naročili, nakar ji je nekoliko odleglo.

Vendar pa smo v velikih skrbeh in zato prosimo, da se blagovolite pripeljati kar z voznikom, ki Vam izroči ta list.

Ponavljajoč svojo nujno prošnjo, beleži s posebnim spoštovanjem

V Stari vasi, dne . . . . .

hvaležno vdani

I. I.

II.

V Celju, dne . . . . .

Dragi mi Srečko!

Spominjajoč se svoje obljube, ljubi Srečko, se Ti danes po dolgih mesecih oglasim iz daljnega mesta. Ne veš, kolikokrat sem mislil nate, a pisati Ti nisem hotel prej, dokler nisem vedel, kako bo z mojim učenjem v meščanski šoli.

Osobito prve tedne sem imel polne roke dela: nakupoval sem šolske potrebščine, zavijal knjige in zvezke, a tudi v šoli

so nam že naložili raznih nalog in učenja. Zdaj namreč ne zadostuje, da v šoli pazljivo poslušamo, ampak treba je še tudi doma zvesto ponavljati. In tudi pismenih nalog je obilo; zakaj skoraj za vsak učni predmet imamo posebnega učitelja in vsem gospodom moramo enako točno ustrezati. Veš, ljubi moj Srečko, odkraja sem že skoraj obupaval, ker je bilo toliko skrbi in dela, vrhu tega pa še dolgčas pri čisto tujih ljudeh. Naša gospodinja je sicer prijazna in dobra žena ter vedno sprašuje, če smo še kaj lačni. Z menoj namreč stanujeta še dva učenca, ki tudi hodita v prvi razred meščanske šole. Ali moje dobre mamice le ni tu in žepi mi niso več nallačeni z jabolkami in hruškami. Pa tudi Tebe, moj Srečko, in drugih prijateljčkov iz vasi ni več! Včasih mi kar mokro sili v oči, ko čepim nad knjigo pa mi misli uhajajo k vam na pašo, kjer lepo ogenj praskeče, diši po pečenem krompirju in se podite za „svinjko“ po travniku.

Toda zdaj sem že pogumnejši; zakaj učenje mi gre že bolj gladko in spoprijaznil sem se z nekaterimi sošolci, ki so prav dobri in veseli dečki. Ej, včasih užagamo kako neumno in smešno, da naša dobra „mamica“ kar vzroji, nazadnje se pa le tudi z nami smeji! Ko pridem o Veliki noči domov, Ti iztresem vse polno smešnic iz svoje dijaške torbe. Hm, veš, zdaj nas pitajo z „dijaki“; nekaterim se vidi to kaj imenitno, kakor da smo že kakšni „gospodje“; no, mene je pa kar sram.

Za danes dovolj! A zdaj se oglasi še Ti s kakim pisemcem in mi poročaj dosti novic!

Prisrčno pozdravljam Tebe, dragi Srečko, in vse svoje prijateljčke na vasi!

Tvoj

zvesti prijatelj

Branko.

Splošna navodila.

1. Za pisma (liste) uporabljajte poseben pisemski papir, ki naj bo bel, ne prosojen in brez okraskov!

Ob lev (preganjeni) strani in spodaj je pustiti vsaj za prst širine prazno.

Nad ogovorom in pod ogovorom (Ljubi prijatelj! — Velečenjeni gospod!) mora ostati vsaj za dva prsta širine prazen prostor.

2. Pisma pišite s črno tinto, in sicer skrbno in snažno, ne da bi besede črtali, vstavljali ali brisali!

Ko popišete prvo stran, nadaljujte precej na drugi strani, puščajoč zopet primeren prazen rob! (Nekdaj so puščali drugo stran prazno, ker se je skozi lanek papir poznala pisava s prve strani.)

Za sušenje črnila naj se ne uporablja sipa!

3. Pismo obsega: ogovor, uvod, glavno vsebino, konec, podpis in datum.

Ogovor se ravna po razmerju med piscem (adresantom) in prejemnikom (adresatom).

V prijateljskih pismih moremo ogovor vplesti tudi kar v prvi stavek uvoda, n. pr. *Sporočam Ti, ljubi brat, da . . .*

Zgledi prijateljskih ogovorov:

Ljubi (preljubi) prijatelj! — Dragi (predragi) brat! — Mili (premili) tovariš! — Ljubi moj Branko! . . .

Ogovori višjim (tujim) osebam:

Cenjeni (veleccenjeni) gospod! — Spoštovani gospod! — Častita (velečastita) gospa! — Vaše blagorodje! — Visokocislani gospod doktor! . . .

Uvod navadno pove, zakaj pišemo pismo.

Nekateri uvodi v pismih tujim osebam:

*Dovoljujem si, veleccenjeni gospod, Vam sporočiti . . . . .
Usojam se, obrniti se do Vašega blagorodja s prošnjo . . . . .
Čast mi je, naznaniti Vam . . . . . Nadejajoč se, da mi ne zamerite nadležnosti, se obračam do Vas z neko prošnjo . . . . .
Dosedanja Vaša naklonjenost mi daje zaupanje, da . . . . .
Ustrezajoč želji, ki ste jo izrazili v zadnjem pismu, Vam poročam, da . . . . . Iskreno me veseli, da morem ugodno odgovoriti na Vaše cenjeno pismo . . . . .*

Vsebina pisma bodi jasna in jedrnata! Ogibajte se nepotrebnih čenč, sirovih besed, a tudi pretiravanja in vsiljivega laskanja!

Ako prejemnika pisma vikamo, pišemo osebne in svojilne zaimke (*Vi, Vam, Vašega . . .*) z veliko začetnico; ako prejemnika tikamo, pišemo te zaimke (*Ti, Tvoj . . .*) ali z veliko ali z malo začetnico, toda vsekdar dosledno, t. j. ne da bi menjavali veliko in malo začetno črko.

Konec pisma navadno še nakratko posname glavno vsebino ali pa izrazi kako prošnjo, upanje, vabilo in zagotavlja prejemnika našega spoštovanja, prijateljstva, vdanosti itd.

Pisma tujim osebam končujemo nekako takole:
S spoštovanjem . . . . . Z odličnim (s posebnim) spoštovanjem . . . . . Priporočujoč se Vaši nadaljni naklonjenosti, beleži z vsem spoštovanjem . . . . .

Podpisu imena se dodajo še izrazi prijateljstva ali spošlovanja, kakor: *Tvoj vdani . . . Tebi zvesti . . . Tvoj odkritosrčni prijatelj . . . Vaš hvaležni . . . Vam iskreno vdani . . .* itd.

Čim večje spoštovanje hočemo izraziti prejemniku pisma, tem nižje pod zadnjo vrsto napišemo svoj podpis.

Kraj in datum pišemo v zasebnih pismih (osebno tujim osebam namenjenih) na koncu pisma na levi strani od podpisa. V pismih prijateljem smemo datum napisati tudi v začetku pisma na desni zgoraj.

V prijateljskih pismih dostavimo včasih še kak pripis (P. S., t. j. postscriptum); v pismih tujim osebam ne smemo dostavljati pripisov.

4. Pisma, ki smo jih prejeli, moramo skrbno shraniti ali pa jih uničiti, nikako pa jih ne smemo odmetovati, nebržno trositi itd.

Anonimnih pisem (t. j. brez adresantovega podpisa) ne berite in jih tudi sami ne pišite!

Odpirati tuja pisma je po zakonu prepovedano.

Dopisnice uporabljamo le v prijateljskem ali poslovnem dopisovanju.*)

Ovoj pisma bodi primeren velikosti pisemskega papirja! Pismom, namenjenim v Srbijo, pripišemo kraj namembe tudi s cirilico.

Naslov na pismu :

<i>Cenjeni</i>	Znamka
<i>gospod Mitan Zorič,</i>	
<i>trgovec</i>	
o	
<i>Ljubljani.</i>	
<i>Sv. Petra cesta, 24.</i>	

*) Kako se uporabljajo pošne spremnice, nakaznice, položnice, železniški vozni listi, brzoyavke, carinske listine itd., o tem se pouče učenci na podlagi dotičnih tiskovin.

20. vaja. Spisujte (o raznih prilikah) v vaših razmerah res potrebna in na resničnih dogodkih sloneča pisma :

- a) prijateljem in znancem ;
- b) staršem in sorodnikom ;
- c) tujim in višje stoječim osebam ;
- č) čestitke (gratulacije) in izraževanje sočutja (kondolence) !

2. Poslovna (trgovska) pisma.

V Sevnici, 1. junija 1922,

Gosp.

Goričar & Leskovšek

v Celju.

Prosim, blagovolite mi poslati naslednje knjige :

Andrejčkov Jože, Žalost in veselje ;

Župančič, Ciciban ;

Mitčinski, Tolovaj Mataj.

Računu blagovolite priložiti poštno položnico.

S spoštovanjem

J. J.

Pomnite : Poslovna (trgovska) pisma posredujejo v poslovanju med obrtniki, trgovci itd. ter se razločujejo od zasebnih (privatnih) pisem osobito v tem :

1. kraj in datum se napiše vedno zgoraj na desno ;
2. namesto odgovora postavimo naslov tvrdke ;
3. izpuščamo vse olepševalne dostavke, kakor : cenjeni, častilii, vdani, hvaležni itd.
4. vsebina pisma mora biti jedrnato, toda jasno izražena.
5. pisemski papir je nekoliko večje oblike ter ima včasih na čelu natisnjen naslov tvrdke.

Tuje besede, ki se često uporabljajo v trgovskem dopisovanju : **rabat** = popust dolžniku ; **diskonto** = popust na obrestih menice ; **provizija** = plačilo za trgovsko posredovanje, izraženo v % ; **nota ali konto** = račun ; **ambalaža** = ovoj, zaboj itd. ; **en gros** (izg. angró) = na debelo (trgovanje itd.) ; **en detail** (izg. andetaf) = na drobno ; **akceptirati** = sprejeti ;

al pari = enako nominalni vrednosti (menic, zadolžnic);
aviso = obvestilo; komp. = drug (družabnik); medio
mese = 15. dne meseca; obligo = dolžnost, poroštvo;
ordre = naročilo, nakazilo; per contant = proti plačilu
(v gotovini); prolongirati = podaljšati (n. pr. veljavnost
menice); risico = nevarnost; saldo = poravnava računa;
via = pot, smer; valuta = veljava (denarja).

Nadomeščajte tujke kolikor mogoče s slovenskimi izrazi!

21. vaja. Izvršujte naslednja poslovna pisma:

1. Ponudba (ofert). (Neki klepar naznanja, da je nanovo
otvoril delavnico ter priporoča s cenovnikom svojo robo.)

2. Naročilo. (Krojač Tone Konec naroči na podlagi
cenovnika in vzorcev pri manufakturni tvrdki J. J. v . . . 15 m
škofjeloške raševine, 10 m nebeljenega platna in 1 gros (12 du-
catov) roženih gumbov.)

3. Pismo z računom. (Mizar pošlje trgovcu s papirjem
J. J. v . . . , 50 risalnih desak à Din . . . in 100 trikotnikov iz
hruševine à Din . . . ter o tem trgovca pismeno obvešča.)

4. Poizvedovalno pismo. (Trgovski pomočnik Ivan Vesel
želi vstopiti v službo pri trgovcu Fr. Založniku. Ta poizveduje
o pomočnikovi poštenosti in uporabnosti pri trgovcu Petru Trdini
v Marboru, kjer je bil Vesel dozdej v službi.)

5. Priporočilno pismo. (Odgovor Petra Trdine na
zgornje poizvedovalno pismo.)

6. Opomin. (Tesar Lukež Sleme opominja posestnika
Fr. Grabežnika v . . . , naj mu poravna račun za tesarska dela
pri novi hiši; račun se je predložil že pred tremi meseci.)

7. Opravičilo. (Fr. Grabežnik poravna L. Slemenu račun
za tesarska dela ter opravičuje svojo zakasnitev s tem, da ni
dobil pravočasno denarja za prodani gozd.)

8. Pritožba. (Krojač Tone Konec se pritožuje trgovcu
J. J., da mu ni poslal blaga natanko po vzorcu, in zahteva, naj
se roba zamenja.)

9. Odpoved. Hišni posestnik Aleš Bogatin odpoveduje
krojaču Tonetu Koncu stanovanje in prostore delavnice. (Tri-
mesečen odpovedni rok.)

Č. Poslovni sestavki.

1. Nakaznica, spremni in prejemni list.

Osnova. Kovač Marko Močán v Celju se dogovori s posestnikom Jožetom Ocvirkom v Vojniku, da bo kupil pri njem 2 polovnjaka (polovnjak = 5 veder à 56 l) jabolčnika. Marko Močán pošlje svojega hlapca Blaža Hrastnika po jabolčnik k Jožetu Ocvirku, ki hlapca ne pozna.

a) Nakaznica.

Gospodu Jožetu Ocvirku, posestniku
v Vojniku.

Prosim, oddajte izročitelju te nakaznice, mojemu hlapcu Blažu Hrastniku, dva polovnjaka jabolčnika, kakor sva se osebno dogovorila.

V Celju, dne 15. maja 1922.

Marko Močán.

b) Spremnica.

Gospodu Marku Močánu, kovaču
v Celju.

Na Vašo nakaznico z dne 15. maja t. l. Vam pošiljam po hlapcu Blažu Hrastniku dva polovnjaka jabolčnika po dogovorjeni ceni. Prosim za potrdilo o prejemu pošiljatve.

V Vojniku, dne 15. maja 1922.

Jože Ocvirk.

c) Prejemni list.

Gospodu Jožetu Ocvirku, posestniku
v Vojniku.

Potrjujem, da sem dne 15. maja t. l. prejel dva polovnjaka jabolčnika.

V Celju, dne 16. maja 1922.

Marko Močán.

22. vaja. Krojač Tone Konec v Št. Juriju ob Taboru naroča trgovcu Ivanu Vančiču v Celju, naj izroči prinoscu nakaznice, Andreju Skoku, 25 m sivlega sukna, enakega priloženemu vzorcu. Izvršite: 1. nakaznico, 2. spremnico in 3. prejemni list!

2. Dolžno pismo in pobotnica.

Osnova. Mizar France Žagar v Škofji Loki si je ob ustanovitvi delavnice izposodil od posestnika Blaža Kamenčana 5000 Din, katere vrne čez eno leto s 5°/_o ^{nimi} obrestmi vred.

Kolek

a) Dolžno pismo.

Podpisanec potrjujem, da mi je gospod Blaž Kamenčan, posestnik v Škofji Loki, posodil 5000 Din, to je pet tisoč dinarjev, da si morem ustanoviti svojo lastno delavnico. Zavezujem se, da vrnem to vsoto čez eno leto, t. j. dne 28. junija l. 1923., s petodstotnimi obrestmi vred.

V dokaz temu moj in dveh prič svojeročni podpis.

V Škofji Loki, dne 28. junija 1922.

France Žagar,
mizar.

Matiija Drobnič, priča.
Janez Hrast, priča.

Kolek
26 Din 25 p

b) Pobotnica

za 5250 Din, to je pet tisoč dva sto petdeset dinarjev, kateri znesek je podpisanec prejel danes od gospoda Franceta Žagarja, tukajšnjega mizarja, kot vrnjeno posojilo Din 5000— in Din 250— kot 5°/_o ^{ne} obresti za dobo od 28. junija 1922. do 28. junija 1923.

V Škofji Loki, dne 28. junija 1923.

Blaž Kamenčan,
posesnik.

23. v a j a. Trgovec Peter Lesnika vam je posodil 1200 Din s pogojem, da mu jih vrnete tri mesece potem, ko bo posojilo odpovedal, ter da mu plačujete 6°/_o ^{ne} obresti vsakega pol leta naprej. — Čez eno leto in 6 mesecev vrnete izposojeno glavnico.

Napišite a) dolžno pismo, b) pobotnico! (Kolkovina za zadolžnice se določi po lestvici II., kolkovina za pobotnice je $\frac{1}{2}$ % od pobotane vsote.)

* 3. Zaveznica (reverz) in hranilni list.

Osnova. a) Janez Ocvirk v Vojniku dovoli sosedu Jakobu Dolencu, da sme s svojo služinčadjo in samotožnim vozičkom uporabljati pot čez njegovo dvorišče do perišča ob Hudinji. Vendar pa mora sosed napisati zaveznico, ker bi si drugače čez leta utegnili lastiti pravico javne poti.

b) Trgovec Ivan Vanič v Celju dá krznarju Andreju Podlanki čez poletje shraniti svoj zimski kožuh, kučmo sobolovko in polhovko.

a) Zaveznica.

Gospod Janez Ocvirk v Vojniku je dovolil, da sme moja rodbina in služinčad peš ali s samotožnim vozičkom uporabljati zasebno pot, ki drži čez njegovo dvorišče do perišča ob Hudinji.

Izjavljam, da si ne bom nikoli lastil pravice do te zasebne poti ter jo bom takoj nehal uporabljati, ako bi gospod Janez Ocvirk to zahteval.

V Vojniku, dne 28. junija 1922.

Jakob Dolenc.

b) Hranilni list

Andreja Podlanke, krznarja v Celju.

Štev. kom.	
	Gospod Ivan Vanič mi je danes izročil naslednjo kožuhovino, da jo shranim v poletni dobi 1922.:
1	zimski kožuh, podšit z volčjim krznom in opremljen z astrahanskim ovratnikom;
1	kučma sobolovka;
1	polhovka.

V Celju, dne 15. maja 1922.

Andrej Podlanka.

24. v a j a. a) Posestnik Janez Ocvirk dovoli svojemu sosedu, da sme uporabljati njegov vodnjak, kolikor potrebuje vode za svoje gospodarstvo (zalivanje vrta izvzeto). — Napišite zaveznico!

b) Marija Knez, zasebnica v vili „Tih dol“, shrani pri sosedu trgovcu Martinu Korenini čez zimsko dobo svojo srebrnino in porcelanasto posodo (1 ducat srebrnega namiznega orodja, 1 servis za kavo in popolno pripravo za čaj, sestojéčo iz 14 stvari). — Kakšen hranilni list napiše Martin Korenina?

* 4. Službeno izpričevalo.

Osnova. Kovač Marko Močan v Celju napiše dobro izpričevalo Lukežu Mahnétu, ki je bil pri njem 4 leta in 3 mesece za pomočnika.

Izpričevalo.

Lukež Mahné, rojen l. 1895. v Podsredi, je bil od 1. aprila 1918. do danes pri meni za kovaškega pomočnika in se je v tej dobi vedel vzgledno, bil jako zanesljiv in zvest, delal vzorno marljivo ter pokazal izredno spretnost v svojih poslih. Zategadelj ga le nerad izpuščam iz službe ter ga vsakomur najtopleje priporočam.

V Celju, dne 28. junija 1922.

Marko Močan,
kovaški mojster.

(Potrdilo županstva.)

25. vaja. Krojač Vinko Bodlaj napiše pomočniku Antonu Počasnétu, ki je bil sicer pošten, toda počasen in neroden delavec, deloma slabo izpričevalo. (Slabe lastnosti se v izpričevalu ne smejo navajati, marveč se sploh zamolčé. — Zakaj?)

5. Pogodba.

Osnova. Stanko Koder najame pri hišnem posestniku Matiji Ošabnu stanovanje z dvema sobama, delavnico in s pritliklinami za letno najemnino Din 960.—, ki jo bo plačeval četrletno naprej. Trimesečni odpovedni rok.

Kolek

Najemna pogodba.

Gospod Matija Ošaben, hišni posestnik v Celju, je sklenil z gospodom Stankom Kodrom nastopno pogodbo :

1. Gospod Matija Ošaben oddaja od 1. julija t. l. gospodu Stanku Kodru v svoji hiši v Gosposki ulici št. 4 stanovanje z dvema sobama, s pritliklinami (kuhinjo, jedilno shrambo, podstrešjem, kletjo in drvarnico) ter delavnico v pritličju.

2. Gospod Stanko Koder bo plačeval Din 960.— (devet sto šestdeset Din) letne najemnine, in sicer v četrletnih obrokih naprej.

3. Najemnik se zavezuje, da bo ohranil stanovanje snažno, da bo manjša popravila do Din 20.— oskrboval sam ter se ravnal po hišnem redu.

4. Najemnik ne sme izvrševati prezidov v stanovanju in v delavnici ali sprejemati podnajemnikov, ne da bi hišni gospodar temu pritrnil.

5. Za oba pogodnika velja trimesečen odpovedni rok.

Ta pogodba se je napravila v dvojniku (t. j. izvornik in prepis) in sta jo oba udeleženca lastnoročno podpisala.

V Celju, dne 1. julija 1922.

Matija Ošaben, hišni posestnik.
Stanko Koder, najemnik.

26. vaja. Vrtnar Cvetko Travnik najame vrt posestnika Franceta Gornika na 10 let za letno najemnino Din 600— proti temu, da si sme ondi zgraditi tople grede in cvetličnjak. Najemnino bo plačeval polletno naprej. — Napišite najemno pogodbo!

Pomnite: Pogodbe, dolžna pisma in druge važne listine izvršujejo navadno notarji.

6. Vloge pri uradih.

Osnova. Mizarski pomočnik Karel Postružnik na Vranskem zglašja pri srezkem poglavarju v Celju izvrševanje mizarskega obrta.

Zadeva:

Postružnik Karel na Vranskem
priglasil izvrševanje mizarskega
obrtu.

Kolek

Srezkemu poglavarju

v

Celju.

Podpisanec nameravam na Vranskem, v hiši št. 35, samostojno izvrševati mizarski obrt ter oplram svojo prijavo na naslednje razloge:

- A/. Po priloženem krstnem listu **A** sem se rodil dne 8. maja 1895. v Braslovčah, kamor sem tudi pristojen, kakor je razvidno iz B/. domovnice **B**, ter sem torej jugoslovanski državljan.
- C/. Iz učnega izpričevala **C** je videti, da sem se izučil mizarstva pri tukajšnjem mizarskem mojstru Jerneju Žagarju;

Č./ kakor pa kaže svedočba Č, sem bil potem pri njem šest let za mizarskega pomočnika.

Opiraje se na navedene razloge, se usojam prositi:

Srezki poglavar blagovoli sprejeti to priglasitev in mi dostaviti obrtni list.

Na Vranskem, dne 12. junija 1912.

Karel Postružnik,
Vransko, h. št. 35.

27. vaja. a) Črevljar Simon Smolar prosi mestni magistrat celjski, da bi smel ob svoji delavnici v Gosposki ulici h. št. 3. napraviti izložno okno za izgotovljeno obuvalo. (Priložen načrt.)

b) Oče učenca Vladimirja Vesela, ki je dovršil 4. razred meščanske šole, prosi Vel. župana (Prosv. oddelek) v Ljubljani za dovoljenje, da bi smel njegov sin vstopiti v I. letnik učiteljišča, četudi mu še manjka 4 mesece do potrebne starosti 15 let. (Priloge: krstni list in zadnje šolsko izpričevalo.)

* 7. Oporoka.

Zavedajoč se, da me Vsemogočni more vsak trenutek poklicati pred Sebe ter zahtevati račune od mojega hiševanja na tem svetu, zato zapisujem zdaj pri popolnoma zdravi in vedri pameti svojo poslednjo voljo o posvetnem premoženju.

1. Glavni dedič vsemu mojemu imetju bodi moj najstarejši sin Francè, ki naj mi tudi oskrbi pogreb, kakršen je običajen v našem kraju, ter plača 10 sv. maš za pokoj moje duše.

2. Ko doseže moj mlajši sin Janez 24 let, naj mu Francè izplača 20.000.— Din (dvajset tisoč dinarjev) dote. Razen tega naj plačuje zanj izdatke, ki so potrebni, da more dovršiti svoje študije na vseučilišču; v ta namen naj se uporabljajo tudi obresti od njegove dote.

3. Mojemu zvestemu hlapcu Tomažu naj naloži v hranilnici 600.— Din (šest sto dinarjev), da mu bodo v podporo na stara leta.

4. Da moj rod ne pozabi neodrešenih bratov, naj se izplača 3000.— Din (tri tisoč dinarjev) „Jugoslovanski Matici“.

5. Na dan mojega pogreba naj se razdeli med ubožce naše občine 400.— Din (štiri sto dinarjev).

To je moja oporoka, ki sem jo lastnoročno spisal in podpisal.

Na Vrhniki, dne 20. junija 1921.

Francè Kremen,
oporočitelj.

Dodatek oporoki (kodicil).

Svoji oporoki z dne 20. junija 1921. dostavljam pri popolnoma zdravi pameti še naslednje :

1. Svojemu sosedu Jerneju Zavašniku, ki mu je požar uničil skoraj vse imetje, odpuščam dolg 1500 Din (tisoč pet sto dinarjev) kakor tudi vse zaostale obresti.

2. Ker se je medtem vrednost našega denarja znižala, zato povlšujem za 50 % (petdeset %) vsa volila (legate), ki jih ima sin Francè v gotovini izplačati.

Ta kodicil sem svojeročno spisal in podpisal.

Na Vrhniki, dne 2. avgusta 1922.

Francè Kremen.

28. v a j a. Napišite oporoko vdove Ane Dobričine, ki nima nikakega sorodstva ter zapušča vse svoje imetje v razne dobrotvorne namene ! (Ana Dobričina oporoko samo podkriža, a spiše, glasno prebere in podpiše jo сосед Ivan Koren ter jo sopočpišejo še tri navzoče priče, ki so vse moškega spola, polnoletne, normalno razvite, sodnijsko nekaznovane, razumejo jezik oporoke ter niso same deležne nikakega volila.)

008155 184421480

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000439304